

SOCIETAS ET IVRISPRVDENTIA

SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA

**Medzinárodný
internetový vedecký časopis
zameraný na právne otázky
v interdisciplinárnych súvislostiach**

**International
Scientific Online Journal
for the Study of Legal Issues
in the Interdisciplinary Context**

**Vydáva
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave**

**Issued by
Faculty of Law
Trnava University in Trnava**

**Vychádza štvrťročne
2021, ročník IX.**

**Issued Quarterly
2021, Volume IX.**

ISSN 1339-5467

2021

4

SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA

Medzinárodný
internetový vedecký časopis
zameraný na právne otázky
v interdisciplinárnych súvislostiach

International
Scientific Online Journal
for the Study of Legal Issues
in the Interdisciplinary Context

Vydáva:
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Slovenská republika

Issued by:
Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Slovak Republic

Vychádza štvrt'ročne
2021, ročník IX.

Issued Quarterly
2021, Volume IX.

URL časopisu:
<http://sei.iuridica.truni.sk>

Journal's URL:
<http://sei.iuridica.truni.sk>

Poštová adresa redakcie:
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika

Editorial Office Postal Address:
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic

E-mailová adresa redakcie:
sei.journal@gmail.com

Editorial Office E-mail Address:
sei.journal@gmail.com

Hlavný redaktor:
Doc. JUDr. Marianna Novotná,
PhD., mim. prof.

Editor in Chief:
Doc. JUDr. Marianna Novotná,
PhD., mim. prof.

Výkonný redaktor:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

Executive Editor:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

© Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Slovenská republika

© Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Slovak Republic

ISSN 1339-5467

Redakčná rada

Hlavný redaktor

Doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., mim. prof.

 Trnavská univerzita v Trnave

Výkonný redaktor

Ing. Jana Koprlová, PhD.

 Trnavská univerzita v Trnave

Predseda redakčnej rady

Prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.

 Trnavská univerzita v Trnave

Zahraniční členovia redakčnej rady

Doc. Dr. Christian Alunaru

 Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad, Rumunsko

Professor Emeritus Eileen Barker, OBE, FBA

 London School of Economics and Political Science, Veľká Británia

Prof. Daniel Barnhizer

 Michigan State University College of Law, Spojené štáty americké

Prof. Ing. JUDr. Mgr. Alexander Bělohávek, dr. h.c.

 VŠB TU Ostrava, Česká republika

 WSM Warszawa, Poľsko

Prof. Dr. Pavel Boyko

 Kubanskij gosudarstvennyj universitet, Ruská federácia

Prof. dr hab. Józef Ciągwa

 Uniwersytet Śląski w Katowicach, Poľsko

Prof. Elizabeth Clark

 Brigham Young University, Spojené štáty americké

Prof. Dr. Maximilian Fuchs

 Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt, Nemecko

Prof. Agnes Christian Chaves Faria Alexandrovna Dybova

 Pontificia Universidade Católica do Rio de Janeiro, Brazília

Professeur titulaire Louis-Léon Christians

✚ Université catholique de Louvain, Belgicko

Prof. Dr. Sc. Tatjana Josipović

✚ Sveučilište u Zagrebu, Chorvátsko

Prof. Valentina Dmitrijevna Laza, PhD.

✚ Pyatigorskij gosudarstvennyj lingvisticheskiy universitet, Ruská federácia

Doc. Dr. Sc. Aleksandra Maganić

✚ Sveučilište u Zagrebu, Chorvátsko

Assist. Prof. Nikos Maghioros

✚ Aristotelio Panepistimio Thessalonikis, Grécko

Doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph. D.

✚ Univerzita Palackého v Olomouci, Česká republika

Prof. Tsuyoshi Nakano

✚ Sōka University, Japonsko

Prof. Dr. Dušan Nikolić

✚ Univerzitet u Novom Sadu, Srbsko

Prof. Alberto Patiño Reyes

✚ Universidad Iberoamericana, Mexiko

Francisca Pérez Madrid, Profesora titular de universidad

✚ Universitat de Barcelona, Španielsko

Prof. Dr. Meliha Powlakić

✚ Univerziteta u Sarajevu, Bosna a Hercegovina

Prof. Michele Rosboch

✚ Università degli Studi di Torino, Taliansko

Assoc. Prof. Maria Serafimova, PhD.

✚ Yugozapaden universitet „Neofit Rilski“, Bulharsko

Prof. Balázs Schanda, Ph.D.

✚ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Maďarsko

Prof. Charles Szymanski

✚ Vytauto Didžiojo universitetas, Litva

✚ Michigan State University College of Law, Spojené štáty americké

Doc. JUDr. Martin Štefko, Ph.D.

✚ Univerzita Karlova v Praze, Česká republika

Emmanuel Tawil, MC

✚ Université Panthéon-Assas, Francúzsko

Dr. Angelo Vigliani Ferraro

✚ Università degli Studi Mediterranea di Reggio Calabria, Taliansko

Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Manfred Weiss

✚ Goethe-Universität Frankfurt am Main, Nemecko

Em. o. Univ.-Prof. DDr. h.c. Dr. Rudolf Welsch

✚ Universität Wien, Rakúsko

Prof. dr. Viktorija Žnidaršič Skubic, univ. dipl. prav.

✚ Univerza v Ljubljani, Slovinsko

Domáci členovia redakčnej rady

Prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

✚ Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD., mim. prof.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Prof. PhDr. Miroslava Szarková, CSc.

✚ Ekonomická univerzita v Bratislave

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Dr.h.c. prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Doc. JUDr. PhDr. Adriána Švecová, PhD.

✚ Trnavská univerzita v Trnave

Zahraniční redaktori

Dr. Preeti D. Das

✚ Jawaharlal Nehru University, India

Thlic. Mgr. Monika Menke, Th.D.

 Univerzita Palackého v Olomouci, Česká republika

Prof. Mincho Petrov Minchev, Dr. Habil.

 Velikoturnovski universitet „Sv. Sv. Kiril i Metodii“, Bulharsko

Prof. Tatiana Aleksandrovna Senyushkina, Dr.

 Tavricheskaya akademija Krymskogo federalnogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo, Krymská republika

Editorial Board

Editor in Chief

Doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., mim. prof.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Executive Editor

Ing. Jana Koprlová, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Chairman of the Editorial Board

Prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Foreign Members of the Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Christian Alunaru

✚ “Vasile Goldiș” Western University of Arad, Romania

Professor Emeritus Eileen Barker, OBE, FBA

✚ London School of Economics and Political Science, United Kingdom

Prof. Daniel Barnhizer

✚ Michigan State University College of Law, United States of America

Prof. Ing. JUDr. Mgr. Alexander Bělohávek, dr. h.c.

✚ VŠB TU Ostrava, Czech Republic

✚ WSM Warszawa, Poland

Prof. Dr. Pavel Boyko

✚ Kuban State University, Russian Federation

Prof. Agnes Christian Chaves Faria Alexandrovna Dybova

✚ Pontifical Catholic University of Rio de Janeiro, Brasil

Professeur titulaire Louis-Léon Christians

✚ Catholic University of Louvain, Belgium

Prof. dr hab. Józef Ciągwa

✚ University of Silesia in Katowice, Poland

Prof. Elizabeth Clark

✚ Brigham Young University, United States of America

Prof. Dr. Maximilian Fuchs

 Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt, Germany

Prof. Dr. Sc. Tatjana Josipović

 University of Zagreb, Croatia

Prof. Valentina Dmitrijevna Laza, PhD.

 Pyatigorsk State Linguistic University, Russian Federation

Assoc. Prof. Dr. Sc. Aleksandra Maganić

 University of Zagreb, Croatia

Assist. Prof. Nikos Maghioros

 Aristotle University of Thessaloniki, Greece

Assoc. Prof. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph. D.

 Palacký University Olomouc, Czech Republic

Prof. Tsuyoshi Nakano

 Soka University, Japan

Prof. Dr. Dušan Nikolić

 University of Novi Sad, Serbia

Prof. Alberto Patiño Reyes

 Ibero-American University, Mexico

Francisca Pérez Madrid, Profesora titular de universidad

 University of Barcelona, Spain

Prof. Dr. Meliha Powlakić

 University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Prof. Michele Rosboch

 University of Turin, Italy

Prof. Balázs Schanda, Ph.D.

 Pázmány Péter Catholic University, Hungary

Assoc. Prof. Maria Serafimova, PhD.

 South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

Prof. Charles Szymanski

 Vytautas Magnus University, Lithuania

 Michigan State University College of Law, United States of America

Assoc. Prof. JUDr. Martin Štefko, Ph.D.

 Charles University in Prague, Czech Republic

Emmanuel Tawil, MC

✚ Panthéon-Assas University, France

Dr. Angelo Viglianisi Ferraro

✚ “Mediterranea” University of Reggio Calabria, Italy

Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Manfred Weiss

✚ Goethe University Frankfurt am Main, Germany

Em. o. Univ.-Prof. DDr. h.c. Dr. Rudolf Welsch

✚ University of Vienna, Austria

Prof. dr. Viktorija Žnidaršič Skubic, univ. dipl. prav.

✚ University of Ljubljana, Slovenia

Internal Members of the Editorial Board

Prof. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

✚ Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Slovakia

Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD., mim. prof.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Prof. PhDr. Miroslava Szarková, CSc.

✚ University of Economics in Bratislava, Slovakia

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Dr.h.c. prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Doc. JUDr. PhDr. Adriána Švecová, PhD.

✚ Trnava University in Trnava, Slovakia

Foreign Editors

Dr. Preeti D. Das

✚ Jawaharlal Nehru University, India

Thlic. Mgr. Monika Menke, Th.D.

✚ Palacký University Olomouc, Czech Republic

Prof. Mincho Petrov Minchev, Dr. Habil.

 St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria

Prof. Tatiana Aleksandrovna Senyushkina, Dr.

 Taurida Academy of Crimean Federal University named after V. I. Vernadsky, Republic of Crimea

Obsah

Jana Koprlová <i>Editoriál k zimnej edícii</i> <i>SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2021</i>	11
---	----

ŠTÚDIE

Marcel Dolobáč – Matúš Ridzoň <i>Stres na pracovisku vyvolaný neprimeranými požiadavkami na výkon práce</i>	19
Samanta Kowalska <i>Terrorist Modus Operandi and Protection of Human Rights</i>	32
Małgorzata Mędrala <i>Competitiveness of the Labour Market and the Welfare Burden on Employing Entities – Selected Reflections from the Polish Perspective</i>	52
Viktória Kol'veková <i>Vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v civilnom sporovom konaní</i>	79
Martina Kováčiková <i>Náhradné výživné v kontexte novely zákona č. 489/2021 Z.z.</i>	102
<i>Informácie pre autorov</i>	118
<i>Etický kódex</i>	128

Contents

Jana Koprlová
*Editorial for Winter Edition
of the SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2021* 15

STUDIES

Marcel Dolobáč – Matúš Ridzoň
*Workplace Stress due to the Inappropriate
Working Requirements* 19

Samanta Kowalska
*Terrorist Modus Operandi
and Protection of Human Rights* 32

Małgorzata Mędrala
*Competitiveness of the Labour Market
and the Welfare Burden on Employing Entities –
Selected Reflections from the Polish Perspective* 52

Viktória Kol'veková
*The Impact of Procedural Activity of the Parties
and the Application of Judicial Concentration
of Proceedings on Evidence in Civil Litigation* 79

Martina Kováčiková
*Alimony Benefit in the Context of the Amendment
to the Act No. 489/2021 Coll.* 102

Information for Authors 123

Code of Ethics 131

Editoriál k zimnej edícii **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2021**

Ctení čitatelia, vážení priatelia,

dovoľte, aby som Vám predstavila štvrté číslo deviateho ročníka **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, medzinárodného internetového vedeckého časopisu zameraného na právne otázky v interdisciplinárnych súvislostiach.

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** vychádza pod záštitou Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a tematicky sa zameriava najmä na spoločensky významné prierezové súvislosti otázok verejného práva a súkromného práva na národnej, nadnárodnej, ako aj medzinárodnej úrovni, pričom prijíma a publikuje výhradne pôvodné, doposiaľ nepublikované príspevky.

Časopis vychádza v elektronickej on-line podobe pravidelne štyrikrát ročne, a to v termínoch 31. marec, 30. jún, 30. september a 31. december, pričom ponúka priestor pre publikáciu príspevkov v podobe samostatných vedeckých štúdií, ako aj cyklov vedeckých štúdií, esejí zamýšľajúcich sa nad aktuálnou spoločenskou témou alebo dianím, recenzií publikácií vzťahujúcich sa na hlavné zameranie časopisu, a taktiež informácií, ako aj správ súvisiacich so základným poslaním časopisu.

Webová stránka časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ponúka čitateľskej verejnosti informácie v bežnom grafickom rozhraní, a súběžne aj v grafickom rozhraní Blind Friendly pre zrakovo hendikepovaných čitateľov paralelne v slovenskom a anglickom jazyku. V oboch jazykoch zabezpečuje redakcia časopisu i spätnú komunikáciu prostredníctvom svojej osobitnej e-mailovej adresy. Zároveň webová stránka časopisu ponúka čitateľom vďaka uplatneniu dynamického responzívneho webdizajnu možnosť prístúpenia a prehliadania z akéhokoľvek zariadenia umožňujúceho prenos informácií prostredníctvom globálnej siete internet.

Aktuálne, štvrté číslo deviateho ročníka časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ponúka celkovo päť samostatných vedeckých štúdií napísaných v dvoch rôznych jazykoch – v angličtine a slovenčine. V poradí prvá štúdia ponúka čitateľom veľmi komplexný a podrobný pohľad na určujúce pracovnoprávne ustanovenia a praktické otázky súvisiace s problematikou stresu na pracovisku vyvolaného neprimeranými požiadavkami na výkon práce podľa slovenského právneho poriadku. Nasledu-

júca štúdia dôkladne analyzuje, sprehľadňuje a príkladne vysvetľuje problematiku teroristického „modus operandi“ vo svete vo vzťahu k ochrane základných ľudských práv. Tretia štúdia sa venuje veľmi podrobnému systematickému objasneniu, ako aj hĺbkovej analýze problematiky súčasnej poľskej právnej úpravy týkajúcej sa konkurencieschopnosti trhu práce a sociálneho zaťaženia zamestnávateľov v Poľsku. V poradí ďalšia štúdia predstavuje systematické a hĺbkové vymedzenie a objasnenie kľúčových otázok spájajúcich sa s problematikou vplyvu procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v slovenskom civilnom sporovom konaní. Posledná, piata štúdia ponúka čitateľovi rozsiahly hĺbkový výklad spätý s právnymi otázkami súvisiacimi s pojmom náhradného výživného v kontexte novely zákona č. 489/2021 Z.z., a to v rámci slovenského práva sociálneho zabezpečenia.

V súvislosti s vydaním štvrtého čísla deviateho ročníka časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** by sme veľmi radi informovali všetkých jeho čitateľov, prispievateľov aj priaznivcov, že časopis je registrovaný v medzinárodných vedeckých databázach Crossref, ERIH PLUS a Index Copernicus International a požiadal o registráciu v ďalších medzinárodných vedeckých databázach. Súčasne by sme veľmi radi informovali aj o tom, že do okamihu vydania nového čísla časopisu zaznamenali jeho webové stránky celkom 144 krajín návštev (v abecednom poradí):

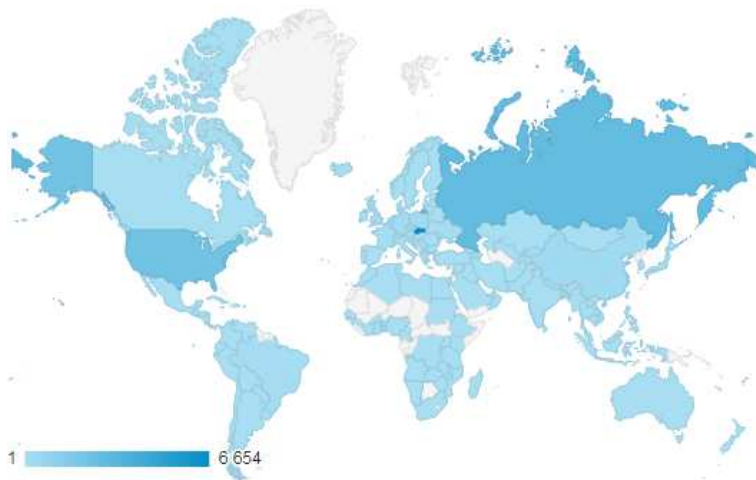
1. Afganistan	49. Irán	97. Pakistan
2. Albánsko	50. Island	98. Palestína
3. Alžírsko	51. Izrael	99. Panama
4. Angola	52. Írsko	100. Paraguaj
5. Argentína	53. Jamajka	101. Peru
6. Arménsko	54. Japonsko	102. Pobrežie slonoviny
7. Austrália	55. Južná Afrika	103. Poľsko
8. Azerbajdžan	56. Južná Kórea	104. Portoriko
9. Bahrajn	57. Kambodža	105. Portugalsko
10. Bangladéš	58. Kamerun	106. Rakúsko
11. Barbados	59. Kanada	107. Rumunsko
12. Belgicko	60. Kazachstan	108. Rusko
13. Benin	61. Keňa	109. Rwanda
14. Bielorusko	62. Kirgizsko	110. Salvádor
15. Bolívia	63. Kolumbia	111. Saudská Arábia
16. Bosna a Hercegovina	64. Kongo – Kinshasa	112. Senegal
17. Brazília	65. Kosovo	113. Seychely

18. Bulharsko	66. Kostarika	114. Singapur
19. Burkina Faso	67. Kuba	115. Sint Maarten
20. Burundi	68. Kuvajt	116. Slovensko
21. Curaçao	69. Laos	117. Slovinsko
22. Cyprus	70. Libanon	118. Spojené arabské emiráty
23. Česká republika	71. Litva	119. Spojené kráľovstvo
24. Čile	72. Líbya	120. Spojené štáty americké
25. Čína	73. Lotyšsko	121. Srbsko
26. Dánsko	74. Luxembursko	122. Srí Lanka
27. Dominika	75. Macedónsko	123. Sudán
28. Dominikánska republika	76. Madagaskar	124. Sýria
29. Egypt	77. Maďarsko	125. Španielsko
30. Ekvádor	78. Malajzia	126. Švajčiarsko
31. Estónsko	79. Malawi	127. Švédsko
32. Etiópia	80. Malta	128. Tadžikistan
33. Fidži	81. Maroko	129. Taiwan
34. Filipíny	82. Maurícius	130. Taliansko
35. Fínsko	83. Mexiko	131. Tanzánia
36. Francúzsko	84. Mjanmarsko	132. Thajsko
37. Ghana	85. Moldavsko	133. Togo
38. Grécko	86. Mongolsko	134. Trinidad a Tobago
39. Gruzínsko	87. Mozambik	135. Tunisko
40. Guatemala	88. Namíbia	136. Turecko
41. Guinea	89. Nemecko	137. Uganda
42. Holandsko	90. Nepál	138. Ukrajina
43. Honduras	91. Nigéria	139. Uruguaj
44. Hongkong	92. Nikaragua	140. Uzbekistan
45. Chorvátsko	93. Nórsko	141. Venezuela
46. India	94. Nová Kaledónia	142. Vietnam
47. Indonézia	95. Nový Zéland	143. Zambia
48. Irak	96. Omán	144. Zimbabwe

Pri príležitosti vydania štvrtého čísla deviateho ročníka časopisu by som sa veľmi rada úprimne poďakovala všetkým prispievateľom, ktorí doň aktívne prispeli a podelili sa tak s čitateľmi o svoje vedomosti, skúsenosti či nevšedné pohľady na problematiku právnych otázok, a rovnako tiež vedeniu Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, všetkým priateľom, kolegom, zamestnancom Právnickej fakulty i rektorátu Trnavskej univerzity v Trnave za ich podporu a podnetné rady, a napokon tiež členom redakčnej rady časopisu a redakčnému tímu.

Verím, že časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** poskytne podnetnú a inšpiratívnu platformu pre komunikáciu na úrovni odbornej aj občianskej verejnosti, a rovnako tiež pre vedecké a celospoločensky prínosné riešenia aktuálnych právnych otázok v kontexte ich najširších interdisciplinárnych spoločenských súvislostí, a to nielen na národnej, ale aj na regionálnej a medzinárodnej úrovni.

Obrázok 1 Teritoriálny prehľad krajín návštev webových stránok časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** do okamihu vydania štvrtého čísla deviateho ročníka

Prameň: Nástroje Google Analytics uplatnené na webových stránkach časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**. Dostupné na internete: <http://www.google.com/analytics/>.
© Google Analytics.

V mene celej redakčnej rady a redakcie časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

s úctou,

Jana Koprlová

Trnava 31. december 2021

Editorial for Winter Edition of the SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2021

Dear readers and friends,

let me introduce the fourth issue of the ninth volume of **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, an international scientific online journal for the study of legal issues in the interdisciplinary context.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** is issued under the auspices of the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, Slovakia, and it thematically focuses mainly on socially relevant interdisciplinary relations connected with issues of public law and private law at the national, transnational and international levels, while accepting and publishing exclusively original, hitherto unpublished contributions.

The journal is issued in an electronic on-line version four times a year, regularly on March 31st, June 30th, September 30th and December 31st, and it offers a platform for publication of contributions in the form of separate papers and scientific studies as well as scientific studies in cycles, essays on current social topics or events, reviews on publications related to the main orientation of the journal and also information or reports connected with the inherent mission of the journal.

The website of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** offers the reading public information in the common graphical user interface as well as in the blind-friendly interface designed for visually handicapped readers, both parallel in the Slovak as well as English languages. In both languages the journal's editorial office provides also feedback communication through its own e-mail address. At the same time, the website of the journal offers readers due to the use of dynamic responsive web design accession and browsing by using any equipment that allows transmission of information via the global Internet network.

The current, fourth issue of the ninth volume of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** offers a total of five separate scientific studies written in two different languages – in the English and Slovak languages. The very first study offers readers a very complex and detailed view of the determining labour-law provisions and practical issues related to the issue of stress in the workplace caused by disproportionate requirements for the performance of work under the Slovak law. The following study thoroughly analyses, clarifies and exemplarily explains the

issue of the terrorist “modus operandi” in the world in relation to the protection of the fundamental human rights. The third study concentrates on a very detailed systematic clarification as well as in-depth analysis of the questions of the current Polish legislation on the competitiveness of the labour market and the welfare burden laid on the employing entities in Poland. The next study presents systematic and thorough qualifying and clarifying of the key questions related to the issue of the impact of procedural activity of the parties and the application of judicial concentration of proceedings on evidence in the Slovak civil litigation. The final, fifth study offers the reader an extensive in-depth commentary on the legal questions related to the concept of the alimony benefit in the context of the amendment to the Act No. 489/2021 Coll., within the framework of the Slovak social security law.

In relation to the release of the fourth issue of the ninth volume of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** we are pleased to inform all its readers, contributors as well as fans that the journal has been registered in the international scientific databases Crossref, ERIH PLUS and Index Copernicus International and applied for registration in other international scientific databases. At the same time, we would like to inform that till the date of the new issue, the journal’s websites had recorded a total of 144 countries of visits (in alphabetical order):

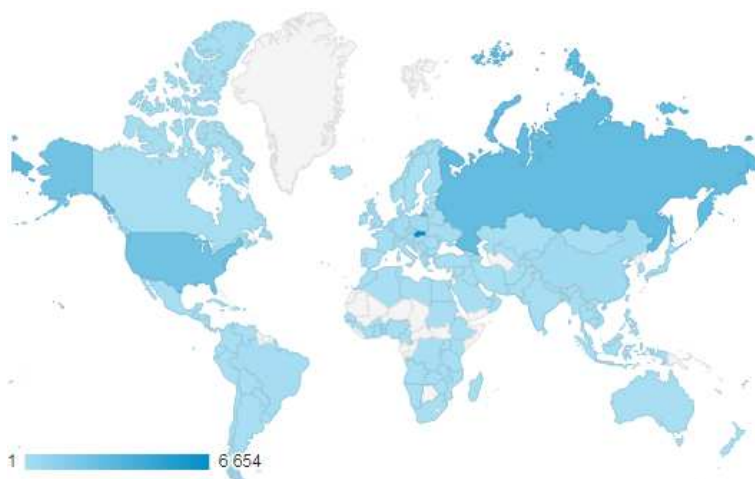
1. Afghanistan	49. Ghana	97. Pakistan
2. Albania	50. Greece	98. Palestine
3. Algeria	51. Guatemala	99. Panama
4. Angola	52. Guinea	100. Paraguay
5. Argentina	53. Honduras	101. Peru
6. Armenia	54. Hong Kong	102. Philippines
7. Australia	55. Hungary	103. Poland
8. Austria	56. Iceland	104. Portugal
9. Azerbaijan	57. India	105. Puerto Rico
10. Bahrain	58. Indonesia	106. Romania
11. Bangladesh	59. Iran	107. Russia
12. Barbados	60. Iraq	108. Rwanda
13. Belarus	61. Ireland	109. Saudi Arabia
14. Belgium	62. Israel	110. Senegal
15. Benin	63. Italy	111. Serbia
16. Bolivia	64. Jamaica	112. Seychelles
17. Bosnia and Herzegovina	65. Japan	113. Singapore
18. Brazil	66. Kazakhstan	114. Sint Maarten

19. Bulgaria	67. Kenya	115. Slovakia
20. Burkina Faso	68. Kosovo	116. Slovenia
21. Burundi	69. Kuwait	117. South Africa
22. Cambodia	70. Kyrgyzstan	118. South Korea
23. Cameroon	71. Laos	119. Spain
24. Canada	72. Latvia	120. Sri Lanka
25. Chile	73. Lebanon	121. Sudan
26. China	74. Libya	122. Sweden
27. Colombia	75. Lithuania	123. Switzerland
28. Congo – Kinshasa	76. Luxembourg	124. Syria
29. Costa Rica	77. Macedonia	125. Taiwan
30. Côte d'Ivoire	78. Madagascar	126. Tajikistan
31. Croatia	79. Malawi	127. Tanzania
32. Cuba	80. Malaysia	128. Thailand
33. Curaçao	81. Malta	129. The Netherlands
34. Cyprus	82. Mauritius	130. Togo
35. Czech Republic	83. Mexico	131. Trinidad and Tobago
36. Denmark	84. Moldova	132. Tunisia
37. Dominica	85. Mongolia	133. Turkey
38. Dominican Republic	86. Morocco	134. Uganda
39. Ecuador	87. Mozambique	135. Ukraine
40. Egypt	88. Myanmar	136. United Arab Emirates
41. El Salvador	89. Namibia	137. United Kingdom
42. Estonia	90. Nepal	138. United States of America
43. Ethiopia	91. New Caledonia	139. Uruguay
44. Fiji	92. New Zealand	140. Uzbekistan
45. Finland	93. Nicaragua	141. Venezuela
46. France	94. Nigeria	142. Vietnam
47. Georgia	95. Norway	143. Zambia
48. Germany	96. Oman	144. Zimbabwe

On the occasion of launching the fourth issue of the ninth volume of the journal, I would be delighted to sincerely thank all the contributors who have contributed in it actively and have shared with the readers their knowledge, experience or extraordinary views on legal issues as well as the top management of the Faculty of Law of the Trnava University in Trnava, all friends, colleagues, employees of the Faculty of Law, the rector's administration at the Trnava University in Trnava for all support and suggestive advices and, finally, also the members of journal's editorial board and the editorial team.

I believe that the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** provides a stimulating and inspirational platform for communication both on the professional level and the level of the civic society as well as for scientific and society-wide beneficial solutions to current legal issues in context of their broadest interdisciplinary social relations, in like manner at national, regional and international levels.

Figure 1 Territorial View of Visitors' Countries in Relation to the Websites of the Journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** before Issuing the Fourth Issue of the Ninth Volume

Source: Tools of Google Analytics in Relation to Websites of the Journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**. Available at: <http://www.google.com/analytics/>. © Google Analytics.

On behalf of the entire editorial board and editorial office of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

Yours faithfully,

Jana Koprlová

Trnava, Slovakia, December 31st, 2021

Stres na pracovisku vyvolaný neprimeranými požiadavkami na výkon práce¹

Workplace Stress due to the Inappropriate Working Requirements

Marcel Dolobáč
Matúš Ridzoň

Abstract: *The paper deals with the issue of legal protection of the employees against stress in the workplace which is caused by inappropriate work requirements of the employer. The authors offer an insight into the presented issues after taking into account the general principles of standards for the work input. The standards for the work input are analysed in connection to the mental health protection of the employees. The paper results into the ideas linked to an improvement of the legal regulation and the practice in the field of the subject matter.*

Key Words: *Labour Law; Stress; Mental Health of an Employee; Labour Consumption Standards; Human Dignity; Occupational Health and Safety; the Slovak Republic.*

Abstrakt: *Príspevok sa zaoberá problematikou právnej ochrany zamestnancov pred stresom na pracovisku, ktorý je vyvolaný neprimeranými pracovnými požiadavkami zamestnávateľa. Autori ponúkajú náhľad na predkladanú problematiku po zohľadnení všeobecných východísk normovania práce. Normy spotreby práce analyzujú vo vzťahu k ochrane duševného zdravia zamestnancov. Príspevok vyúsťuje do úvah o možnostiach zlepšenia právnej úpravy a praxe v oblasti predmetnej problematiky.*

Kľúčové slová: *Pracovné právo; stres; duševné zdravie zamestnanca; normy spotreby práce; ľudská dôstojnosť; bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci; Slovenská republika.*

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-16-0002 s názvom „Duševné zdravie na pracovisku a posudzovanie zdravotnej spôsobilosti zamestnanca“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Marcel Dolobáč, PhD.

Úvod

Zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce“) v § 133 predstavuje základné pravidlá vzťahujúce sa na normovanie práce a proces ich uvádzania do života. Stanovovanie kvantitatívnych, ako aj kvalitatívnych požiadaviek na vykonávanú prácu je zásadné pre realizáciu pracovnoprávných vzťahov zamestnávateľa a zamestnanca. Normovanie práce okrem toho, že do výraznej miery kopíruje požiadavky zamestnávateľa na zamestnancami vykonávanú prácu, musí rešpektovať právo na ochranu ľudskej dôstojnosti zamestnanca a dbať aj na jeho oprávnené záujmy. Neprimerané požiadavky na vykonávanú prácu sú spôsobilé vyvolať nežiaduci stres, ktorý zamestnanca nielenže nestimuluje k lepšiemu výkonu, ale navyše môže smerovať k poškodeniu zdravia zamestnanca, a nepriamo i ku škode na majetku zamestnávateľa. Cieľom nášho príspevku je preskúmať a zhodnotiť poznatky teórie v korelácii s praxou zamestnávateľov pri stanovovaní noriem spotreby práce v spojení s ochranou (nielen) duševného zdravia zamestnancov.

1 Základný účel a spôsob normovania práce

Základný právny predpis pracovného práva – Zákonník práce v sebe primárne kumuluje právne normy hmotnoprávnej povahy. Niektoré inštitúty upravené v Zákonníku práce sú však upravené aj normami procesnoprávnej povahy. Predmetný prístup zákonodarcu prispieva ku komplexnej úprave nielen hmotnoprávných normatívov relevantných skutočností, ale i ku zavedeniu procesného postupu, ktorý ich uvádza do života. Takýto príklad je práve v normovaní práce, ktoré je upravené v § 133 Zákonníka práce. Ustanovenie § 133 ods. 3 Zákonníka práce predstavuje procesný postup ako zaviesť či zmeniť normy spotreby práce bez potreby ich úpravy v kolektívnej zmluve. Hmotnoprávny základ normovania práce stanovuje § 133 ods. 1, 2 a 4 Zákonníka práce. Aby sme však správne pochopili obsah predmetných ustanovení, je nevyhnutné poznať skutočný význam používaných pojmov.

Odborná literatúra vníma normovanie práce ako jednu z foriem organizácie práce.² S ohľadom na skutočnosť, že Zákonník práce bližšie le-

² Bližšie pozri STRÝČKOVÁ, J. Normovanie spotreby práce a úkolová mzda. In: *Epi.sk – Ekonomické právne informácie* [online]. 2005-07-07 [cit. 2021-10-11]. ISSN 2644-4674. Dostupné na: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Normovanie-spotreby-prace-a-ukolova-mzda.htm>.

gislatívne nevymedzuje pojem normovanie práce či iné pojmy, ktoré s týmto pojmom súvisia, pre ich vymedzenie musíme siahnuť po právnej teórii, ktorá medzi tieto pojmy zaraďuje normu času, normu množstva a normu počtu. Literatúra predmetné pojmy vymedzuje nasledovne: Za normu času možno považovať normu, ktorá vymedzuje, koľko času spotrebuje zamestnanec alebo skupina zamestnancov na splnenie celého pracovného úkonu alebo na jeho jednotku vyjadrenú predmetom, dĺžkou, plochou, objemom či hmotnosťou (napríklad čas potrebný na vyrobenie jedného okna, respektíve čas potrebný na vybratie 25 kg zemiakov). Norma množstva je zase iným vyjadrením normy času, spočívajúcim vo vymedzení množstva práce, ktoré má vykonať jeden pracovník za jednotku pracovného času (za jeden deň je potrebné vyrobiť jedno okno, respektíve za 4 minúty a 52 sekúnd je potrebné vybrať 5 kg zemiakov). Úplne iný charakter má norma počtu, ktorá stanovuje, koľko pracovníkov určitých profesií a kvalifikácií je potrebných v organizačnom útvare, aby si mohol riadne (a bez stresu – pozn. autorov) plniť svoje funkcie.³

Aký je však účel normovania práce? Z pohľadu zamestnávateľa bude najdôležitejšou úlohou normovania práce, vychádzajúc z odborných analýz, určiť, aký je optimálny spôsob vykonávania práce a z toho následne profitovať vo forme zlepšenia organizácie práce na pracovisku.⁴ Výsledkom tohto procesu bude potom správne plánovanie potreby pracovných síl v previazaní so skutočnou potrebou práce v určitom rozsahu, a to za účelom efektívneho výkonu (napríklad podnikateľskej) činnosti zamestnávateľa, spočívajúceho v poskytovaní kvalitných výrobkov a služieb, maximalizovaní zisku či budovaní dobrého mena zamestnávateľa.

Stanovenie noriem spotreby práce je z pohľadu zamestnávateľa potrebné aj vzhľadom na skutočnosť, že zamestnanec je povinný vykonávať pre zamestnávateľa prácu, no nezodpovedá za dosiahnutie požadovaného výsledku, na rozdiel od obchodnoprávných kontraktov. I z tohto dôvodu korešponduje v súlade so záujmami zamestnávateľa hospodárska prax, vyžadujúca si stanovenie noriem práce ako objektívne merateľných výsledkov pracovnej činnosti.⁵

³ Spracované podľa SÚKENÍKOVÁ, A. ed. *Pracovno-právny výkladový slovník*. 1. vyd. Žilina: Poradca, 2018, s. 116-117. ISBN 978-80-8162-032-4.

⁴ Bližšie pozri BARANCOVÁ, H. et al. *Zákonník práce: Komentár*. 2. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 1068. ISBN 978-80-89603-78-7.

⁵ Bližšie pozri TKÁČ, V., O. MATEJKA, D. FRIEDMANNOVÁ a B. MASÁR. *Zákonník práce: Komentár*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, s. 549. ISBN 978-80-8168-069-4.

Je prirodzené, že za účelom dosahovania oprávnených cieľov bude zamestnávateľ od zamestnanca požadovať vykonávanie práce v určitom stupni kvality (kvalitatívna stránka práce), ako i v určitom stanovenom počte výkonov za vopred stanovený čas (kvantitatívna stránka práce). Pre určenie pracovného procesu, a to najmä vo výrobnjej sfére, budú preto normy spotreby práce dôležité nielen pre určenie pracovného tempa zamestnancov a množstva práce, ale i na zistenie toho, ktorý zamestnanec je ochotný a schopný splniť požiadavky zamestnávateľa na určitej úrovni, čo môže mať vplyv nielen na jeho odmeňovanie, ale i na možnosť skončenia pracovného pomeru výpoveďou danou zamestnávateľom podľa § 63 ods. 1 písm. d) bod 4 Zákonníka práce.⁶

Hrozba výpovede zo strany zamestnávateľa podľa ustanovenia § 63 ods. 1 písm. d) bod 4 Zákonníka práce, ale tiež obava z nepriaznivého pracovného prostredia vytváraného zamestnávateľom z dôvodu neplnenia noriem spotreby práce môžu v zamestnancovi vyvolávať stres. Ten môže znásobovať i skutočnosť, že ostatní zamestnanci, inšpirovaní či dotlačení neprimeranými požiadavkami na vykonávanú prácu, sú schopní tieto požiadavky spĺňať či ich prekračovať. Netreba ale zabúdať, že aj takéto úspešní zamestnanci mnohokrát vykonávajú prácu pod vplyvom stresu a na úkor fyzického a psychického zdravia. Je zrejmé, že všetky následky preťažovania zamestnancov prostredníctvom určovania neprimeraných požiadaviek na vykonávanú prácu sú nežiaduce, a preto zákonodarca v súlade s bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci prijal postup normovania upravený v § 133 Zákonníka práce.

2 Legislatívny rámec ochrany (duševného) zdravia pri normovaní práce

Ustanovenie § 133 Zákonníka práce zakotvuje možnosť zavádzať alebo meniť už zavedené normy spotreby práce len na základe objektívneho posúdenia požadovaného množstva práce a pracovného tempa zamestnanca. Zamestnávateľ musí zároveň pri určovaní požadovaného množstva práce a pracovného tempa „vziať do úvahy pracovné tempo primerané fyziologickým a neuropsychickým možnostiam, právne predpisy a ostatné predpisy na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, čas na osobnú očistu po skončení práce a čas na prirodzené potreby zamestnanca.“ Zároveň tiež „nesmie uplatňovať normy spotreby práce, v dôsledku

⁶ Bližšie pozri ŠVEC, M., J. TOMAN, et al. *Zákonník práce: Zákon o kolektívnom vyjednávaní: Komentár: Zväzok I.* 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 1169-1170. ISBN 978-80-571-0105-5.

ktorých by mohlo dôjsť k ohrozeniu bezpečnosti alebo zdravia zamestnancov.“

Ochrana zdravia zamestnancov vo vzťahu k normovaniu práce je nepriamo upravená v ďalších ustanoveniach Zákonníka práce; napríklad podľa § 174 ods. 2 Zákonníka práce „zamestnávateľ nesmie používať taký spôsob odmeňovania práce, ktorý by viedol pri zvyšovaní pracovných výkonov k ohrozeniu bezpečnosti a zdravia mladistvých zamestnancov.“ Z ďalších právnych predpisov možno spomenúť § 6 ods. 1 písm. t) zákona č. 124/2006 Z.z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci“), ktorého znenie stanovuje, že „zamestnávateľ v záujme zaistenia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci je povinný nepoužívať pri prácach, pri ktorých sú zamestnanci vystavení zvýšenej možnosti vzniku úrazu alebo iného poškodenia zdravia, taký spôsob odmeňovania za prácu, ktorý by pri zvyšovaní pracovných výkonov mohol mať za následok ohrozenie bezpečnosti alebo zdravia zamestnancov.“

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 561/2006 o harmonizácii niektorých právnych predpisov v sociálnej oblasti, ktoré sa týkajú cestnej dopravy, ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia Rady (EHS) č. 3821/85 a (ES) č. 2135/98 a zrušuje nariadenie Rady (EHS) č. 3820/85 v článku 10 ods. 1 zakazuje dopravným podnikom, aby vodičov, ktorých zamestnávajú, alebo vodičov, ktorých majú k dispozícii, odmeňovali „vo forme prémie alebo príplatku ku mzde, ktorá by súvisela s prejednou vzdialenosťou a/alebo množstvom dopraveného tovaru, ak má platba taký charakter, ktorý by ohrozil bezpečnosť na cestách a/alebo podnietil porušenie tohto nariadenia.“

Zákon č. 355/2007 Z.z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia“) zabezpečuje ochranu zdravia pred fyzickou záťažou pri práci, psychickou pracovnou záťažou a senzorickou záťažou pri práci. Zakotvuje povinnosť zamestnávateľa „zabezpečiť technické, organizačné a iné opatrenia, ktoré vylúčia alebo znížia na najnižšiu možnú a dosiahnuteľnú mieru zvýšenú fyzickú záťaž pri práci“ a ukladá zamestnávateľovi povinnosť „dodržiavať najvyššie prípustné hodnoty celkovej a lokálnej fyzickej záťaže zamestnancov“ a „dodržiavať limitné hodnoty vynakladaných svalových síl a frekvencie pohybov.“ K potrebe ochrany zamestnanca pred jeho psychickou záťažou

žou, senzorickeou zátážou (i pracovným stresom) sa viaže najmä znenie § 38 ods. 3 písm. a) a b) zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia, ktoré stanovuje, že zamestnávateľ je práve v týchto oblastiach zátáže povinný „zabezpečiť posúdenie psychickej pracovnej zátáže a senzorickej zátáže zamestnancov“ a „zabezpečiť technické, organizačné a iné opatrenia, ktoré vylúčia alebo znížia na najnižšiu možnú a dosiahnuteľnú mieru zvýšenú psychickú pracovnú zátáž a senzorickeú zátáž zamestnancov.“

Nastavenie maxím, ktoré sú prípustné pre fyzickú zátáž zamestnancov podľa pohlaví a vekových kategórií, upravuje vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 542/2007 Z.z. o podrobnostiach o ochrane zdravia pred fyzickou zátážou pri práci, psychickou pracovnou zátážou a senzorickeou zátážou pri práci (ďalej len „vyhláška“), ktorá o čosi konkrétnejšie rozvíja obsah § 38 zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia. Vyhláška normuje, že „celková fyzická zátáž zamestnanca nesmie presiahnuť prípustné hodnoty celkovej fyzickej zátáže zamestnancov, ktoré sú uvedené v prílohe č. 2.“ Pri preskúmaní tabuliek, ktoré sú súčasťou prílohy č. 2 uvádzanej vyhlášky, zistíme maximá aj pre jednotlivé zmeny. Správnym krokom je i vymedzenie priemerných prípustných hodnôt pri fyzickej práci vykonávanej veľkými svalovými skupinami, ktoré by mohli byť smerodajné pre normovanie prác, pre ktoré je rozhodujúca najmä fyzická práca zamestnancov, vykonávaná prostredníctvom veľkých svalových partií.

V súvislosti s uvádzanou vyhláškou však nemožno zabudnúť ani na trochu komplikovanejšie vymedzenie psychickej pracovnej zátáže a jej hodnotenia. Na záver však možno poznamenať, že vyhláška v § 7 zakotvuje „opatrenia, ktoré vylúčia alebo znížia na najnižšiu možnú a dosiahnuteľnú mieru zvýšenú psychickú pracovnú zátáž.“ Medzi tieto opatrenia patria i organizačné opatrenia, ktoré predchádzajú psychickému preťaženiu a spočívajú v režime práce a odpočinku vrátane primeraného striedania pracovných zmien a primeraného zaradenia prestávok. O čosi dôležitejšie však bude vymedzenie „iných opatrení“ spočívajúcich aj v pozitívnej motivácii zamestnancov na plnení pracovných úloh v rozsahu a spôsobom zodpovedajúcim ich schopnostiam, zručnostiam, skúsenostiam a predpokladom. Takáto motivácia by nemala prekračovať hranice, ktoré by v zamestnancoch vyvolávali neprímeraný stres.

Z predkladaných ustanovení predmetných zákonov je zrejmé, že problematika normovania práce nie je izolovaná a súvisí s množstvom

iných ustanovení pracovnoprávných predpisov. Z textu zákonov a podzákonných noriem vyplýva, že postupy normovania práce majú za cieľ objektivizovať požadované množstvo práce a pracovné tempo zamestnanca.⁷ Je zjavné, že objektivizácia normovania práce výrazne prispieva k eliminácii stresu zamestnanca, ktorý by bol vyvolaný neprimeranými požiadavkami na vykonávanú prácu.

Neprimerané normovanie práce sa v niektorých prípadoch môže približovať k práci, ktorá nerešpektuje ľudskú dôstojnosť. Ak normy spotreby práce nerešpektujú ľudskú dôstojnosť zamestnancov, tak tieto nemôžu požívať ochranu prostredníctvom noriem, ktoré by vynucovali ich plnenie, pretože sú v priamom rozpore so základnými piliermi základných ľudských práv a slobôd.⁸

3 Stres pod ťarchou noriem spotreby práce

Stres je stav vznikajúci zo subjektívneho pocitu človeka, že nie je schopný preklenúť priepasť medzi požiadavkami kladenými na jeho osobu a očakávanými výsledkami. Stres je sprevádzaný fyzickými či psychologickými poruchami alebo spoločenskými potiažami. Človek je dobre prispôsobený na zvládnutie krátkodobého vystavenia psychickej tiesni, čo je, samozrejme, veľkou prednosťou, avšak so zvládnutím intenzívneho dlhotrvajúceho vystavenia psychickému nátlaku môže mať závažné problémy. Je zrejmé, že rôzne osoby môžu na totožné stresové situácie reagovať rôzne, ba dokonca jedna a tá istá osoba môže reagovať v rámci totožných situácií rozdielne tiež v odlišných obdobiach svojho života.⁹ Aj napriek uvedenému musia byť normy spotreby práce nastavené objektívne, zohľadňujúc primerané priemerné požiadavky na jednotlivca či kolektív zamestnancov vykonávajúcich totožnú prácu. Predmetné tvrdenie však nebráni tomu, aby zamestnávateľ zohľadňoval určité osobitosti normovania práce pri jednotlivých kategóriách zamestnancov, aby tak zadostučinil prihliadnutiu na osobitné stanovenie rozsahu pracovného času, usporiadanie pracovného času či iné osobitosti vyplývajúce z ich osobitého statusu. Pre napĺňanie noriem spotreby práce budú mať svoj výz-

⁷ Porovnaj *Dôvodovú správu k zákonu č. 361/2012 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony*, k bodu 79.

⁸ Bližšie pozri BARANCOVÁ, H., M. ŠVEC a M. BULLA. *Ochrana zamestnanca, súčasnosť a budúcnosť pracovného práva*. 1. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2012, s. 61. ISBN 978-80-89393-66-4.

⁹ Bližšie pozri BARANCOVÁ, H. *Šikana a mobing na pracovisku: Právne problémy*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 79. ISBN 978-80-7502-036-9.

nam výslovne subjektívne kategórie, ako sú napríklad aktuálne zázemie (rodinné, sociálne...) zamestnanca, jeho aktuálna fyzická či mentálna zdatnosť i pohoda; na druhej strane, mnohé okolnosti, ktoré ovplyvňujú pracovný výkon, možno vnímať aspoň čiastočne objektívne, ako napríklad vek blízky mladistvému zamestnancovi alebo, naopak, pred dôchodkový vek, prax a pracovné skúsenosti a podobne.

Ak nie sú rešpektované osobitný status zamestnanca a objektívne osobitosti výkonu jeho práce, môžu neobjektívne či nežiaduco generalizujúce normy spotreby práce, ktoré nezohľadňujú osobitné skupiny zamestnancov, vyvolávať kumuláciu únavy zamestnanca, pričom uvedená skutočnosť má jednoznačne význam pre vznik psychosociálnych rizík na pracovisku.¹⁰ Je nepochybné, že únava, nechť pracovať alebo napríklad až odpor k práci idú ruka v ruke so stresom zamestnanca, vyvolaným nemožnosťou naplniť požadované normy spotreby práce.

Uvedené závery korešponujú tiež s názorom odbornej literatúry, ktorá jasne dáva najavo, že aj keď pojem normy spotreby práce evokuje potrebu zaviesť u zamestnávateľa najlepší pracovný výkon, tak pre vytvorenie vhodného pracovného prostredia je o to podstatnejšie, aby z pohľadu psychológie práce boli vytvárané také pracovné podmienky, ktoré umožnia vysokú produktivitu práce, ako aj pracovnú pohodu.¹¹

Stres zamestnanca na pracovisku by mal byť pre zamestnávateľa neželaný aj z dôvodu, že môže prispieť k riziku zvýšenia počtu pracovných úrazov, ktoré pre zamestnávateľa neznamenajú len dočasnú práceneschopnosť zamestnanca, ale v niektorých prípadoch i jeho stratu (z dôvodu dlhodobej straty zdravotnej spôsobilosti zamestnanca na výkon práce), s neželanými finančnými nákladmi. Zamestnávateľ by nemal zabúdať, že zamestnancovi, s ktorým zamestnávateľ skončí pracovný pomer výpoveďou alebo dohodou z dôvodov, že zamestnanec nesmie vykonávať prácu pre pracovný úraz či chorobu z povolania, patrí pri skon-

¹⁰ Bližšie pozri OLŠOVSKÁ, A. a M. ŠVEC. Normy spotreby práce, bezpečnosť práce a zástupcovia zamestnancov. In: H. BARANCOVÁ, ed. *Nové technológie v pracovnom práve a bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci: Právne a psychologické aspekty*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 37. ISBN 978-80-7502-241-7.

¹¹ Bližšie pozri OLŠOVSKÁ, A. a M. ŠVEC. Normy spotreby práce, bezpečnosť práce a zástupcovia zamestnancov. In: H. BARANCOVÁ, ed. *Nové technológie v pracovnom práve a bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci: Právne a psychologické aspekty*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 39. ISBN 978-80-7502-241-7. Pozri aj ŽULOVÁ, J. a M. MINČÍČOVÁ. *Posudzovanie zdravotnej a psychickej spôsobilosti na prácu (v podmienkach Slovenskej republiky)*. 1. vyd. Praha: Leges, 2021, s. 98. ISBN 978-80-7502-518-0.

čení pracovného pomeru odstupné v sume najmenej desaťnásobku jeho priemerného mesačného zárobku. Vylúčiť nemožno ani uplatnenie regresného nároku zo strany zdravotnej poisťovne v súvislosti s úhradou nákladov na zdravotnú starostlivosť o zamestnanca,¹² ktorý utrpel pracovný úraz, i keď sa nejedná o veľmi časté prípady.

Zabezpečovanie bezpečnosti a ochrany zdravia zamestnancov pri práci nie je len záujmom zamestnávateľa, ale aj jeho zákonnou povinnosťou. Bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci vymedzuje Zákonník práce v § 146 ods. 2 druhá veta nasledovne: „Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci je stav pracovných podmienok, ktoré vylučujú alebo minimalizujú pôsobenie nebezpečných a škodlivých činiteľov pracovného procesu a pracovného prostredia na zdravie zamestnancov.“ Pracovný stres je podľa judikatúry Súdneho dvora Európskej únie, ako i z nej vychádzajúcej odbornej literatúry súčasťou jednotnej úpravy bezpečnosti práce a ochrany zdravia zamestnanca pri práci. Hoci zaradenie pracovného stresu do nej nebolo od počiatku samozrejmé, neskôr sa jednoznačne potvrdilo.¹³

Ak by opatrenia zo strany zamestnávateľa alebo vedúcich zamestnancov úmyselne smerovali k preťažovaniu zamestnancov prácou bez ohľadu na skutočnosť, či je splnenie uložených pracovných úloh objektívne možné v určenom pracovnom čase vykonať, tak by sme mohli hovoriť i o zneužití práva, ktoré napĺňa rozmer konania v rozpore s dobrými mravmi, ktoré nemôže požívať právnu ochranu.¹⁴ Motiváciou zamestnávateľa pre takýto postup môže byť nielen snaha šetriť náklady na zamestnancov a napríklad v nadväznosti na takéto šetrenie úsilie zveriť rozsah práce štandardne rozvrhnutý na dvoch alebo viacerých zamestnancov do výkonu práce len jednému zamestnancovi,¹⁵ ale motiváciou môže byť tiež snaha zamestnávateľa vyštváť zamestnanca z pracoviska „dobrovoľne“, bez riskovania prípadného deklarovania neplatného skončenia pracovného pomeru súdom z dôvodu materiálneho nenaplnenia

¹² Bližšie pozri ustanovenie § 9 ods. 7 písm. c) Zákona č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z.z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹³ Bližšie pozri DOLOBÁČ, M. a M. SEILEROVÁ. *Ochrana (duševného) zdravia zamestnanca v informačnom veku*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2018, s. 63-66. ISBN 978-80-8152-689-3.

¹⁴ Bližšie pozri ŠVEC, M. et al. *Šikanovanie, preťažovanie a porušovanie zákonov na pracovisku*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 37. ISBN 978-80-8168-953-6.

¹⁵ Bližšie pozri ŠVEC, M. et al. *Šikanovanie, preťažovanie a porušovanie zákonov na pracovisku*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 66. ISBN 978-80-8168-953-6.

niektorého z dôvodov skončenia pracovného pomeru prostredníctvom okamžitého skončenia pracovného pomeru či výpovede.

Záver

Na záver si dovoľíme stručne ponúknuť niekoľko postrehov smerujúcich k zlepšeniu právnej úpravy, respektíve praxe pri uplatňovaní noriem spotreby práce. Okrem toho, že normy spotreby práce budú korešpondovať so všeobecne záväznými právnymi predpismi, musia byť i spravodlivé. Mali by zohľadňovať povahu pracovnej pozície a mali by byť súčasne prispôsobené tak, aby boli použiteľné pre široké skupiny zamestnancov. Považujeme za nespravodlivé, aby sa tie isté normy spotreby práce uplatňovali pri dennej práci, ako aj pri nočnej práci; normy spotreby práce by mali reflektovať i dĺžku pracovnej zmeny pri nerovnomernom rozvrhnutí pracovného času. Prax, napriek zákonnej povinnosti, na uvedené požiadavky nie vždy správne reaguje, a preto sa žiada, aby v predmetnej oblasti prebehla väčšia osвета, prípadne aby tieto požiadavky boli zachytené aj v základnej právnej úprave – v Zákonníku práce aspoň v proklamáčnom vyhlásení.

Ďalšou nežiaducou praxou je snaha vyhnúť sa legislatívnym normatívom, tvoreným dokonca i za účasti zástupcov zamestnancov na procese tvorby noriem spotreby práce, tým, že normy spotreby práce zamestnávateľa nazvú „indikátory výkonnosti zamestnancov“ alebo „indikátory výkonnosti a efektivity zamestnancov“, pričom ich použijú pre účely odmeňovania zamestnancov, no navonok sa tvária, že žiadne normy spotreby práce zavedené nemajú.¹⁶

Inšpekcia práce by mala kriticky vnímať aj spôsob odmeňovania vo vzťahu k výkonnosti. Neprimerané požiadavky na výkon práce v spojení s pozitívnou finančnou motiváciou dokážu taktiež vytvoriť stresujúce prostredie, ktoré vedie k neprimeranej psychickej a fyzickej záťaži. V neposlednom rade môžu vytvárať diskriminačné prostredie voči osobám so špecifickým statusom.

Domnívame sa, že normy spotreby práce je žiaduce posudzovať materiálne, podľa ich skutočného obsahu. Práve materiálne skúmanie

¹⁶ Kritiku uvedenej praxe nachádzame aj vo vedeckom výstupe autorov OLŠOVSKÁ, A. a M. ŠVEC. Normy spotreby práce, bezpečnosť práce a zástupcovia zamestnancov. In: H. BARRANCOVÁ, ed. *Nové technológie v pracovnom práve a bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci: Právne a psychologické aspekty*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 34-35. ISBN 978-80-7502-241-7.

predmetných noriem zástupcami zamestnancov, ako aj príslušnými orgánmi môže priniesť želaný stav, ktorý by rešpektoval súčasne záujem zamestnávateľa na riadnom výkone práce, na ochrane zdravia a bezpečnosti zamestnancov pri práci, a rovnako tiež na ochrane ich duševného zdravia.

Zoznam bibliografických odkazov

BARANCOVÁ, H. et al. *Zákonník práce: Komentár*. 2. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1485 s. ISBN 978-80-89603-78-7.

BARANCOVÁ, H. *Šikana a mobing na pracovisku: Právne problémy*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014. 224 s. ISBN 978-80-7502-036-9.

BARANCOVÁ, H., M. ŠVEC a M. BULLA. *Ochrana zamestnanca, súčasnosť a budúcnosť pracovného práva*. 1. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2012. 240 s. ISBN 978-80-89393-66-4.

DOLOBÁČ, M. a M. SEILEROVÁ. *Ochrana (duševného) zdravia zamestnanca v informačnom veku*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2018. 167 s. ISBN 978-80-8152-689-3.

Dôvodová správa k zákonu č. 361/2012 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 561/2006 z 15. marca 2006 o harmonizácii niektorých právnych predpisov v sociálnej oblasti, ktoré sa týkajú cestnej dopravy, ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia Rady (EHS) č. 3821/85 a (ES) č. 2135/98 a zrušuje nariadenie Rady (EHS) č. 3820/85. Ú.v. ES L 102, 2006-04-11, s. 1-14.

OLŠOVSKÁ, A. a M. ŠVEC. Normy spotreby práce, bezpečnosť práce a zástupcovia zamestnancov. In: H. BARANCOVÁ, ed. *Nové technológie v pracovnom práve a bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci: Právne a psychologické aspekty*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 31-43. ISBN 978-80-7502-241-7.

STRÝČKOVÁ, J. Normovanie spotreby práce a úkolová mzda. In: *Epi.sk – Ekonomické právne informácie* [online]. 2005-07-07 [cit. 2021-10-11]. ISSN 2644-4674. Dostupné na: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Normovanie-spotreby-prace-a-ukolova-mzda.htm>.

- SÚKENÍKOVÁ, A. ed. *Pracovno-právny výkladový slovník*. 1. vyd. Žilina: Poradca, 2018. 320 s. ISBN 978-80-8162-032-4.
- ŠVEC, M. et al. *Šikanovanie, preťažovanie a porušovanie zákonov na pracovisku*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 202 s. ISBN 978-80-8168-953-6.
- ŠVEC, M., J. TOMAN, et al. *Zákonník práce: Zákon o kolektívnom vyjednávaní: Komentár: Zväzok I*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 1479 s. ISBN 978-80-571-0105-5.
- TKÁČ, V., O. MATEJKA, D. FRIEDMANNOVÁ a B. MASÁR. *Zákonník práce: Komentár*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. 1028 s. ISBN 978-80-8168-069-4.
- Vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 542/2007 Z.z. o podrobnostiach o ochrane zdravia pred fyzickou záťažou pri práci, psychickou pracovnou záťažou a senzorickou záťažou pri práci.*
- Zákon č. 124/2006 Z.z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 355/2007 Z.z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z.z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*
- ŽULOVÁ, J. a M. MINČIČOVÁ. *Posudzovanie zdravotnej a psychickej spôsobilosti na prácu (v podmienkach Slovenskej republiky)*. 1. vyd. Praha: Leges, 2021. 116 s. ISBN 978-80-7502-518-0.

Doc. JUDr. Marcel Dolobáč, PhD.

Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Kováčska 26
040 75 Košice
Slovenská republika
marcel.dolobac@upjs.sk

 <https://orcid.org/0000-0003-3800-6216>

Mgr. Matúš Ridzoň

Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Kováčska 26
040 75 Košice
Slovenská republika
matus.ridzon@student.upjs.sk
 <https://orcid.org/0000-0002-5388-5688>

Terrorist Modus Operandi and Protection of Human Rights

Samanta Kowalska

Abstract: *Nowadays, terrorist attacks increasingly often take on an amorphous form, which may cause the society to assume a state of inaction or to inspire a false sense of security. Escalation of terrorist attacks leads to the introduction of new counteractive measures and revision of the existing systems of security. The current reflections emphasise how the essence of human rights ought to serve as a point of reference for organs of the law enforcement and legislation alike, with the aim of preventing arbitrary surveillance of citizens. The paper demonstrates why it is important for counter-terrorism strategy to be continually revisiting this axiom, which leads to increased practicality of regulations concerning identification and effective combating of terrorism. The axiology of human rights navigates towards universal, timeless values which have the capability of uniting people for the benefit of effective preventive measures based on active involvement, reasonable and future-oriented legislation.*

Key Words: *International Law; International Public Law; Terrorism; Human Rights; International Relations; Preventive Diplomacy.*

Introduction

The phenomenon of terrorism is one of the most amorphous, unpredictable and ruthless threats to security both for individuals and nations. Terrorism steps out of legal, analytic and descriptive standards. Contemporary terrorists set themselves not only political, but also economic aims and aims in cultural sphere. One of terrorism's immanent traits is constant transformation into malicious forms of violence. Increasingly more often the attacks are of a non-military nature. One of the most alarming changes is the tendency for debasement of the essence of law, state and human rights. Terrorism is one of the important asymmetrical factors of shaping of international relations. The dangerous connections of some governments with terrorists and terrorists with organised crime not infrequently make it hard to distinguish a terrorist act from other forms of violence. Scientific and technical progress is another determinant, as are globalisation and changes in mentality and organisation of

social life. Knowledge about terrorism should be verified and supplemented and extended continuously.

The phenomenon of terrorism is one of the key issues studied by researchers and experts on security. Depending on the adopted research criteria, terrorism may be defined in various ways.¹ It is not unusual for different ministries of the same country to use different terminology. Nicholas J. Perry likened the efforts to find a definition of terrorism that is both satisfactory and adequately reflects reality to the “Holy Grail”.² One approach to analysis of the definition of terrorism postulates identifying the qualities that remain constant throughout the time: violence, political nature, inspiring a sense of chronic fear, antagonizing of the society, fetishisation of violence, mediatisation of violent attempts.³

Terrorist paradigm

The report by the European Police Office has shown an increased risk of terrorist coups with the use of home-made explosives (known as “HMEs”).⁴ Other tools in the terrorist inventory include charges of the Triacetone Triperoxide type (hereinafter referred to as the “TATP”),⁵ which are difficult to detect, since they can be stored in drink bottles, postal packages, etc. Due to its properties, the TATP is used as an initiat-

¹ See SCHMID, A. Terrorism – The Definitional Problem. *Case Western Reserve Journal of International Law*. 2004, vol. 36, no. 2, pp. 375-419. ISSN 0008-7254.

² See the statement of Nicholas J. Perry recalled from GREENE, A. Defining Terrorism: One Size Fits All?. *International & Comparative Law Quarterly* [online]. 2017, vol. 66, no. 2, p. 413 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1471-6895. Available at: <https://doi.org/10.1017/s0020589317000070>.

³ See BRUCE, G. Definition of Terrorism – Social and Political Effects. *Journal of Military and Veterans' Health*. 2013, vol. 21, no. 2, p. 30. ISSN 1835-1271; and SCHMID, A. P. The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism. *Perspectives on Terrorism*. 2012, vol. 6, no. 2, p. 159. ISSN 2334-3745.

⁴ See *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2021* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2021, p. 28 [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95220-26-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/677724>.

⁵ See *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2019* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2019, p. 19 [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95209-76-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/788404>; and GONSALVES, M. D., K. COLIZZA, J. L. SMITH and J. C. OXLEY. In Vitro and in Vivo Studies of Triacetone Triperoxide (TATP) Metabolism in Humans. *Forensic Toxicology* [online]. 2021, vol. 39, no. 1, pp. 59-72 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1860-8973. Available at: <https://doi.org/10.1007/s11419-020-00540-z>.

ing material for the detonation of other explosives.⁶ The TATP devices may contain metal parts to cause the greatest possible injuries. Around the time that the EUROPOL report was being developed, the highest numbers of casualties were noted as due to jihadi attacks. The attacks were carried out according to one or a combination of the following strategies: mass murders (e.g. Barcelona, London, 2017), attacks aimed at symbols of authority (e.g. Paris, 2017), attacks directed against the ideology of the Western lifestyle and the symbols representing it (e.g. Manchester, 2017). The time period covered by the report was characterised by a rise in cases of aggressors acting alone (known as “lone actor”).⁷ In the attacks carried out by jihadists, a frequent method was to use improvised explosive devices (known as “IEDs”) attached to a belt or a different item of clothing.⁸

Fanaticism, coupled with irrational ideology, may result in unpredictable behaviour. Transformations in social life, scientific and technological progress as well as globalisation make it impossible to adopt a single, uniformly accepted definition of terrorism. The publication “Knights of Lone Jihad” proliferated by the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS, Daesh) via social media contained a call to poison food and water using chemical, biological, radiological, nuclear (known as “CBRN”)

⁶ See SALZANO, E., G. LANDUCCI, G. RENIERS and V. COZZANI. Domino Effects Related to Home-made Explosives. *Chemical Engineering Transactions* [online]. 2014, vol. 36, p. 349 [cit. 2021-10-04]. ISSN 2283-9216. Available at: <https://doi.org/10.3303/cet1436059>.

⁷ See *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2021* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2021, pp. 53-54 [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95220-26-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/677724>; see also BARNES, B. D. Confronting the One-man Wolf Pack: Adapting Law Enforcement and Prosecution Responses to the Threat of Lone Wolf Terrorism. *Boston University Law Review*. 2012, vol. 92, no. 5, pp. 1613-1662. ISSN 0006-8047; and KAPLAN, J., H. LÖÖW and L. MALKKI, eds. *Lone Wolf and Autonomous Cell Terrorism* [online]. 1st ed. London: Routledge, 2015. 266 p. [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-1-315-72426-3. Available at: <https://doi.org/10.4324/9781315724263>.

⁸ See *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2018, p. 18 [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95200-91-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/00041>. Cf. *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2020* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2020, p. 20 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2020>; and *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2021* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2021, p. 29 [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95220-26-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/677724>.

weapons.⁹ Since ancient times, water reservoirs have always been locations of strategic importance. Throughout the ages, control of water resources has been utilised as a form of defence against invaders, means of exerting pressure, weakening the man power and the military potential of the adversary. Bodies of water have been poisoned, pipelines and pumping stations destroyed. There have also been attempts at alteration of climatic conditions, e.g. by causing heavy fall of rain or snow. The American air weather service, in order to hinder a truck transport of military equipment by the North Vietnamese Army, used planes to disperse silver iodide over the North and South Vietnam, Cambodia and Laos (known as “Operation Popeye”).¹⁰ As a result of weather modification by means of cloud seeding, the soil maintained a high level of moisture, the surfaces of roads were softened and landslides occurred, thwarting transport of people and equipment.

It is worth noting that at present, terrorists utilise both modern technologies and military knowledge alongside methods used in ‘classic’ crime. To provide an example, the Federal Aviation Administration banned the practice of aerial application in agriculture after it was discovered that one of the people arrested after the 11 September attacks had tried to gain an agricultural aircraft of this sort for terrorist purposes.¹¹ At the same time, the police secured spots of water intake that supply water to the citizens of New York and Washington.¹² Moreover, there is a continuing risk of attacks on nuclear power plants, the goal of which

⁹ See UNAL, B. and S. AGHLANI. *Use of Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Weapons by Non-state Actors: Emerging Trends and Risk Factors* [online]. 1st ed. London: Chatham House, 2016, p. 22 [cit. 2021-10-04]. Innovation Series. Available at: <https://www.lloyds.com/news-and-insights/risk-reports/library/use-of-chemical-biological-radiological-and-nuclear-weapons-by-non-state-actors>.

¹⁰ See FLEMING, J. R. The Pathological History of Weather and Climate Modification: Three Cycles of Promise and Hype. *Historical Studies in the Physical and Biological Sciences* [online]. 2006, vol. 37, no. 1, p. 13 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1533-8355. Available at: <https://doi.org/10.1525/hsp.2006.37.1.3>.

¹¹ See MONKE, J. *Agroterrorism: Threats and Preparedness*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2007, pp. 1-59. CRS Report for Congress, no. RL32521; and CHAPPUIS, R. D. The Flight of Toxic Tort – Aerial Application of Insecticides and Herbicides: From Drift Liability to Toxic Tort. *Journal of Air Law and Commerce*. 1992, vol. 58, no. 2, pp. 411-453. ISSN 0021-8642.

¹² See COPELAND, C. *Terrorism and Security Issues Facing the Water Infrastructure Sector*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2010. 18 p. CRS Report for Congress, no. RL32189.

is either to procure radioactive materials or to cause a catastrophe.¹³ In turn, in year 2002, four Moroccans were arrested under the suspicion of links to Al-Qaeda and an intended terrorist attack involving the poisoning of the pipeline supplying water to the United States Embassy in Rome with a cyanide-based chemical.¹⁴ The dynamics of generating terrorism necessitates revision of the systems of security currently in place.

Moreover, modern terrorism constitutes a threat not only to the rights of the individual, but also to the biological balance. Laboratory development of combinations of bacteria and viruses for criminal purposes may produce unpredictable outcomes. Biological agents spread instantly and across borders.¹⁵ Terrorists can isolate biological material themselves; they obtain it from a sponsor state, nongovernmental actor or by means of theft from hospitals, microbial banks or laboratories. For example, in year 2004, in Dirksen Senate Office Building (Washington) a highly toxic substance, ricin,¹⁶ was found. Ricin is known to cause organ failure and to lead to cell death by blocking the synthesis of proteins. The Federal Bureau of Investigation prevented an attack in which members of the Minnesota Patriots Council were planning to use ricin in cream and spray forms. During the arrest 0.7 grams of ricin were found that had been produced by the members of the organisation.¹⁷ Had the attack not been thwarted, this amount would have been sufficient to cause the loss of numerous lives.

Radiological weapons present another form of threat. Radioactive isotopes are relatively easy to obtain. The risk of illegal proliferation of

¹³ See BUNN, G., Ch. BRAUN, A. GLASER, E. LYMAN and F. STEINHAUSLER. Research Reactor Vulnerability to Sabotage by Terrorists. *Science & Global Security* [online]. 2003, vol. 11, no. 2-3, p. 101 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1547-7800. Available at: <https://doi.org/10.1080/714041032>.

¹⁴ See GLEICK, P. H. Water and Terrorism. *Water Policy* [online]. 2006, vol. 8, no. 6, p. 489 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1996-9759. Available at: <https://doi.org/10.2166/wp.2006.035>.

¹⁵ See *Proliferation: Threat and Response* [online]. 1st ed. Washington, DC: Office of the Secretary of Defense, 2001. 125 p. [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://irp.fas.org/threat/prolif00.pdf>. Warning against the threat of malicious contamination of crops and animal feed remains relevant to this day.

¹⁶ See CENCIARELLI, O., S. REA, M. CARESTIA, F. D'AMICO, A. MALIZIA, C. BELLECCI, P. GAUDIO, A. GUCCIARDINO and R. FIORITO. Bioweapons and Bioterrorism: A Review of History and Biological Agents. *Defence S&T Technical Bulletin*. 2013, vol. 6, no. 2, p. 116. ISSN 1985-6571.

¹⁷ See SHEA, D. and F. GOTTRON. *Ricin: Technical Background and Potential Role in Terrorism*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2004, p. 4. CRS Report for Congress, no. RS21383.

radioactive chemicals is increased in the case of insufficient protection of military areas, laboratories and research institutes that have been used to accumulate, to stock or to manufacture fissure materials. The collapse of the Soviet Union, military crises and rise in criminalisation of the society have heightened the risk of former, poorly guarded laboratories and military facilities being broken into with the intention of proliferation of nuclear material. Furthermore, it is impossible to rule out the possibility of specialised smuggling networks cooperating with high-ranking government officials, which is another factor that may increase the danger of illegal possession of nuclear material.

One such radioactive isotope is caesium 137, used in the process of food preservation, utilised in the manufacturing of phototubes, glass and ceramics, in geophysical surveys, etc. It should be noted that cancers may develop even up to thirty years after the exposure. There is reason for vigilance not only among services, but also civilians, since radiological dispersal devices may be used out in the open (e.g. from a plane) as well as indoors (e.g. in ventilation and air conditioning systems of public utility facilities).¹⁸ The tools used by terrorists to achieve their main target are continually being modernised, which demonstrates that the discussed phenomenon is not at all 'dormant'.

At present, there is a growing risk of aviation terrorism stemming from the availability of unmanned aerial vehicles (known as "UAVs"), e.g. drones, which could be used to carry explosives or missiles. Ajay Lele and Archana Mishra have pointed out the threat of drones being used by terrorists not only for transportation of conventional explosive materials, but also the so-called "WMDs"¹⁹ (weapons of mass destruction, including biological, chemical, nuclear weapons, industrial substances that act as asphyxiants, poisonous or carcinogens, etc.). On the other hand, unmanned aerial vehicles may prove helpful in the prevention of terrorism.

¹⁸ See MEDALIA, J. *"Dirty Bombs": Technical Background, Attack Prevention and Response, Issues for Congress*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2011, p. 1. CRS Report for Congress, no. R41890; DURAKOVIC, A. Medical Effects of a Transuranic "Dirty Bomb". *Military Medicine* [online]. 2017, vol. 182, no. 3-4, pp. 1591-1595 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1930-613X. Available at: <https://doi.org/10.7205/milmed-d-16-00256>; and TANG, Z., Y. LI, X. HU and H. WU. Risk Analysis of Urban Dirty Bomb Attacking Based on Bayesian Network. *Sustainability* [online]. 2019, vol. 11, no. 2, 12 p. [cit. 2021-10-04]. ISSN 2071-1050. Available at: <https://doi.org/10.3390/su11020306>.

¹⁹ See LELE, A. and A. MISHRA. Aerial Terrorism and the Threat from Unmanned Aerial Vehicles. *Journal of Defence Studies*. 2009, vol. 3, no. 3, p. 61. ISSN 0976-1004.

This brings to mind the events that occurred in Yemen, where the Central Intelligence Agency utilised the Predator drone equipped with an AGM-114 missile nicknamed “Hellfire”. It was used to blow up the vehicle that was carrying a group of members of Al-Qaeda, including Qaed Salim Sinan al-Harethi. The man was wanted in the United States of America in connection with premises of his participation in the preparation of a terrorist attack against the American destroyer U.S.S. Cole in port of Aden (a city located on the Gulf of Aden, Yemen). The attack claimed 17 United States sailors, 39 more were injured.²⁰ The events in Yemen are considered by some researchers as the beginning of “the era of weaponized drone warfare”.²¹

The Americans also used a drone in the operation during which the Iranian general Qassem Soleimani, commander of the Quds Force of the Islamic Revolutionary Guard Corps, was shot. These groups were considered as terrorist organisations by the administration of the former American President Donald Trump. The current American President Joe Biden, an opposing candidate in the presidential race, commented on the decision of Donald Trump to order a strike against Iran in these words: “... tossed a stick of dynamite into a tinderbox”.²² The attack occurred in Baghdad on 3 January 2020. The United States Department of Defense issued the following statement: “General Soleimani was actively developing plans to attack American diplomats and service members in Iraq and throughout the region. General Soleimani and his Quds Force were responsible for the deaths of hundreds of American and coalition service members and the wounding of thousands more. He had orchestrated attacks on coalition bases in Iraq over the last several months – including the attack on December 27th – culminating in the death and wounding of additional American and Iraqi personnel. General Soleimani also approved the attacks on the United States Embassy in Baghdad that took place this week. This strike was aimed at deterring future Iranian attack

²⁰ See PERL, R. and R. O’ROURKE. *Terrorist Attack on USS Cole: Background and Issues for Congress*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2001. 6 p. CRS Report for Congress, no. RS20721.

²¹ See YIN, T. Game of Drones: Defending against Drone Terrorism. *Texas A&M Law Review* [online]. 2015, vol. 2, no. 4, p. 635 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1942-8634. Available at: <https://doi.org/10.37419/lr.v2.i4.3>.

²² See BORGER, J. and M. CHULOV. US Kills Iran General Qassem Suleimani in Strike Ordered by Trump. In: *The Guardian* [online]. 2020-01-03 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/03/baghdad-airport-iraq-attack-deaths-iran-us-tensions>.

plans. The United States will continue to take all necessary action to protect our people and our interests wherever they are around the world". The White House declared that the strike against Iran was a defensive action within the context of an antiterrorist strategy. Iran's Supreme Leader Ayatollah Ali Khamenei repeatedly and publicly called general Soleimani "a martyr of the revolution". In the opinion of many persons, the attack has put the region at risk of a new wave of violence.

Furthermore, on 8 January 2020, a Boeing 737-800 UR-PSR passenger plane crashed shortly after its departure from Tehran. It was scheduled for a flight from Tehran to Kiev. There were 167 passengers and 9 members of the crew on board. All were killed in the catastrophe. The victims included citizens of Iran, Canada, Ukraine, Afghanistan, Sweden, Germany and Great Britain. Initially, the Ukrainian Embassy reported that the cause of the crash was an engine failure rather than an act of terror.²³ After reviewing the recording which captured the moment of impact of a missile against the plane, the statement was retracted. However, the Iranian authorities denied any ties to the catastrophe. The authenticity of the video has not been challenged. On 11 January 2020, Iran admitted to 'unintentionally' targeting the flight PS752. The President of Iran, Hassan Rouhani, attributed it to a "human error".²⁴ After the attack by the United States forces, the Iranian troops were "at their highest level of readiness". According to the President of Iran, the decision to shoot down the plane was made after it approached a "sensitive military centre" in the form of the Islamic Revolutionary Guard Corps base and was erroneously recognised as a "hostile" unit. The downing happened 4 hours and 14 minutes after Iran's retaliatory missile strikes on two United States military bases located on the Iraqi territory (Al Asad, Erbil). The President of Iran described the actions which led to the downing of the Ukraine International Airlines flight as an "unforgivable mistake".²⁵ The German Foreign Minister Heiko Maas appealed on the European Union to be more involved in the affairs in the Near and Middle East.

²³ See Iran Plane Crash: Ukrainian Jet Was 'Unintentionally' Shot Down. In: *BBC News* [online]. 2020-01-11 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51073621>.

²⁴ See Iran Plane Crash: Ukrainian Jet Was 'Unintentionally' Shot Down. In: *BBC News* [online]. 2020-01-11 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51073621>.

²⁵ See Iran Plane Crash: Ukrainian Jet Was 'Unintentionally' Shot Down. In: *BBC News* [online]. 2020-01-11 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51073621>.

The current situation between the United States of America and Iran can be described as a test for the allies of the United States of America, a time of trial for the existing NATO strategy and for the Western countries. In order to gauge the 'climate' in the region, one must consider the past. In the State of the Union message to the Congress on January 2002, the then United States President George Bush used the term 'axis of evil'²⁶ to refer to the states that financially supported terrorism and to the terrorist organisations themselves. In George Bush's view, Iran, Iraq and North Korea were at the centre of this axis.²⁷ After the attack on the World Trade Center, the American administration accused Iraq of supporting terrorism and possession of weapons of mass destruction. Despite the passage of time, the effects of the conflict in the Persian Gulf, as a result of which Saddam Hussein's regime was overthrown, can still be felt until this day. On 20 March 2003, an international coalition of troops launched an armed attack on Iraq. After the invasion of Afghanistan (2001) and the attack on Iraq (2003), the question still stands to what extent have these actions contributed to stabilisation of the situation in the region, neutralisation of the terrorist threat, supplies and infrastructure of the militants, and what the social and economic costs have been incurred. After the collapse of Hussein's rule was also the looting and plundering of monuments. Nowadays, the destruction of cultural assets is not only a part of the reality of war, but an element of a terrorist strategy. The ongoing activity of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) and other terrorist organisations demonstrates how amorphous and hybrid in nature the phenomenon of terrorism is and that the process of 'normalisation' of the situation in the region has not yet been concluded. The Near

²⁶ See BONHAM, G. M. and D. HERADSTVEIT. The "Axis of Evil" Metaphor and the Restructuring of Iranian Views toward the US. *Vaseteĥ: Journal of the European Society for Iranian Studies*. 2005, vol. 1, no. 1, p. 89. ISSN 1827-1367.

²⁷ The above-mentioned phrase is believed to have been inspired by the words of David Frum who spoke of an "axis of hatred" during his speech at the White House, describing the relationship between Iraq and terrorism. The term was later changed to "axis of evil" by Michael Gerson, Frum's superior. Afterwards, following the suggestion of Condoleezza Rice, President George Bush's National Security Advisor, and Stephen Hadley, Deputy National Security Advisor, Iran and North Korea were included in the "axis of evil". See BONHAM, G. M. and D. HERADSTVEIT. The "Axis of Evil" Metaphor and the Restructuring of Iranian Views toward the US. *Vaseteĥ: Journal of the European Society for Iranian Studies*. 2005, vol. 1, no. 1, p. 89. ISSN 1827-1367. To this day, some criticise the term as a propaganda slogan used to 'justify' the actions of the United States of America, with regards to national security and foreign policy of the day.

East is one of sensitive regions in world politics, characterised by rivalry of powers and the clash of geopolitical and economic interests.

The escalation of conflicts and disputes is one of the major destabilising factors in international relations. Azar Eskandarpour and Achim Wennmann have described the current situation in international politics as a “fluid security landscape”.²⁸ In the light of the above-mentioned, the preventive diplomacy takes on special significance. Its purpose is to undertake actions aimed at neutralisation of areas of tension which could develop into armed conflict. The rise in organised crime and generation of increasingly frequent and brutal acts of political and criminal violence cause destabilisation in current systems of security.

Furthermore, it is necessary to take note of the progressing multiplication of international relations, as a result of which there emerge non-governmental and trans-national organisations that exhibit growing ability to influence the international community. Terrorist organisations rank among the most dynamically evolving actors. Preventive actions are also hindered by nebulosity of terrorist organisations.

Prevention of terrorism in relation to the human rights

At the beginning of the 21st Century, terrorist activity continues to expand into new areas of the life of individuals, states and international organisations. Terrorists are determined to create a climate of mutual enmity and hostility within societies and to start a chain reaction, the goal of which is to cause the states to implement excessive restrictions of freedom against people who are not, in fact, involved in terrorism. These facts illustrate that terrorist *modus operandi* does not refrain from exerting psychological pressure and manipulation of public opinion. In fact, engendering chronic fear is one of the key elements of the terrorist strategy. Therefore, it is not only the weaponry that is being updated; the modernisation also entails the tactics of intimidation.

Research by the German Institute for Human Rights in the context of international fight against terrorism demonstrates that there exist coun-

²⁸ See ESKANDARPOUR, A. and A. WENNMAN. *Strengthening Preventive Diplomacy: The Role of Private Actors* [online]. 1st ed. Geneva: Graduate Institute of International and Development Studies, Centre on Conflict, Development and Peacebuilding; Geneva Peacebuilding Platform, 2011, p. 4 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.graduateinstitute.ch/library/publications-institute/strengthening-preventive-diplomacy-role-private-actors>.

tries which are perceived as being democratic, where, in fact, the situation has gotten out of control, leading to the emergence of “islands outside the law”.²⁹ The violations include e.g. the use of interrogation methods recognised as torture (exposure to extremely low temperatures, mock executions, waterboarding, etc.).³⁰ In connection with the above-stated, the legal basis for operation of special services, the scope of their authority and limits of power need to be clearly defined.

In the case of the Youth Initiative for Human Rights against Serbia,³¹ the European Court of Human Rights pointed that officers who are in possession of specialised equipment for the purpose of performing their duties are not to practice arbitrary surveillance of citizens. Upon analysis of the Article 10 paragraph 2 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (the European Convention on Human Rights),³² it can be inferred that measures taken within the scope of prevention and precaution ought to be proportional and considered as “necessary in a democratic society”. It is crucial to exercise good judgement in the interpretation of terminology employed in the above-stated conventional norm, e.g. “interests of national security”, “public safety”, so as not to allow abuse of authority on the part of officers or not to permit introduction of laws that would neglect to incorporate the element of freedom of expression.³³ Effective combating of cybercrime and better protection of personal data in keeping with the right to privacy and freedom of speech require coherent programs, laws and international cooperation in criminal cases. Regulations in this area should be implemented

²⁹ See HEINZ, W. S. and J.-M. AREND. *The International Fight against Terrorism and the Protection of Human Rights: With Recommendations to the German Government and Parliament* [online]. 1. Aufl. Berlin: Deutsches Institut für Menschenrechte, 2005, p. 5 [cit. 2021-10-04]. ISBN 3-937714-07-3. Available at: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-316915>.

³⁰ See *Case of Babar Ahmad and Others v. the United Kingdom* [2012-04-10]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2012, Application No. 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09 and 67354/09, § 170.

³¹ See *Case of Youth Initiative for Human Rights v. Serbia* [2013-06-25]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2013, Application No. 48135/06.

³² See *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* [1950-11-04], signed at Rome on 4 November 1950.

³³ See KOWALSKA, S. Freedom of Speech in the Face of Terrorism – Selected International Law Regulations. *Adam Mickiewicz University Law Review* [online]. 2018, vol. 8, pp. 35-47 [cit. 2021-10-04]. ISSN 2450-0976. Available at: <https://doi.org/10.14746/ppuam.2018.8.02>.

in a manner that ensures concordance between the goals and principles, without particular imputation.

The 11 September attacks were, in the words of Eran Shor, “a milestone in the global counterterrorist landscape”,³⁴ a turning point in the antiterrorist legislation on national and international level alike. However, introduction or revision of the antiterrorist regulations must be approached with caution, so as not to lead to arbitrary restriction of rights and freedoms. To provide an example, India repealed the regulations that had been introduced in the year 2002, because of ambiguity in the area of e.g. an unclear definition of terrorism in the domestic law, which opened the door to an excessively broad interpretation. The laws were constructed in such a way that the conclusions formed by the court concerning the accused were in violation of the spirit of the principle of presumption of innocence. The court decisions warranted detention without presenting allegations and without a specified time limit. The right to a fair trial by a court was not being observed and the regulations were followed differentially, depending on the administrative unit and the social status of individuals.³⁵ The Supreme Court of India emphasised that terrorism frequently arises in places where the human rights are violated and where the people have no hope of justice.³⁶ This leads to the conclusion that an antiterrorist strategy should not be based solely on force, but should also address its causes, such as deficit of values, in various areas of the human activity.

The case law of the European Court of Human Rights has allowed lesser strictness of the evidence and scope of the meaning in interpretation of “reasonable suspicion” when it comes to terrorist crimes. However, this is not tantamount to consent to circumvent or to violate the

³⁴ See SHOR, E. Constructing a Global Counterterrorist Legislation Database: Dilemmas, Procedures, and Preliminary Analyses. *Journal of Terrorism Research* [online]. 2011, vol. 2, no. 3, pp. 49-50 [cit. 2021-10-04]. ISSN 2049-7040. Available at: <https://doi.org/10.15664/jtr.228>.

³⁵ See KALHAN, A., G. P. CONROY, M. KAUSHAL, S. S. MILLER and J. S. RAKOFF. Colonial Continuities: Human Rights, Terrorism, and Security Laws in India. *Columbia Journal of Asian Law*. 2006, vol. 20, no. 1, p. 96. ISSN 1094-8449. In turn, about the definition of “terrorism” in law of the United Kingdom, see *The Impact of UK Anti-terror Laws on Freedom of Expression* [online]. 1st ed. London: Article 19, 2006, p. 4 and following [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.article19.org/data/files/pdfs/analysis/terrorism-submission-to-icj-panel.pdf>.

³⁶ See KALHAN, A., G. P. CONROY, M. KAUSHAL, S. S. MILLER and J. S. RAKOFF. Colonial Continuities: Human Rights, Terrorism, and Security Laws in India. *Columbia Journal of Asian Law*. 2006, vol. 20, no. 1, p. 97. ISSN 1094-8449.

standards of the human rights protection as established by the conventional norms.³⁷ In the face of cross-sectoral and hybrid threats, the standards of security with regards to prevention of terrorism need to be increased. This must not lead to an unequal treatment of various members of the society or to introduction of “double standards” in the human rights.

Regarding these issues, it is crucial to remain conscious of the axiology of the human rights, which gives priority to the respect of the human dignity by the organs of the state authority.³⁸ It should be noted that states do have the right to regulate the issues of foreign nationals, but the process should not be characterised by arbitrariness. In accordance with the standards of the human rights protection, it is unacceptable to deport an individual to a country where he/she may face an immediate threat of loss of life or health. In an action of J. K. against Sweden,³⁹ the European Court of Human Rights assessed the situation of members of a family from Baghdad who were perceived as collaborationists in their home country on account of the family managing a construction and transport business that cooperated with the Americans. Its office was located at the United States military base “Victoria Camp”.⁴⁰ The family received threats from members of Al-Qaeda. The threats were indeed real, as the daughter of one of the applicants passed away not longer after her car was shot at by a group of fighters. The applicants were seeking asylum in Sweden, but their motion was rejected.⁴¹ The European Court of Human Rights ruled that deportation would constitute a violation of the fundamental rights and expose the applicants to inhuman or degrading treatment, as described in the Article 3 of the European Convention on Human Rights. The situation in Iraq, at the time, was widely known, also owing to the reports of non-governmental organisations dedicated to the protection of the human rights.

³⁷ See *Case of O'Hara v. the United Kingdom* [2001-10-16]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2001, Application No. 37555/97, §§ 34 – 38.

³⁸ See KOWALSKA, S. Terrorystyczny modus operandi – rozważania w kontekście ochrony i aksjologii praw człowieka. In: W. SCHEFFS, W. JASZCZUR and P. KAMIŃSKI, red. *Edukacja w bezpieczeństwie i obronności*. 1. wyd. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2020, pp. 209-223. ISBN 978-83-62689-81-1.

³⁹ See *Case of J. K. and Others v. Sweden* [2016-08-23]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2016, Application No. 59166/12.

⁴⁰ See *Case of J. K. and Others v. Sweden* [2016-08-23]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2016, Application No. 59166/12, § 9.

⁴¹ Cf. *Case of H. and B. v. the United Kingdom* [2013-04-09]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2013, Application No. 70073/10 and 44539/11.

In the context of terrorism, which is a unique complex and ruthless social phenomenon, the issue in question should inspire deep reflection that transcends formal and procedural aspects. The European Parliament Resolution on the External Dimension of the Fight against International Terrorism (2006/2032(INI)) emphasised that counteracting terrorism ought to be implemented in a way that upholds respect for the human rights, so as not to remove or not to decrease the “true area of freedom, security and justice”.⁴² At present, the public mood in many countries is declining. The lack of consistent action to remedy radicalisation, also in the media and online, may bring about radicalism and spreading of malicious forms of violence. There is an observable rise in homophobic attitudes and hostility towards people of other cultural, religious and world-view backgrounds. Many countries have witnessed a rise in attacks on refugee centres. Prevention of terrorism should also entail combating destructive ideologies that act as a feeding ground of violence.

Conclusions

Analysis of the phenomenon of terrorism reveals increasingly brutal and amorphous manifestations of crime. Terrorist *modus operandi* encompasses traditional and modern achievements of technology alike. Terrorism seeks to nullify the spirit of the human rights, to disturb biological balance and to devastate the continuation of history and culture. Attacks against critical structures of the state and international organisations lead to the development of new security standards. The human rights exist in a relationship with the values that constitute the human identity. This paper provides an analysis of transformations in terrorist *modus operandi*, with a focus on the more effective protection of the rights of an individual. These considerations have demonstrated that effective preventive-protective measures can be implemented when the driving factor behind them is not a delusional and destructive ideology, but rather the axiology of the human rights. Arguments have been presented in favour of the thesis that the human rights approached in a rational manner constitute the foundation upon which not illusory security and international cooperation can be built.

⁴² See European Parliament Resolution on the External Dimension of the Fight against International Terrorism [2007-02-15]. EU Doc. 2006/2032(INI), point 1.

References

- BARNES, B. D. Confronting the One-man Wolf Pack: Adapting Law Enforcement and Prosecution Responses to the Threat of Lone Wolf Terrorism. *Boston University Law Review*. 2012, vol. 92, no. 5, pp. 1613-1662. ISSN 0006-8047.
- BONHAM, G. M. and D. HERADSTVEIT. The “Axis of Evil” Metaphor and the Restructuring of Iranian Views toward the US. *Vaseteh: Journal of the European Society for Iranian Studies*. 2005, vol. 1, no. 1, pp. 89-105. ISSN 1827-1367.
- BORGER, J. and M. CHULOV. US Kills Iran General Qassem Suleimani in Strike Ordered by Trump. In: *The Guardian* [online]. 2020-01-03 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/03/baghdad-airport-iraq-attack-deaths-iran-us-tensions>.
- BRUCE, G. Definition of Terrorism – Social and Political Effects. *Journal of Military and Veterans’ Health*. 2013, vol. 21, no. 2, pp. 26-30. ISSN 1835-1271.
- BUNN, G., Ch. BRAUN, A. GLASER, E. LYMAN and F. STEINHAUSLER. Research Reactor Vulnerability to Sabotage by Terrorists. *Science & Global Security* [online]. 2003, vol. 11, no. 2-3, pp. 85-107 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1547-7800. Available at: <https://doi.org/10.1080/714041032>.
- Case of Babar Ahmad and Others v. the United Kingdom* [2012-04-10]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2012, Application No. 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09 and 67354/09.
- Case of H. and B. v. the United Kingdom* [2013-04-09]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2013, Application No. 70073/10 and 44539/11.
- Case of J. K. and Others v. Sweden* [2016-08-23]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2016, Application No. 59166/12.
- Case of O’Hara v. the United Kingdom* [2001-10-16]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2001, Application No. 37555/97.
- Case of Youth Initiative for Human Rights v. Serbia* [2013-06-25]. Judgement of the European Court of Human Rights, 2013, Application No. 48135/06.

- CENCIARELLI, O., S. REA, M. CARESTIA, F. D'AMICO, A. MALIZIA, C. BELLECCI, P. GAUDIO, A. GUCCIARDINO and R. FIORITO. Bioweapons and Bioterrorism: A Review of History and Biological Agents. *Defence S&T Technical Bulletin*. 2013, vol. 6, no. 2, pp. 111-129. ISSN 1985-6571.
- CHAPPUIS, R. D. The Flight of Toxic Tort – Aerial Application of Insecticides and Herbicides: From Drift Liability to Toxic Tort. *Journal of Air Law and Commerce*. 1992, vol. 58, no. 2, pp. 411-453. ISSN 0021-8642.
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* [1950-11-04].
- COPELAND, C. *Terrorism and Security Issues Facing the Water Infrastructure Sector*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2010. 18 p. CRS Report for Congress, no. RL32189.
- DURAKOVIC, A. Medical Effects of a Transuranic “Dirty Bomb”. *Military Medicine* [online]. 2017, vol. 182, no. 3-4, pp. 1591-1595 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1930-613X. Available at: <https://doi.org/10.7205/mil-med-d-16-00256>.
- ESKANDARPOUR, A. and A. WENNMANN. *Strengthening Preventive Diplomacy: The Role of Private Actors* [online]. 1st ed. Geneva: Graduate Institute of International and Development Studies, Centre on Conflict, Development and Peacebuilding; Geneva Peacebuilding Platform, 2011. 14 p. [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.graduateinstitute.ch/library/publications-institute/strengthening-preventive-diplomacy-role-private-actors>.
- European Parliament Resolution on the External Dimension of the Fight against International Terrorism* [2007-02-15]. EU Doc. 2006/2032 (INI).
- European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2018. 68 p. [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95200-91-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/00041>.
- European Union Terrorism Situation and Trend Report 2019* [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Co-

operation, 2019. 80 p. [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95209-76-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/788404>.

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2020 [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2020. 97 p. [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2020>.

European Union Terrorism Situation and Trend Report 2021 [online]. 1st ed. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2021. 112 p. [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-92-95220-26-3. Available at: <https://doi.org/10.2813/677724>.

FLEMING, J. R. The Pathological History of Weather and Climate Modification: Three Cycles of Promise and Hype. *Historical Studies in the Physical and Biological Sciences* [online]. 2006, vol. 37, no. 1, pp. 3-25 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1533-8355. Available at: <https://doi.org/10.1525/hsp.2006.37.1.3>.

GLEICK, P. H. Water and Terrorism. *Water Policy* [online]. 2006, vol. 8, no. 6, pp. 481-503 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1996-9759. Available at: <https://doi.org/10.2166/wp.2006.035>.

GONSALVES, M. D., K. COLIZZA, J. L. SMITH and J. C. OXLEY. In Vitro and in Vivo Studies of Triacetone Triperoxide (TATP) Metabolism in Humans. *Forensic Toxicology* [online]. 2021, vol. 39, no. 1, pp. 59-72 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1860-8973. Available at: <https://doi.org/10.1007/s11419-020-00540-z>.

GREENE, A. Defining Terrorism: One Size Fits All?. *International & Comparative Law Quarterly* [online]. 2017, vol. 66, no. 2, pp. 411-440 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1471-6895. Available at: <https://doi.org/10.1017/s0020589317000070>.

HEINZ, W. S. and J.-M. AREND. *The International Fight against Terrorism and the Protection of Human Rights: With Recommendations to the German Government and Parliament* [online]. 1. Aufl. Berlin: Deutsches Institut für Menschenrechte, 2005. 43 p. [cit. 2021-10-04]. ISBN 3-937714-07-3. Available at: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-316915>.

- Iran Plane Crash: Ukrainian Jet Was ‘Unintentionally’ Shot Down. In: *BBC News* [online]. 2020-01-11 [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51073621>.
- KALHAN, A., G. P. CONROY, M. KAUSHAL, S. S. MILLER and J. S. RAKOFF. Colonial Continuities: Human Rights, Terrorism, and Security Laws in India. *Columbia Journal of Asian Law*. 2006, vol. 20, no. 1, pp. 93-234. ISSN 1094-8449.
- KAPLAN, J., H. LÖÖW and L. MALKKI, eds. *Lone Wolf and Autonomous Cell Terrorism* [online]. 1st ed. London: Routledge, 2015. 266 p. [cit. 2021-10-04]. ISBN 978-1-315-72426-3. Available at: <https://doi.org/10.4324/9781315724263>.
- KOWALSKA, S. Freedom of Speech in the Face of Terrorism – Selected International Law Regulations. *Adam Mickiewicz University Law Review* [online]. 2018, vol. 8, pp. 35-47 [cit. 2021-10-04]. ISSN 2450-0976. Available at: <https://doi.org/10.14746/ppuam.2018.8.02>.
- KOWALSKA, S. Terrorystyczny modus operandi – rozważania w kontekście ochrony i aksjologii praw człowieka. In: W. SCHEFFS, W. JASZCZUR and P. KAMIŃSKI, red. *Edukacja w bezpieczeństwie i obronności*. 1. wyd. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2020, pp. 209-223. ISBN 978-83-62689-81-1.
- LELE, A. and A. MISHRA. Aerial Terrorism and the Threat from Unmanned Aerial Vehicles. *Journal of Defence Studies*. 2009, vol. 3, no. 3, pp. 54-65. ISSN 0976-1004.
- MEDALIA, J. *“Dirty Bombs”: Technical Background, Attack Prevention and Response, Issues for Congress*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2011. 83 p. CRS Report for Congress, no. R41890.
- MONKE, J. *Agroterrorism: Threats and Preparedness*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2007. 59 p. CRS Report for Congress, no. RL32521.
- PERL, R. and R. O’ROURKE. *Terrorist Attack on USS Cole: Background and Issues for Congress*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2001. 6 p. CRS Report for Congress, no. RS20721.

- Proliferation: Threat and Response* [online]. 1st ed. Washington, DC: Office of the Secretary of Defense, 2001. 125 p. [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://irp.fas.org/threat/prolif00.pdf>.
- SALZANO, E., G. LANDUCCI, G. RENIERS and V. COZZANI. Domino Effects Related to Home-made Explosives. *Chemical Engineering Transactions* [online]. 2014, vol. 36, pp. 349-354 [cit. 2021-10-04]. ISSN 2283-9216. Available at: <https://doi.org/10.3303/cet1436059>.
- SCHMID, A. P. The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism. *Perspectives on Terrorism*. 2012, vol. 6, no. 2, pp. 158-159. ISSN 2334-3745.
- SCHMID, A. Terrorism – The Definitional Problem. *Case Western Reserve Journal of International Law*. 2004, vol. 36, no. 2, pp. 375-419. ISSN 0008-7254.
- SHEA, D. and F. GOTTRON. *Ricin: Technical Background and Potential Role in Terrorism*. 1st ed. Washington, DC: Library of Congress, Congressional Research Service, 2004. 6 p. CRS Report for Congress, no. RS21383.
- SHOR, E. Constructing a Global Counterterrorist Legislation Database: Dilemmas, Procedures, and Preliminary Analyses. *Journal of Terrorism Research* [online]. 2011, vol. 2, no. 3, pp. 49-77 [cit. 2021-10-04]. ISSN 2049-7040. Available at: <https://doi.org/10.15664/jtr.228>.
- TANG, Z., Y. LI, X. HU and H. WU. Risk Analysis of Urban Dirty Bomb Attacking Based on Bayesian Network. *Sustainability* [online]. 2019, vol. 11, no. 2, 12 p. [cit. 2021-10-04]. ISSN 2071-1050. Available at: <https://doi.org/10.3390/su11020306>.
- The Impact of UK Anti-terror Laws on Freedom of Expression* [online]. 1st ed. London: Article 19, 2006. 10 p. [cit. 2021-10-04]. Available at: <https://www.article19.org/data/files/pdfs/analysis/terrorism-submission-to-icj-panel.pdf>.
- UNAL, B. and S. AGHLANI. *Use of Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Weapons by Non-state Actors: Emerging Trends and Risk Factors* [online]. 1st ed. London: Chatham House, 2016. 31 p. [cit. 2021-10-04]. Innovation Series. Available at: <https://www.lloyds.com/news-and-insights/risk-reports/library/use-of-chemical-biological-radiological-and-nuclear-weapons-by-non-state-actors>.

YIN, T. Game of Drones: Defending against Drone Terrorism. *Texas A&M Law Review* [online]. 2015, vol. 2, no. 4, pp. 635-673 [cit. 2021-10-04]. ISSN 1942-8634. Available at: <https://doi.org/10.37419/lr.v2.i4.3>.

Ph.Dr. Samanta Kowalska

Regional Research Center
Calisia University in Kalisz
Nowy Świat St. 4
62-800 Kalisz
Poland

s.kowalska@akademiakaliska.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-8803-3901>

Competitiveness of the Labour Market and the Welfare Burden on Employing Entities – Selected Reflections from the Polish Perspective

Małgorzata Mędrala

Abstract: *The aim of this paper is to analyse selected issues related to the phenomenon of the self-employment in Poland from the perspective of the competitiveness of the labour market. This topic remains particularly relevant in the view of the growing number of the self-employed in Poland. It also touches upon an important constitutional sphere related, on the one hand, to the guaranteed social rights of working people (the rights of the second generation) and, on the other hand, to the right to freedom of economic activity. The Polish practice to this day is not fully able to deal effectively with the problem of fictitious self-employment. This text is of a contributory nature. Its purpose is to indicate some research problems related to the phenomenon of the self-employment in Poland from the perspective of the market competitiveness and social burdens as well as to indicate the main weaknesses of the current material and procedural solutions in this matter.*

Key Words: *Labour Law; Competitiveness; Employee; Self-employed Person; Social Benefits; Employer; Entrepreneur; Poland.*

Introduction

The choice of a form of employment, be it employee or non-employee staff, is each time connected with a specific range of welfare benefits for employees and welfare burdens for employing entities. At the same time, the choice of a form of the employment is often conditioned by the organisational and, in particular, financial costs, which the employing entity (and especially the entrepreneur) incurs as a result. This is because entrepreneurs strive to achieve the greatest possible market competitiveness. The literature indicates that competitiveness is “the ability of an enterprise to provide its customers with goods or services of appropriate quality, at the right time and in the right place, so that their needs are sat-

ified in a more efficient and effective way than by other enterprises”.¹ Competition usually comes down to a competitive advantage over other entities in the sector in acquiring orders or customers. Businesses in the service sector compete with each other to a large extent on the price of services offered and this price ultimately consists of, among other things, the cost of employing staff.

Employment of employee staff is connected with a whole range of welfare benefits for employees, not directly reflected in their work (holiday pay, sick pay, severance pay, paid leave from work, benefits and services from the company’s welfare benefits fund, covering the costs of medical examinations, occupational health and safety training, etc.). In social policy, such benefits are called social benefits or social transfers.² Their axiology is derived from the human rights.³ The occurrence of such benefits in labour law is justified on the basis of the constitutional principles of social solidarity,⁴ social justice⁵ and the common good.⁶

In the case of employee staff, the costs of these transfers are, by virtue of the relevant statutory provisions (which are, in our opinion, public provisions), borne by the employer, which results in an increase in overall employment costs. On the other hand, the employment relationship is characterised by a strong bond between the employee and the workplace, subordination to the employer (which is foreign for non-employee staff, especially self-employment) which, to a certain extent, justifies such non-reciprocal and not equivalent benefits. As Anna Musiała, following Alain Supiot, points out, “a man who personally performs work – with his/her body alone, as it were – cannot remain outside his/her employ-

¹ See KRASZEWSKA, M. 1 Nowe koncepcje kształtowania konkurencyjności przedsiębiorstw źródłem budowania ich przewagi konkurencyjnej. In: M. KRASZEWSKA and K. PUJER. *Konkurencyjność przedsiębiorstw: Sposoby budowania przewagi konkurencyjnej*. 1. wyd. Wrocław: Exante, 2017, p. 9. ISBN 978-83-65374-57-8.

² See MĘDRALA, M. *Spółeczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020. 602 p. ISBN 978-83-8187-703-9.

³ For more about this issue, see MĘDRALA, M. *Spółeczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020. 602 p. ISBN 978-83-8187-703-9.

⁴ The Preamble of the Constitution of the Republic of Poland calls for solidarity with others. The social market economy, which is the basis of the Polish system, is based on the social solidarity.

⁵ Pursuant to the Article 2 of the Constitution of the Republic of Poland, the Republic of Poland is a democratic state ruled by the law, implementing the principles of the social justice.

⁶ Pursuant to the Article 82 of the Constitution of the Republic of Poland, it is the duty of a Polish citizen to be faithful to the Republic of Poland and to care for the common good.

ment as an employee”.⁷ One should also agree with the position that subordination is a concept characteristic for the employment relationship, while in civil law employment one should speak of organisational dependence.⁸ Therefore, in our opinion, subordination should be the basic criterion for differentiating employees and not employees in terms of protective and social regulations.

The social benefits accompanying the employment relationship are undoubtedly a significant financial burden for employers. Moreover, many organisational and fiscal obligations depend on the number of employees employed, e.g. in Poland contributions to the National Disabled Persons Rehabilitation Fund (in Polish Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, abbreviated as PFRON), the obligation to establish a company welfare benefits fund, the introduction of work or remuneration regulations. These costs (both financial and organisational) do not have to be borne by those using the services of the self-employed. This means that, for obvious reasons, an entrepreneur who employs staff under the same conditions bears higher costs than an entity using the so-called self-employed. Entrepreneurs who employ workers are thus less competitive on the services market than entrepreneurs who use the so-called self-employment. The price of services offered using employees is usually ultimately higher than the price of services offered using the self-employed.

Poland is, in fact, one of the countries with the highest level of self-employment.⁹ At the same time, the scale of forced self-employment is

⁷ See MUSIAŁA, A. *Polskie prawo pracy a społeczna nauka Kościoła: Studium prawnospołeczne*. 1. wyd. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2019, p. 9. ISBN 978-83-232-3428-9.

⁸ See MUSIAŁA, A. Problematyka kwalifikacji umowy o zatrudnienie jako umowy o pracę bądź umowy cywilnoprawnej o świadczenie usług. *Monitor Prawa Pracy*. 2015, vol. 12, nr 1, p. 9. ISSN 1731-8165. Similarly *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 372/12* [2013-09-11]. OSNP 2014, no. 6, item 80. Compare also MUSIAŁA, A. Podporządkowanie jako kryterium różnicowania ochrony człowieka pracy. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*. 2017, nr 5, pp. 2-7. ISSN 0032-6186 and DURAJ, T. Funkcja ochronna prawa pracy a praca na własny rachunek. In: A. NAPIÓRKOWSKA, B. RUTKOWSKA and M. RYLSKI, red. *Ochronna funkcja prawa pracy: Wyzwania współczesnego rynku pracy*. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2018, pp. 54-55. ISBN 978-83-7285-846-7.

⁹ According to the Polish Labour Force Survey (in Polish Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, abbreviated as BAEL) data, in the first quarter of year 2021, the share of the self-employed workers was 18.5 % (i.e. 3 030 thousand), the rate of the self-employed among women was 10.3 % and among men was 18.1 %; see *Aktywność ekonomiczna lud-*

not known,¹⁰ all the more so as in the public perception this form of the employment is quite well perceived.¹¹ This phenomenon is particularly common in the transport or information technologies sectors.

While in current discussions in Poland the problem of mainly civil law contracts of mandate is most often raised, the issue of abusing the so-called self-employment is raised relatively less frequently. For example, as a remedy for the abuse of the so-called civil law employment, the Codification Commission 2016 – 2018 proposed the introduction of flexible types of the employment contracts for short-term work.¹² Although such a model would undoubtedly be more coherent, it is hard to resist the impression that the proposed flexible employment contracts will differ little in practice from current civil law employment in terms of the employment stability and in the welfare terms.¹³ In this context, it is also worth mentioning the so-called junk contracts.¹⁴ This concept is very broad and,

ności Polski – I kwartał 2021 r. [online]. 1. wyd. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2021, p. 8 [cit. 2021-11-08]. ISSN 1425-7890. Available at: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-i-kwartał-2021-roku,4,41.html>. According to the OECD data, this indicator is approximately 20 %; see SZYMAŃSKI, D. W Polsce co piąty pracownik jest na samozatrudnieniu. To jeden z najwyższych wskaźników na świecie. In: *Business Insider Polska* [online]. 2020-10-23 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/praca/samozatrudnienie-w-polsce-dane-oecd/nvp23vs>.

¹⁰ See DROZDOWSKI, R. and P. MATCZAK, red. *Samozatrudnienie: Analiza wyników badań*. 1. wyd. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2004, p. 99. ISBN 83-88802-83-6.

¹¹ If only because of the greater sense of independence and lower labour costs (compare DROZDOWSKI, R. and P. MATCZAK, red. *Samozatrudnienie: Analiza wyników badań*. 1. wyd. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2004, pp. 93 and 97. ISBN 83-88802-83-6), or greater autonomy (especially among highly qualified people) and the possibility of combining work with personal development and professional life. See CIEŚLIK, J. Samozatrudnienie w Polsce na tle tendencji ogólnoświatowych: wyzwania w sferze polityki wspierania przedsiębiorczości i zabezpieczenia emerytalnego przedsiębiorców. *Studia BAS* [online]. 2019, nr 2, p. 12 [cit. 2021-11-08]. ISSN 2082-0658. Available at: <https://doi.org/10.31268/studiabas.2019.10>.

¹² See Uzasadnienie projektu kodeksu pracy 2018. In: *Portal Gov.pl* [online]. 2018 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.gov.pl/attachment/41db0993-afaf-4ef0-b3e4-cec94187edae>.

¹³ For more about this topic, see GŁADOCH, M. Wypowiadanie umów o pracę przez pracodawcę w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Pracy z lat 2016 – 2018: Refleksje krytyczne. In: A. NAPIÓRKOWSKA, B. RUTKOWSKA and M. RYLSKI, red. *Ochronna funkcja prawa pracy: Wyzwania współczesnego rynku pracy*. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2018, pp. 79-98. ISBN 978-83-7285-846-7.

¹⁴ See MĘDRALA, M. „Umowy śmieciowe”: Wybrane problemy. *Zeszyt Naukowy Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości w Krakowie*. 2012, nr 25, pp. 99-113. ISSN 1897-659X.

in our opinion, inaccurate due to its pejorative overtone. Anyway, it is not known whether only civil law contracts outside economic activity should be considered as such, or the cases of the so-called forced self-employment or perhaps also flexible forms of short-term employment contracts. Along with the development of globalization, the diversity of forms of the employment is inevitable, but employment relationship should remain the core. Therefore, in our opinion, it is important, first of all, to develop effective mechanisms of circumventing employment relationship with civil law employment or self-employment, i.e. eliminating the pathology of the labour market, which may affect especially the lowest paid people.

The aim of this paper is to assess the scope of freedom to choose self-employment or employment relationship from the perspective of competitiveness of economic market in the current Polish legal system, when this border remains fairly fluid (one of the analysed example is employment in road transport), as well as the effectiveness of possible current legal instruments aimed at evading employment as an employee by means of self-employment.

From this perspective, we seek to answer two fundamental questions:

- 1) firstly, when should the use of self-employment be allowed at all (particularly in the context of the potential possibility for entrepreneurs to reduce the costs of social services associated with employment as an employee);
- 2) secondly, whether, and if so, what legal instruments are available to the employing entity to challenge the form of the employment with other entrepreneurs on the grounds of the principle of competitiveness in the economic market.

The principle of proportionality

The issue under analysis requires consideration of two opposing values: on the one hand, the principle of freedom of economic activity, freedom of the market¹⁵ and, on the other hand, the welfare rights of working people.¹⁶ For the sake of implementing the welfare rights, the state trans-

¹⁵ See the Articles 20 and 22 of the *Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997* [1997]. Journal of Laws of Poland, 1997, no. 78, item 483.

¹⁶ Social benefits are an emanation of the human social rights, such as the right to holiday leave, health and safety, family protection, etc. For more, see MĘDRALA, M. *Spółeczny cha-*

fers many social burdens in the field of labour law to employers, including charging them with the financial costs of work-related social benefits.¹⁷ On the other hand, excessively welfare regulations may conflict with the principle of freedom of economic activity,¹⁸ the right to property¹⁹ and the freedom of contract.²⁰ In this context, there is also a certain dissonance between labour law – which aims to protect the welfare rights and interests of working people – and economic law – which is based on the principle of freedom of economic activity.²¹

The above-stated dissonance also needs to be viewed from a constitutional perspective. The Polish legislature adopted a free market economy, but it is also a “social” market economy. According to the Article 20 of the Constitution of the Republic of Poland, “A social market economy, based on the freedom of economic activity, private ownership, and solidarity, dialogue and cooperation between social partners, shall be the basis of the economic system of the Republic of Poland”. Social aspects justify the necessity to make adjustments to the mechanisms of the free market by the state. The Article 31 Section 3 of the Constitution of the Republic of Poland formulates cumulative premises for the admissibility of limitations in the exercise of the constitutional rights and freedoms, which are: the statutory form of restriction, the existence in a democratic state of the need to introduce a restriction, a functional relationship between the restriction and the implementation of the restrictions indicat-

rakter świadczeń w polskim prawie pracy. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020, pp. 222-276. ISBN 978-83-8187-703-9.

¹⁷ See MĘDRALA, M. *Spoleczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020, pp. 222-276. ISBN 978-83-8187-703-9.

¹⁸ For more, see MĘDRALA, M. *Spoleczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020, pp. 334-336. ISBN 978-83-8187-703-9.

¹⁹ For more, see MĘDRALA, M. *Spoleczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020, pp. 330-333. ISBN 978-83-8187-703-9.

²⁰ For more, see MĘDRALA, M. *Spoleczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020, pp. 337-338. ISBN 978-83-8187-703-9.

²¹ According to a textbook definition, private economic law is “a set of legal norms regulating by means of the civil law method social relations consisting in acts of exchange of goods and provision of services, which are performed by entrepreneurs or between entrepreneurs in connection with self-employed economic activity”. See DOLIWA, A. § 1. Pojęcie prawa gospodarczego prywatnego. In: T. MRÓZ and M. STEC, red. *Prawo gospodarcze prywatne: Podstawowe instytucje*. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2021, p. 5. ISBN 978-83-8235-561-1. These relations are characterized by mutual autonomy (civil law method). See DOLIWA, A. § 1. Pojęcie prawa gospodarczego prywatnego. In: T. MRÓZ and M. STEC, red. *Prawo gospodarcze prywatne: Podstawowe instytucje*. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2021, p. 7. ISBN 978-83-8235-561-1.

ed in the Article 31 Section 3 values (the state security, public order, environmental protection, public health and morality, freedoms and rights of other people) and the prohibition of violating the essence of a given right or freedom.²² In turn, according to the Article 22 of the Constitution of the Republic of Poland, “Limitations upon the freedom of economic activity may be imposed only by means of statute and only for important public reasons”. This provision indirectly expresses the constitutional principle of proportionality.²³ It justifies the occurrence of social transfers in labour law, which are financed by employers under the statutory acts and for public-law reasons.

Therefore, at the basis of the restriction of the freedom of economic activity in the scope of the freedom to choose the form of the employment of personnel should be the protection of the public interest and such interest will be in this case, on the one hand, the fiscal interest of the state and, on the other hand, the welfare rights of working people, which are under the constitutional protection.²⁴ In this context, it is also important to bear in mind the concept of an employee in the constitutional sense, as reflected in the case law of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland.²⁵ The proposed Article 18 of the draft Labour Code prepared from year 2018 should also be approvingly referred to,²⁶ under which when interpreting the provisions of labour law, the principle of proportionality must be applied, taking into account in particular the right to work, freedom to conduct a business activity and the need to achieve social objectives.

Social protection of the self-employed

The genesis of labour law is believed to be the so-called workers’ issue, the need to protect the weakest social groups working for their mainte-

²² See *Judgement of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland Ref. No. SK 54/06* [2007-03-06]. OTK-A 2007, no. 3, item 23.

²³ For more, see MĘDRALA, M. *Spółeczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020, p. 327 and following. ISBN 978-83-8187-703-9.

²⁴ See the Articles 65 – 72 of the *Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997* [1997]. Journal of Laws of Poland, 1997, no. 78, item 483.

²⁵ See *Judgement of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland Ref. No. K 1/13* [2015-06-02]. Journal of Laws of Poland, 2015, item 791.

²⁶ See Teksty projektu Kodeksu pracy i projektu Kodeksu zbiorowego prawa pracy opracowane przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Pracy. In: *Portal Gov.pl* [online]. 2021-08-19 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.gov.pl/web/rodzina/bip-teksty-projektu-kodeksu-pracy-i-projektu-kodeksu-zbiorowego-prawa-pracy-opracowane-przez-komisje-kodyfikacyjna-prawa-pracy>.

nance.²⁷ In turn, the genesis of the self-employment is seen in the pursuit of cost reduction and the global “fight for efficiency” by employing entities,²⁸ the “business” approach to employment,²⁹ the dynamics of economic activity and the need for its flexibility,³⁰ the development of information and telecommunications technologies.³¹

The problem of the social rights protection of the self-employed is slowly being recognised by the Polish legislator. A certain response to this growing phenomenon is the gradual extension of the employee rights to the self-employed,³² e.g. the introduction of minimum salary rates for the self-employed,³³ the right of association,³⁴ guarantees of equal treatment,³⁵ parental rights³⁶ and the right to health and safety at work.³⁷

²⁷ Compare MITRUS, L. 6.3. Rewolucja przemysłowa i powstanie prawa pracy. In: K. W. BARAN, red. *System Prawa Pracy: Tom I: Część ogólna*. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017, p. 351. ISBN 978-83-8092-784-1.

²⁸ See WALCZAK, K. Rozdział 9 Zatrudnienie niepracownicze w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej. In: K. W. BARAN, red. *System Prawa Pracy: Tom VII: Zatrudnienie niepracownicze*. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015, pp. 300-301. ISBN 978-83-264-8225-0.

²⁹ See WALCZAK, K. Rozdział 9 Zatrudnienie niepracownicze w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej. In: K. W. BARAN, red. *System Prawa Pracy: Tom VII: Zatrudnienie niepracownicze*. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015, p. 303. ISBN 978-83-264-8225-0.

³⁰ See MUSIAŁA, A. *Zatrudnienie niepracownicze*. 1. wyd. Warszawa: Difin, 2011, pp. 23-24. ISBN 978-83-7641-425-6.

³¹ See WALCZAK, K. Rozdział 9 Zatrudnienie niepracownicze w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej. In: K. W. BARAN, red. *System Prawa Pracy: Tom VII: Zatrudnienie niepracownicze*. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015, p. 301. ISBN 978-83-264-8225-0.

³² For more, see DURAJ, T. Funkcja ochronna prawa pracy a praca na własny rachunek. In: A. NAPIÓRKOWSKA, B. RUTKOWSKA and M. RYLSKI, red. *Ochronna funkcja prawa pracy: Wyzwania współczesnego rynku pracy*. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2018, pp. 43-56. ISBN 978-83-7285-846-7.

³³ See the Article 1 point 1b of the *Act of 10 October 2002 on Minimum Remuneration for Work* [2002]. Journal of Laws of Poland, 2020, item 2207.

³⁴ See the Article 1 point 1 and the Article 2 Section 1 of the *Act of 23 May 1991 on Trade Unions* [1991]. Journal of Laws of Poland, 2019, item 263.

³⁵ See *Act of 3 December 2010 on Implementation of Certain Provisions of the European Union in the Field of Equal Treatment* [2010]. Journal of Laws of Poland, 2020, item 2156.

³⁶ See the provisions of the Labour Code added by the *Act of 24 July 2015 amending the Act – Labour Code and Certain Other Acts* [2015]. Journal of Laws of Poland, 2015, item 1268, as amended.

³⁷ According to the Article 304 § 1 of the Labour Code, the employer is obliged to ensure the conditions of health and safety at work as referred to in the Article 207 § 2 of the Labour Code to individuals performing work on a basis other than an employment relationship in

On the other hand, however, the self-employed are not entitled to many of the social benefits to which employees are entitled, such as entitlement to annual leave,³⁸ severance pay on termination of employment,³⁹ paid time off from work, sick pay, or they have to undergo occupational health checks at their own expense. And one should agree with such a construction, in principle, because the protection of the self-employed cannot come down to a simple extension of the protective labour law regulations, as some of them are, in principle, contradictory to the essence of this form of activity.³⁹ In the case of the self-employment, we are dealing with business contracts.⁴⁰ Social benefits remain typical of employee relations, in the case of providing business services, a self-employed person who decides to use this form of activity should be able to independently satisfy at least some of his/her social needs. But the protection of dependent self-employed persons should be larger. While the financing of holiday leave, paid exemptions from the provision of services or sick pay by service providers is questionable, interruptions in the provision of services for these reasons, at least in the case of the dependent self-employment, should, nevertheless, constitute a justifiable reason to appoint a substitute or to suspend the provision of services and they should be entitled to relevant social benefits from the social insurance. Another idea is to support the activity of the self-employed in the

a work establishment or in a place designated by the employer as well as to self-employed individuals conducting business activity on their own account in the work establishment or in a place designated by the employer. According to the Article 304 § 3 point 2 of the Labour Code, the duties specified in the Article 207 § 2 of the Labour Code apply accordingly to enterprises that are not employers and that organise work performed by individuals who are self-employed.

³⁸ It is worth noting that there has recently been a project to introduce a 14-day leave for entrepreneurs of 14 days, for which the economic activity would be suspended and there would be no obligation to pay social security contributions. See Druk nr 1120: Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz ustawy – Prawo przedsiębiorców [2021-04-02]. In: *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2021 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1120>. In the light of this project, a person providing work under another contract, in particular a contract for the provision of services, provided that he or she performs work in person, on a permanent basis, for a period of at least 6 months, in the daily amount of time corresponding to a period of at least 1/2 of the contract time, will be considered as an employee.

³⁹ Compare KUBOT, Z. *Szczególne formy zatrudnienia i samozatrudnienia*. In: Z. KUBOT, red. *Szczególne formy zatrudnienie*. 1. wyd. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa i Administracji, 2000, pp. 33-35. ISBN 83-913715-0-6.

⁴⁰ See KUBOT, Z. *Szczególne formy zatrudnienia i samozatrudnienia*. In: Z. KUBOT, red. *Szczególne formy zatrudnienie*. 1. wyd. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa i Administracji, 2000, p. 17 and following. ISBN 83-913715-0-6.

event of a need by the state itself, including through social transfers.⁴¹ In this context, in our opinion, it is, therefore, crucial to precisely define the provision of services within the self-employment in order to avoid forcing to use this form in practice due to cost reduction by employing entities. Applying this form of cooperation to people with low earnings, in turn, deepens the phenomenon of the precariat.

In the Polish law, doubts are exacerbated especially by the lack of a uniform definition of the self-employment and the lack of distinction between dependent and independent self-employment.⁴² There is also no established jurisprudence in the field of questioning fictitious self-employment. The doctrine states that “dependent self-employment is economic activity conducted for the benefit of a single contractor/client who usually decides about working time and the manner of performance of tasks”.⁴³ To this should also be added the condition of not employing workers. A similar definition can be found on the website of the Central Statistical Office of the Republic of Poland, where the ‘self-employed’ are treated as ‘persons who run their own farm or run a business on their own account, not employing hired workers’.⁴⁴ This is why we believe it is right to recognise as an entrepreneur a person who employs at least one employee⁴⁵ or who owns separate premises for conducting business activity. It would be desirable for the legislator to introduce a kind of entrepreneur test.

⁴¹ See SOBCZYK, A. *Podmiotowość pracy i towarowość usług: Analiza prawna*. 1. wyd. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2018, pp. 130-131. ISBN 978-83-233-4398-1.

⁴² See DURAJ, T. Funkcja ochronna prawa pracy a praca na własny rachunek. In: A. NAPIÓRKOWSKA, B. RUTKOWSKA and M. RYLSKI, red. *Ochronna funkcja prawa pracy: Wyzwania współczesnego rynku pracy*. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2018, pp. 52-53. ISBN 978-83-7285-846-7.

⁴³ See CIEŚLIK, J. Samozatrudnienie w Polsce na tle tendencji ogólnoswiatowych: wyzwania w sferze polityki wspierania przedsiębiorczości i zabezpieczenia emerytalnego przedsiębiorców. *Studia BAS* [online]. 2019, nr 2, p. 19 [cit. 2021-11-08]. ISSN 2082-0658. Available at: <https://doi.org/10.31268/studiabas.2019.10> and the cited literature there.

⁴⁴ See Pracujący na własny rachunek – definicja. In: *Portal Statystyczny* [online]. 2019-07-14 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://portalstatystyczny.pl/pracujacy-na-wlasny-rachunek-definicja/>.

⁴⁵ See CIEŚLIK, J. Samozatrudnienie w Polsce na tle tendencji ogólnoswiatowych: wyzwania w sferze polityki wspierania przedsiębiorczości i zabezpieczenia emerytalnego przedsiębiorców. *Studia BAS* [online]. 2019, nr 2, p. 18 [cit. 2021-11-08]. ISSN 2082-0658. Available at: <https://doi.org/10.31268/studiabas.2019.10>.

Noteworthy is the definition contained in the Article 1(1a) of the Polish Act on Minimum Remuneration for Work, according to which “a commissioned person or a service provider” is a natural person carrying out business activity registered in the Republic of Poland or in a state not being a Member State of the European Union or a state of the European Economic Area, not employing employees or not concluding agreements with commissioned persons, who accepts a commission or provides services on the basis of agreements referred to in the Article 734 and the Article 750 of the Polish Civil Code to an entrepreneur or to another organisational unit within the framework of the activity conducted by these entities. In turn, an “entrepreneur” in the light of the aforementioned Act (Article 1 item 4a) is, among others, a natural person performing organised gainful activity in its own name and in a continuous manner. Thus, the feature that distinguishes a self-employed entrepreneur from other entrepreneurs is the lack of organisation of a gainful activity and not employing employees or concluding contracts with contractors. The term “organisation” can be understood in the both formal and factual terms.⁴⁶

The condition of not employing employees for the purpose of being recognised as self-employed is also present in the Polish Act of 23 May 1991 on Trade Unions.⁴⁷ Pursuant to the Article 11(1) thereof, a person who is gainfully employed is understood as a person who provides work for remuneration on a basis other than employment relationship, if he/she does not employ other persons for this type of work, regardless of the basis of employment, and has such rights and interests related to work performance that may be represented and defended by a trade union.

These definitions can, therefore, be used as a guide to distinguish between self-employment which is dependent on a single entity and independent self-employment; however, they have some lacks. In the case of the dependent self-employed, the decisive factors are that they are per-

⁴⁶ For more, see Commentary to Art. 5(a) in KOWALSKI, R. PIT. Komentarz do wybranych przepisów [2020-05-01]. In: *OpenLEX* [online]. 2020 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/pit-komentarz-do-wybranych-przepisow-587818249>.

⁴⁷ See *Act of 23 May 1991 on Trade Unions* [1991]. *Journal of Laws of Poland*, 2019, item 263.

sonally active,⁴⁸ that they do not have organised business resources and that they do not employ others in the course of their business.

Moreover, it should be noted that this definition is relevant only for tax purposes. In practice, the authorities use it when questioning the self-employment of people who have exceeded the second tax threshold (the tax rate of 32 % at the income of 85.529 PLN) and benefit from preferential taxation in the form of a flat tax (19 %), instead of a tax scale. In the case of the self-employed whose income does not exceed the first tax threshold, the authorities will not be interested in questioning their activity as self-employed. And such a situation takes place in the case of majority of small entrepreneurs.

Fiscal prerequisites attesting to the self-employment

The Polish Natural Persons' Income Tax Act of 26 July 1991⁴⁹ sets out for tax purposes the prerequisites attesting to the self-employment. These regulations are intended to pursue the state fiscal objectives, i.e. public objectives. The intention of their introduction by virtue of the Act of 16 November 2006 amending the Natural Persons' Income Tax Act and Certain Other Acts⁵⁰ was precisely to eliminate abuses in the area of transition to the self-employment from economic life.⁵¹

According to the Article 5a(6) of the Polish Natural Persons' Income Tax Act, economic activity or non-agricultural economic activity – gainful activity means:

- a) in the fields of production, construction, commerce, services;
- b) consisting in prospecting, exploration and extraction of minerals from deposits;

⁴⁸ See DURAJ, T. Funkcja ochronna prawa pracy a praca na własny rachunek. In: A. NAPIÓR-KOWSKA, B. RUTKOWSKA and M. RYLSKI, red. *Ochronna funkcja prawa pracy: Wyzwania współczesnego rynku pracy*. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2018, p. 42. ISBN 978-83-7285-846-7.

⁴⁹ See *Act of 26 July 1991 on Income Tax of Natural Persons* [1991]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 1128.

⁵⁰ See *Act of 16 November 2006 amending the Act on Personal Income Tax and Certain Other Acts* [2006]. Journal of Laws of Poland, 2006, no. 217, item 1588, as amended.

⁵¹ See Fikcyjne samozatrudnienie jako forma uchylania się od PIT i ZUS: Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 3962 w sprawie rozwiązania podatkowego dla osób prowadzących samodzielną pozarolniczą działalność gospodarczą. In: *Podatki.biz* [online]. 2012-05-28 [cit. 2021-11-08]. Available at: https://www.podatki.biz/artykuly/fikcyjne-samozatrudnienie-jako-forma-uchylania-sie-od-pit-i-zus_14_17600.htm.

c) consisting in the use of things as well as intangible fixed assets;
– carried on one’s own behalf, irrespective of the results thereof, in an organized and uninterrupted manner, the revenues earned from which are not included in other revenues from the sources listed in the Article 10(1) (1 – 2) and (4 – 9) of the above-stated Act.

At the same time, in order to avoid evading employment of people as employees by means of the application of the self-employment, the Article 5b(1) of the Polish Natural Persons’ Income Tax Act states that a business activity shall not be deemed non-agricultural economic activity, if all the following conditions are met at the same time:⁵²

- 1) the liability towards third parties for the result of such acts and for the performance thereof, except for liability for torts, is borne by the party commissioning the performance thereof;
- 2) the acts are performed under the supervision and in the place and time specified by the party commissioning the performance of such acts;
- 3) the person performing such acts does not bear the economic risk connected with the activity carried on.

This definition is an autonomous definition under the Act in question. Therefore, it does not matter whether a person has the status of an entrepreneur according to the Polish Act of 6 March 2018 – Entrepreneurs’ Law,⁵³ he/she is subject to entry in the Central Register and Information on Economic Activity (in Polish Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej, abbreviated as CEiDG) or is subject to the value-added tax.⁵⁴

It is worth emphasising that for non-qualification of non-agricultural activity for tax purposes it is necessary to meet the indicated negative premises together. Therefore, the absence of any of them is sufficient,

⁵² See *Act of 26 July 1991 on Income Tax of Natural Persons* [1991]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 1128. The reference to the above-mentioned definition of economic activity is also included in the Article 4 Section 1 point 12 of the *Act of 20 November 1998 on Flat-rate Income Tax on Certain Revenues Obtained by Natural Persons* [1998]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 1993.

⁵³ See *Act of 6 March 2018 – Entrepreneurs’ Law* [2018]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 162.

⁵⁴ See Commentary to Art. 5(a) in KOWALSKI, R. PIT. Komentarz do wybranych przepisów [2020-05-01]. In: *OpenLEX* [online]. 2020 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/pit-komentarz-do-wybranych-przepisow-587818249>.

which is most often achieved, in practice, by means of appropriate contractual provisions. In the view of the fact that the self-employment is a cheaper form of the employment of staff for entrepreneurs and, from the point of the view of the self-employed, may be attractive due to relatively higher earnings, in many cases the parties to the contract themselves will not be interested in undermining it.

Self-employment in road transport

Self-employment is one of the quite common forms of the employment in services, including the transport market. It is not uncommon for one entrepreneur to have a staff of drivers exclusively under employment contracts and for another to be self-employed. Sometimes, the same employing entities act as competitors in tender procedures, which, by the definition, makes their tender position unequal. Although certain limitations of freedom, in this respect, are provided by the Polish Act of 11 September 2019 – Public Procurement Law,⁵⁵ its subjective scope is quite limited.⁵⁶

The self-employment as a form of the employment of drivers in road transport raises doubts, in practice, as regards the fulfilment of the three tax prerequisites proving the actual pursuit of business activity, i.e. independence, responsibility towards third parties and bearing the economic risk by the business operator. Often, the self-employment takes place on the basis of a single contract with a single client – the transport company – and the self-employed person issues a single invoice per month to the same entity. What is more, in practice, self-employed drivers do not have independent authorisations in the form of a licence⁵⁷ and a certificate of professional competence,⁵⁸ but use an extract from the licence and a certificate of the employing entity in the vehicle they use. The above-stated raises serious doubts in the light of the provisions of the

⁵⁵ See *Act of 11 September 2019 – Public Procurement Law* [2019]. *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 1129.

⁵⁶ See the Article 4 of the *Act of 11 September 2019 – Public Procurement Law* [2019]. *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 1129.

⁵⁷ The kinds of licences are regulated in the Articles 5a, 5b and 6 of the *Act of 6 September 2001 on Road Transport* [2001]. *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 919.

⁵⁸ See the Article 4 point 20 of the *Act of 6 September 2001 on Road Transport* [2001]. *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 919. In order to obtain permit/licenses authorizing to perform economic activity in the field of national/international road transport, at least one of the natural persons managing road transport must have a certificate of professional competence. See *Przewoźnik drogowy – uzyskanie certyfikatu kompetencji zawodowych w drogowym transporcie osób/rzeczy*. In: *Biznes.gov.pl* [online]. 2021-09-12 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.biznes.gov.pl/pl/opisy-procedur/-/proc/1599>.

Polish Act of 6 September 2001 on Road Transport⁵⁹ and of the Polish Labour Code.

Such a solution also depletes revenues to the state budget coming from tax and contribution obligations and, on the other hand, the parties themselves may not be interested in changing it.

In this context, noteworthy is also the definition of a “self-employed driver”, as defined in the Article 3(e) of the Directive 2002/15/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2002 on the Organisation of the Working Time of Persons Performing Mobile Road Transport Activities.⁶⁰ According to this definition, a “self-employed driver” shall mean anyone whose main occupation is to transport passengers or goods by road for hire or reward, as defined in the Community legislation based on the Community licence or any other professional authorisation to provide the aforementioned transport services, who is entitled to work for himself/herself and who is not tied to an employer by an employment contract or by any other type of working hierarchical relationship, who is free to organise his/her working activities, whose income depends directly on the profits made and who has the freedom to, individually or through a cooperation between self-employed drivers, have commercial relations with several customers. For the purposes of this Directive, those drivers who do not satisfy these criteria shall be subject to the same obligations and benefit from the same rights as those provided for mobile workers by this Directive.

As can be concluded from the above-stated, the criteria determining the self-employment are independent organisation of work, obtaining income dependent on the profits made and the possibility of concluding contracts with a number of clients – entrepreneurs. Doubts should, therefore, be raised about situations in which self-employed drivers work with equipment handed over to them by their principal who, at the same time, bears all the costs connected with the use of the equipment, such as fuel, insurance, repairs and maintenance. The self-employed persons cannot, therefore, practically provide other services for other entities, much less with the equipment provided to them. In most cases, the self-employed

⁵⁹ See *Act of 6 September 2001 on Road Transport* [2001]. *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 919.

⁶⁰ See *Directive 2002/15/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2002 on the Organisation of the Working Time of Persons Performing Mobile Road Transport Activities*. OJ EC L 80, 2002-03-23, pp. 35-39.

do not seek orders themselves, but carry out orders instructed to them by their main contractor. In particular, it is questionable, in the light of this definition, when, on the basis of one permanent contract, the income from this contract constitutes for them a source of permanent living.

In Poland, the problem in question is still quite little contested by the authorities and courts. A certain exception is the judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland of 20 February 2018, II UK 711/16,⁶¹ in which the Supreme Court of the Republic of Poland held that the mere registration of a business activity and the subsequent conclusion of a cooperation agreement does not cause that the services provided on the basis of this agreement should be considered as provided by an entrepreneur. Although the provision of services (work) by natural persons who are entrepreneurs may take place in various conditions, a self-employed person loses the status of an entrepreneur in the situation where the liability towards third parties for the result of such acts and for the performance thereof is borne by the party commissioning the performance thereof, the acts are performed under the supervision and in the place and time specified by the party commissioning the performance of such acts and, additionally, the person performing such acts does not bear the economic risk connected with the activity carried on.

The situation is different in the Western European countries, where the use of illegal self-employment, in practice, much more often results in consequences both in the spheres of social insurance and fiscal penalties. The authorities pay attention not only to the formal issues, such as the registration of a business activity itself, but also to the actual performance of work in conditions of subordination. In the German law, the courts assume that a contract covering undeclared work or with an undervalued contribution base is invalid in the part concerning non-payment of taxes and social security contributions. In criminal law and tax law, on the other hand, there may be charges of contribution fraud against the social insurance institution and charges of making false statements regarding tax-relevant facts.⁶² The first judgements in this ar-

⁶¹ See *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II UK 711/16* [2018-02-20]. LEX No. 2459704.

⁶² We took the above-mentioned information from the speech of Paweł Polaczuk during the Legal Delegation Workshop on October 26, 2021, organized by the European Institute of Labour Mobility. The author analysed the provisions of the German Penal Code [§ 266a (1), § 263 (1)], the German Act on Income Tax [§ 41a (1), § 41b (1)] and the German Penal Fiscal Ordinance [§ 370 Section 1 point 1].

ea come from Spain⁶³ and Germany.⁶⁴ Under the European Union law, there is a need to adopt the definition of the self-employment that applies in the country where the transport is provided. According to the Federal Ministry of Finance, the German Act on Minimum Remuneration (in German Gesetz zur Regelung eines allgemeinen Mindestlohns, abbreviated as MiLoG) does not apply only to sole traders who provide services with their vehicle (on their transport licence). Furthermore, an additional condition for the recognition of the self-employment is that a maximum of 5/6 of the income may come from a single client.⁶⁵

Litigation aspects of challenging the self-employment by another entrepreneur on the basis of the competition principle

The judgements regarding the illusory nature of the employment contract were issued mainly in the cases where the employing entity was sued by a person employed under a civil law contract. The self-employment is much less often questioned. According to the opinion of the Supreme Court of the Republic of Poland expressed in the judgement of 3 June 2008, I PK 311/07,⁶⁶ the court may establish the existence of an employment relationship even when the parties conclude a civil law contract in good faith, but its content or manner of performance corresponds to the features of an employment relationship. In the judgement of 24 June 2015, II PK 189/14,⁶⁷ the Supreme Court of the Republic of Poland confirmed that, in the light of the Article 22 § 1 of the Polish Labour Code, the nature of an agreement should be assessed not only on the basis of its provisions adopted by the parties, which may be aimed at creating the appearance of another contract, but also on the basis of the actual conditions of its performance. However, there is no presumption of an employment relationship in the Polish Labour Code.

⁶³ See 4,3 mln euro za zatrudnianie kierowców „na działalność” – wyrok dla firmy z Hiszpanii. In: *40ton.net* [online]. 2021-10-18 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://40ton.net/43-mln-euro-za-zatrudnianie-kierowcow-na-dzialalnosci-wyrok-dla-firmy-z-hiszpanii/>.

⁶⁴ See Kara więzienia za zatrudnianie kierowców „na działalność” – wyrok sądu z Niemiec. In: *40ton.net* [online]. 2020-12-16 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://40ton.net/kara-wiezienia-za-zatrudnianie-kierowcow-na-dzialalnosci-wyrok-sadu-z-niemiec/>.

⁶⁵ See WOLAŃSKI, K. Samozatrudnienie kierowcy – korzyści i zagrożenia. *Transport Manager*. 2015, nr 6, p. 87. ISSN 2300-164X.

⁶⁶ See *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. I PK 311/07* [2008-06-03]. OSNP 2009, no. 19-20, item 258.

⁶⁷ See *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 189/14* [2015-06-24]. LEX No. 1764808.

In other rulings, however, in doubtful cases the Supreme Court of the Republic of Poland tends towards the will of the parties. In the judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland of 4 February 2011, II PK 82/10,⁶⁸ it was stated that performance of property guarding services does not have to take place exclusively under an employment relationship. The decisive factor – when determining the normative basis for employing a person providing such services – should be the will of the parties to the legal relationship and the circumstances surrounding its performance. Similarly, in the ruling of the Supreme Court of the Republic of Poland of 27 May 2010, II PK 354/09,⁶⁹ it was stated that a farmer insured for many years with the Agricultural Social Insurance Fund (in Polish Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego), who persistently refuses to conclude an employment contract with an entity which employs other farmers under employment contracts for construction work, cannot, due to the provisions of the Article 11 of the Polish Labour Code in connection with the Article 60 of the Polish Civil Code in connection with the Article 300 of the Polish Labour Code, be regarded as an employee within the meaning of the Article 22 § 1 and § 1.1 of the Polish Labour Code.

In the rulings of the Supreme Court of the Republic of Poland to date, a typological method has been developed which is used in the process of classifying a given employment relationship as an employment relationship or a civil law relationship for the provision of services.⁷⁰ The view is presented that if a contract shows common features of an employment contract and a civil law contract for provision of services to the same extent, its type (kind) is determined by the will of the parties or a consensual intention of the parties and the purpose of the contract, which may also be expressed in its name.⁷¹ Ultimately, therefore, in contentious situations, the primacy of the will of the parties is granted.

The rulings to date on claims for establishing the existence of an employment relationship concerned the situations where it was the would-

⁶⁸ See *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 82/10* [2011-02-04]. LEX No. 817515.

⁶⁹ See *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 354/09* [2010-05-27]. LEX No. 598002.

⁷⁰ See MUSIAŁA, A. Problematyka kwalifikacji umowy o zatrudnienie jako umowy o pracę bądź umowy cywilnoprawnej o świadczenie usług. *Monitor Prawa Pracy*. 2015, vol. 12, nr 1, p. 7. ISSN 1731-8165.

⁷¹ See *Resolution of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. I PK 101/18* [2019-04-04]. LEX No. 2649758.

be employee who challenged the form of an employment or (much less frequently) such employment was challenged by the tax authorities. By contrast, in entrepreneur-to-entrepreneur relations, there are no procedural means to challenge the form of an employment used by the other entity. The only potential possibility for such an entrepreneur could be an action for determination under the Article 189 of the Polish Civil Procedure Code. However, in this case, the legitimacy of the plaintiff entrepreneur will be questionable, because the plaintiff has to prove in the proceedings for determination that he/she has a legal interest in bringing an action against a particular defendant who, at least potentially, poses a threat to his/her legally protected interests.⁷² However, a contractual relationship with a self-employed person is not a legal relationship with another entrepreneur. In practice, the only possibility for competition remains the notification of the public law authorities (social insurance institution, state office). The fact that the self-employed may also have an interest in this form of the employment makes it even more difficult for the authorities to challenge the contract in the course of an investigation. Thus, the competition principle does not encourage the employment as an employee.

A certain limitation, in this respect, is given in Poland by the Article 95 of the Polish Public Procurement Law of 11 September 2019,⁷³ under which the awarding entity shall – in the contract notice or in the documents concerning the orders for services or construction works – specify the requirements connected with the performance of the contract in terms of the employment by the contractor or subcontractor under an employment relationship of the persons performing the activities indicated by the awarding entity in the scope of performance of the contract, if the performance of those activities consists in the performance of work as specified in the Article 22 § 1 of the Polish Labour Code. In the event that the awarding entity provides for requirements regarding the employment of employees, it shall specify in the contract documents, in particular:

- 1) the type of activities connected with the performance of the contract to which the requirements of the employment under an employment

⁷² See *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II CSK 33/09* [2009-06-18]. OSNC 2010, no. B, item 47.

⁷³ See *Act of 11 September 2019 – Public Procurement Law* [2019]. *Journal of Laws of Poland*, 2021, item 1129.

- relationship by the contractor or subcontractor of persons performing activities during the performance of the contract apply;
- 2) the method of verifying the employment of such persons;
 - 3) the rights of the awarding entity as regards the control of fulfilment by the contractor of the requirements related to the employment of such persons and sanctions due to the failure to comply with these requirements.

At the same time, when assessing whether a given activity is of an employment relationship nature, the Polish Public Procurement Law refers to the rulings of labour courts.⁷⁴ Failure to meet the requirements, in this respect, may be sanctioned in the contract by the payment of a contractual penalty or the possibility to withdraw from the contract.⁷⁵

The literature points out that “the obligation to specify in the description of the subject of the contract the requirements concerning employment under an employment contract is a manifestation of the legislator’s will to guarantee compliance with labour law when carrying out public procurement and to break with the practice of concluding civil law contracts in a situation where this is not justified by the nature of the relationship. Permitting such a practice, i.e. recognising the non-employment status of an employee, means that by performing work, the employee obtains a less favourable legal status [...], while the employer incurs lower costs, obtaining the same benefits as from the work of an employee employed under a contract of employment”.⁷⁶

The Article 438 § 2 of the Polish Public Procurement Law also provides for the possibility of verification of the employment as an employee by the contractor by requesting relevant documents necessary to verify the employment under an employment contract. However, as it has been

⁷⁴ See Opinia dotycząca art. 29 ust. 3a ustawy Pzp. In: *Urząd Zamówień Publicznych* [online]. 2021 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.uzp.gov.pl/baza-wiedzy/interpretacja-przepisow/opinie-archiwalne/opinie-dotyczace-ustawy-pzp/inne/opinia-dotyczaca-art.-29-ust.-3a-ustawy-pzp>.

⁷⁵ See Commentary to Art. 95 of the Act, Thesis IV.1 in MATUSIAK, A. Oddział 3. Ustalenie niektórych warunków zamówienia. In: M. JAWORSKA, D. GRZEŠKOWIAK-STOJEK, J. JARNICKA and A. MATUSIAK, red. *Prawo zamówień publicznych: Komentarz*. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2021, pp. 248-284. ISBN 978-83-8235-085-2.

⁷⁶ See Commentary to Art. 95, Thesis 2 in GRANECKI, P. Oddział 3. Ustalenie niektórych warunków zamówienia. In: P. GRANECKI and I. GRANECKA. *Prawo zamówień publicznych: Komentarz*. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2021, pp. 283-337. ISBN 978-83-8198-605-2. See also *Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. 1 PK 139/15* [2016-05-17]. OSNP 2017, no. 12, item 159.

mentioned, this act is not applicable to economic relations between private entities.

Conclusions

The costs of the employment as an employee and in particular the social benefits involved make this form of the employment inherently more expensive than the provision of services by the self-employed. This significantly affects the competitiveness of enterprises using different forms of employing staff for the same work/services. Due to the numerous welfare burdens, it is a truism that employing staff is considerably more expensive than using the services of the self-employed.

The tax and contribution incentives and the resulting higher net pay in the case of the self-employment may make this form of the employment more attractive than employment under an employment contract for some self-employed workers. The most characteristic example is the self-employment of road transport drivers discussed in this paper, with its attendant legal dilemmas.

The Polish law lacks a uniform definition of the self-employed and also lacks a legal definition of the dependent and independent self-employment. The public interest, including the fiscal and welfare aspects, is against the evasion of the employment under an employment contract by means of the self-employment. However, it is not always in the interests of the parties themselves.

The possibility for entrepreneurs in various tendering procedures to challenge the form of the employment used by a competitor is very limited, in fact non-existent. The Polish law does little to counteract this phenomenon and the practice is only just beginning to take shape. Probably under the influence of signals from the Western European case law, the fight against this phenomenon may intensify. The authorities should pay attention not only to the formal issues, such as the registration of a business activity itself, but also to the actual performance of work in conditions of subordination. Due to the public nature of the employment relationship and the related social costs, we state that a procedure action for establishing the existence of an employment relationship, due to the principle of market competitiveness, should also be available to other entrepreneurs.

A remedy for the occurrence of a false self-employment *de lege ferenda* could be the introduction of clear criteria for the application of

the self-employment, divided into the dependent and independent self-employment. A good solution would be to use some kind of entrepreneur test by legislator. The decisive presumptions for the status of the self-employed person should be e.g. providing services to more than one client, having own equipment and material resources to provide services, having own certificates of professional competence or licenses.

The permissibility of such a large differentiation of forms of the employment and the lack of effective mechanisms against evasion of the employment under an employment contract by means of the self-employment may make it significantly more difficult for entrepreneurs employing staff to compete in the free market. A certain exception is the discussed requirements resulting from the Polish Public Procurement Law; however, it has a limited subjective scope of application. The current Polish solutions, from the perspective of market competitiveness, do not encourage hiring employees.

Taking into account the public law aspects of the discussed issue, it should be concluded that the issue of a fictitious self-employment is one of the most significant problems of the contemporary labour and economic market in Poland.

References

4,3 mln euro za zatrudnianie kierowców „na działalności” – wyrok dla firmy z Hiszpanii. In: *40ton.net* [online]. 2021-10-18 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://40ton.net/43-mln-euro-za-zatrudnianie-kierowcow-na-dzialalnosci-wyrok-dla-firmy-z-hiszpanii/>.

Act of 23 May 1991 on Trade Unions [1991]. Journal of Laws of Poland, 2019, item 263.

Act of 26 July 1991 on Income Tax of Natural Persons [1991]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 1128.

Act of 20 November 1998 on Flat-rate Income Tax on Certain Revenues Obtained by Natural Persons [1998]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 1993.

Act of 6 September 2001 on Road Transport [2001]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 919.

Act of 10 October 2002 on Minimum Remuneration for Work [2002]. Journal of Laws of Poland, 2020, item 2207.

- Act of 16 November 2006 amending the Act on Personal Income Tax and Certain Other Acts* [2006]. Journal of Laws of Poland, 2006, no. 217, item 1588, as amended.
- Act of 3 December 2010 on Implementation of Certain Provisions of the European Union in the Field of Equal Treatment* [2010]. Journal of Laws of Poland, 2020, item 2156.
- Act of 24 July 2015 amending the Act – Labour Code and Certain Other Acts* [2015]. Journal of Laws of Poland, 2015, item 1268, as amended.
- Act of 6 March 2018 – Entrepreneurs’ Law* [2018]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 162.
- Act of 11 September 2019 – Public Procurement Law* [2019]. Journal of Laws of Poland, 2021, item 1129.
- Aktywność ekonomiczna ludności Polski – I kwartał 2021 r.* [online]. 1. wyd. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2021. 44 p. [cit. 2021-11-08]. ISSN 1425-7890. Available at: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-i-kwartal-2021-roku,4,41.html>.
- CIEŚLIK, J. Samozatrudnienie w Polsce na tle tendencji ogólnoświatowych: wyzwania w sferze polityki wspierania przedsiębiorczości i zabezpieczenia emerytalnego przedsiębiorców. *Studia BAS* [online]. 2019, nr 2, pp. 9-28 [cit. 2021-11-08]. ISSN 2082-0658. Available at: <https://doi.org/10.31268/studiabas.2019.10>.
- Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997* [1997]. Journal of Laws of Poland, 1997, no. 78, item 483.
- Directive 2002/15/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2002 on the Organisation of the Working Time of Persons Performing Mobile Road Transport Activities.* OJ EC L 80, 2002-03-23, pp. 35-39.
- DOLIWA, A. § 1. Pojęcie prawa gospodarczego prywatnego. In: T. MRÓZ and M. STEC, red. *Prawo gospodarcze prywatne: Podstawowe instytucje.* 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2021, pp. 3-8. ISBN 978-83-8235-561-1.

DROZDOWSKI, R. and P. MATCZAK, red. *Samozatrudnienie: Analiza wyników badań*. 1. wyd. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2004. 101 p. ISBN 83-88802-83-6.

Druk nr 1120: Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz ustawy – Prawo przedsiębiorców [2021-04-02]. In: *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2021 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1120>.

DURAJ, T. Funkcja ochronna prawa pracy a praca na własny rachunek. In: A. NAPIÓRKOWSKA, B. RUTKOWSKA and M. RYLSKI, red. *Ochronna funkcja prawa pracy: Wyzwania współczesnego rynku pracy*. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2018, pp. 37-56. ISBN 978-83-7285-846-7.

Fikcyjne samozatrudnienie jako forma uchylania się od PIT i ZUS: Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 3962 w sprawie rozwiązania podatkowego dla osób prowadzących samodzielną pozarolniczą działalność gospodarczą. In: *Podatki.biz* [online]. 2012-05-28 [cit. 2021-11-08]. Available at: https://www.podatki.biz/artykuly/fikcyjne-samozatrudnienie-jako-forma-uchylania-sie-od-pit-i-zus_14_17600.htm.

GŁADOCH, M. Wypowiadanie umów o pracę przez pracodawcę w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Pracy z lat 2016 – 2018: Refleksje krytyczne. In: A. NAPIÓRKOWSKA, B. RUTKOWSKA and M. RYLSKI, red. *Ochronna funkcja prawa pracy: Wyzwania współczesnego rynku pracy*. 1. wyd. Toruń: TNOiK – Dom Organizatora, 2018, pp. 79-99. ISBN 978-83-7285-846-7.

GRANECKI, P. Oddział 3. Ustalenie niektórych warunków zamówienia. In: P. GRANECKI and I. GRANECKA. *Prawo zamówień publicznych: Komentarz*. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2021, pp. 283-337. ISBN 978-83-8198-605-2.

Judgement of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland Ref. No. SK 54/06 [2007-03-06]. OTK-A 2007, no. 3, item 23.

Judgement of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland Ref. No. K 1/13 [2015-06-02]. Journal of Laws of Poland, 2015, item 791.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. I PK 311/07 [2008-06-03]. OSNP 2009, no. 19-20, item 258.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II CSK 33/09 [2009-06-18]. OSNC 2010, no. B, item 47.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 354/09 [2010-05-27]. LEX No. 598002.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 82/10 [2011-02-04]. LEX No. 817515.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 372/12 [2013-09-11]. OSNP 2014, no. 6, item 80.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II PK 189/14 [2015-06-24]. LEX No. 1764808.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. I PK 139/15 [2016-05-17]. OSNP 2017, no. 12, item 159.

Judgement of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. II UK 711/16 [2018-02-20]. LEX No. 2459704.

Kara więzienia za zatrudnianie kierowców „na działalności” – wyrok sądu z Niemiec. In: *40ton.net* [online]. 2020-12-16 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://40ton.net/kara-wiezienia-za-zatrudnianie-kierowcow-na-dzialalnosci-wyrok-sadu-z-niemiec/>.

KOWALSKI, R. PIT. Komentarz do wybranych przepisów [2020-05-01]. In: *OpenLEX* [online]. 2020 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/pit-komentarz-do-wybranych-przepisow-587818249>.

KRASZEWSKA, M. 1 Nowe koncepcje kształtowania konkurencyjności przedsiębiorstw źródłem budowania ich przewagi konkurencyjnej. In: M. KRASZEWSKA and K. PUJER. *Konkurencyjność przedsiębiorstw: Sposoby budowania przewagi konkurencyjnej*. 1. wyd. Wrocław: Exante, 2017, pp. 7-35. ISBN 978-83-65374-57-8.

KUBOT, Z. Szczególne formy zatrudnienia i samozatrudnienia. In: Z. KUBOT, red. *Szczególne formy zatrudnienie*. 1. wyd. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa i Administracji, 2000, pp. 5-37. ISBN 83-913715-0-6.

MATUSIAK, A. Oddział 3. Ustalenie niektórych warunków zamówienia. In: M. JAWORSKA, D. GRZEŚKOWIAK-STOJEK, J. JARNICKA and A. MATUSIAK, red. *Prawo zamówień publicznych: Komentarz*. 1. wyd. Warszawa: C. H. Beck, 2021, pp. 248-284. ISBN 978-83-8235-085-2.

- MĘDRALA, M. „Umowy śmieciowe”: Wybrane problemy. *Zeszyt Naukowy Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości w Krakowie*. 2012, nr 25, pp. 99-113. ISSN 1897-659X.
- MĘDRALA, M. *Spółeczny charakter świadczeń w polskim prawie pracy*. 2. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020. 602 p. ISBN 978-83-8187-703-9.
- MITRUS, L. 6.3. Rewolucja przemysłowa i powstanie prawa pracy. In: K. W. BARAN, red. *System Prawa Pracy: Tom I: Część ogólna*. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017, pp. 345-352. ISBN 978-83-8092-784-1.
- MUSIAŁA, A. Podporządkowanie jako kryterium różnicowania ochrony człowieka pracy. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*. 2017, nr 5, pp. 2-7. ISSN 0032-6186.
- MUSIAŁA, A. *Polskie prawo pracy a społeczna nauka Kościoła: Studium prawnospołeczne*. 1. wyd. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2019. 230 p. ISBN 978-83-232-3428-9.
- MUSIAŁA, A. Problematyka kwalifikacji umowy o zatrudnienie jako umowy o pracę bądź umowy cywilnoprawnej o świadczenie usług. *Monitor Prawa Pracy*. 2015, vol. 12, nr 1, pp. 6-10. ISSN 1731-8165.
- MUSIAŁA, A. *Zatrudnienie niepracownicze*. 1. wyd. Warszawa: Difin, 2011. 296 p. ISBN 978-83-7641-425-6.
- Opinia dotycząca art. 29 ust. 3a ustawy Pzp. In: *Urząd Zamówień Publicznych* [online]. 2021 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.uzp.gov.pl/baza-wiedzy/interpretacja-przepisow/opinie-archiwalne/opinie-dotyczace-ustawy-pzp/inne/opinia-dotyczaca-art-29-ust-3a-ustawy-pzp>.
- Pracujący na własny rachunek – definicja. In: *Portal Statystyczny* [online]. 2019-07-14 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://portalstatystyczny.pl/pracujacy-na-wlasny-rachunek-definicja/>.
- Przewoźnik drogowy – uzyskanie certyfikatu kompetencji zawodowych w drogowym transporcie osób/rzeczy. In: *Biznes.gov.pl* [online]. 2021-09-12 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.biznes.gov.pl/pl/opisy-procedur/-/proc/1599>.

Resolution of the Supreme Court of the Republic of Poland Ref. No. I PK 101/18 [2019-04-04]. LEX No. 2649758.

SOBCZYK, A. *Podmiotowość pracy i towarowość usług: Analiza prawna*. 1. wyd. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. 2018. 247 p. ISBN 978-83-233-4398-1.

SZYMAŃSKI, D. W Polsce co piąty pracownik jest na samozatrudnieniu. To jeden z najwyższych wskaźników na świecie. In: *Business Insider Polska* [online]. 2020-10-23 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/praca/samozatrudnienie-w-polsce-dane-oecd/nvp23vs>.

Teksty projektu Kodeksu pracy i projektu Kodeksu zbiorowego prawa pracy opracowane przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Pracy. In: *Portal Gov.pl* [online]. 2021-08-19 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.gov.pl/web/rodzina/bip-teksty-projektu-kodeksu-pracy-i-projektu-kodeksu-zbiorowego-prawa-pracy-opracowane-przez-komisje-kodyfikacyjna-prawa-pracy>.

Uzasadnienie projektu kodeksu pracy 2018. In: *Portal Gov.pl* [online]. 2018 [cit. 2021-11-08]. Available at: <https://www.gov.pl/attachment/41db0993-afaf-4ef0-b3e4-cec94187edae>.

WALCZAK, K. Rozdział 9 Zatrudnienie niepracownicze w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej. In: K. W. BARAN, red. *System Prawa Pracy: Tom VII: Zatrudnienie niepracownicze*. 1. wyd. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015, pp. 298-333. ISBN 978-83-264-8225-0.

WOLAŃSKI, K. Samozatrudnienie kierowcy – korzyści i zagrożenia. *Transport Manager*. 2015, nr 6, pp. 86-87. ISSN 2300-164X.

Małgorzata Mędrala, Ph.D.

Institute of Law
Cracow University of Economics
Rakowicka St. 27
31-510 Kraków
Poland
medralam@uek.krakow.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-0068-2975>

Vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v civilnom sporovom konaní¹

The Impact of Procedural Activity of the Parties and the Application of Judicial Concentration of Proceedings on Evidence in Civil Litigation

Viktória Kol'veková

Abstract: *Judicial concentration of proceedings can be considered a sanction institute of the currently standardized civil dispute process in the conditions of the Slovak Republic. The possibility of its application by the court encourages the disputing parties to apply the means of procedural attack and procedural defense in a timely manner (with regard to the speed of proceedings and procedural economy), under the threat of disregarding delayed procedural acts. The liability of the parties to the dispute for the outcome of proceedings, with regard to the degree of their procedural diligence, has been raised to the level of a decisive factor in achieving a fair settlement of the dispute by the court. The essence of the paper is to define the impact of the procedural activity and the impact of the application of judicial concentration of proceedings on proving, which we consider to be the central stage of the litigation process, with regard to the scope and content of the evidentiary process.*

Key Words: *Civil Law; Proving; Judicial Concentration of Proceedings; Civil Dispute Process; the Code of Civil Contentious Procedure; the Slovak Republic.*

Abstrakt: *Sudcovskú koncentráciu konania možno považovať za sankčný inštitút aktuálne normovaného civilného sporového procesu v podmienkach Slovenskej republiky. Možnosť jej aplikácie zo strany súdu podnecuje sporové strany uplatňovať prostriedky procesného útoku a procesnej obrany včas (s ohľadom na rýchlosť konania a procesnú ekonomiu), a to pod hrozbou neprihliadania na oneskorené procesné úkony. Zodpovednosť spo-*

¹ Príspevok je vypracovaný a publikovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0765/20 s názvom „Ochrana ľudských hodnôt v súkromnom práve v kontexte moderných trendov a prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.

rových strán za výsledok konania, s ohľadom na mieru ich procesnej dili-gencie, bola povýšená na úroveň rozhodujúceho faktora pre dosiahnutie spravodlivého rozhodnutia sporu súdom. Podstatou príspevku je definovať vplyv procesnej aktivity a vplyv aplikovania sudcovskej koncentrácie kona-nia na proces dokazovania, ktoré považujeme za ťažiskové štádium sporového procesu, a to s ohľadom na rozsah a obsah dokazovania.

KLúčové slová: *Občianske právo; dokazovanie; sudcovská koncentrácia konania; civilný sporový proces; Civilný sporový poriadok; Slovenská republika.*

Úvod

Účelom prvej fázy civilného procesu, takzvaného základného (alebo nachádzacieho) konania, je dosiahnutie meritórneho rozsudového výroku, ktorým sa záväzne upravujú pomery sporových strán.² Úlohou súdu v civilnom sporovom konaní je teda rozsúdiť spor medzi žalobcom a žalovaným, a to na podklade skutkových zistení, získaných zákonom predpísaným spôsobom. Obstaranie skutkového základu je však v určujúcom rozsahu na pleciach sporových strán, ktoré svoj záujem na výsledku konania svedčiaceho v ich prospech preukazujú procesnou aktivitou zameranou na dokázanie pravdivosti a správnosti svojich tvrdení. K tomuto cieľu v rozhodujúcej miere prispieva procesné štádium dokazovania, ktoré by však bez dôkazných návrhov sporových strán ostalo len obsahovo nevyplnenou fázou sporového súdneho konania. Procesnú aktivitu sporových strán (nevyhnutne späť so zodpovednosťou strán sporu za výsledok konania), ktorá hrá hlavnú úlohu v rekodifikovanom sporovom procese, súd vyhodnocuje, okrem iného, aj s ohľadom na časové kritérium jej realizácie a nedôvodné omeškanie strán sankcionuje použitím ustanovení zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších zmien a doplnkov (ďalej len „Civilný sporový poriadok“) o sudcovskej koncentrácii konania. Dôraz v sporoch sa kladie na procesnú ekonomiu, rýchlosť a spravodlivosť poskytnutia súdnej ochrany a z tohto dôvodu, podľa nášho názoru, možno oneskoreným procesným úkonom strán sporu priznať procesné účinky len výnimočne, v odôvodnených prípadoch. Zodpovednosť sporových strán za výsledok konania nabrala v rekodifikovanom civilnom sporovom konaní nový rozmer, pričom súčasný spo-

² Bližšie pozri ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 77. ISBN 978-80-7400-629-6.

rový proces ovládajú pomerne prísne upravený prejednací princíp a princíp formálnej pravdy. Domnievame sa, že v čím čistejšej podobe sú uvedené princípy nastavené, tým väčší dôraz sa kladie na procesnú diligenciu strán sporu a vytráca sa z konania dôkazná iniciatíva súdu. Cieľom príspevku je poukázať na skutočnosť, ako miera procesnej aktivity strán sporu a uplatňovanie sudcovskej koncentrácie konania vplyvajú na rozsah a obsah dokazovania a následne na výsledok sporového konania. Osobitne sa v našom príspevku venujeme úvahe nad oneskoreným predložením listinného dôkazu.

1 Dokazovanie v civilnom sporovom konaní

Dokazovanie tvorí najdôležitejšiu, najrozsiahlejšiu a najnáročnejšiu časť civilného sporového konania a jeho relevancia je daná najmä tým, že výsledok dokazovania poskytuje súdu súbor poznatkov o skutkovej stránke veci. Peter Molnár poznamenáva, že predmetom zisťovania v civilnom procese nie je celá minulá a recentná objektívna realita. Základné a prirodzené obmedzenie rozsahu zisťovania skutkového stavu, samozrejme, predstavuje relevancia tej-ktorej skutočnosti pre konanie a rozhodovanie súdu o konkrétnej procesnej situácii či o samotnej žalobe.³ Z výsledku dokazovania odvodzuje súd vo svojom ďalšom postupe autoritatívnu odpoveď na žalobný návrh žalobcu. Podstatou dokazovania je získanie množiny poznatkov tvoriacich skutkové závery a predstavujúcich platformu skutkového základu súdneho rozhodnutia, ktoré sú následne subsumuje pod zodpovedajúcu právnu normu, čím vytvorí tzv. dvojzáklad súdneho rozhodnutia, od ktorého sa odvíja meritórny výsledok sporu. Obsah a rozsah dokazovania je založený (až na niekoľko výnimiek) na procesnej aktivite strán sporu, ktoré sú zodpovedné za priebeh a výsledok konania. Súd je v sporoch viazaný prejednacím princípom a princípom formálnej pravdy, v zmysle ktorých sám aktívne nezisťuje skutočnosť dôležitú pre rozhodnutie veci. Dôležitý korektív rigidného formalizmu predstavujú materiálne vedenie sporu a využívanie napríklad inštitútu dopytovacieho oprávnenia, ktoré však nemá znamenať inštrument pre vytváranie, ale len pre dotváranie skutkového stavu, aj to iba v nevyhnutnom rozsahu. Miroslava Kušnířiková v uvedenej súvislosti poznamenáva, že pri zohľadnení charakteristiky civilného sporového procesu

³ Bližšie pozri MOLNÁR, P. Skutkový základ súdneho rozhodnutia v skrátených konaniach a pri skrátených rozhodnutiach. In: P. VOJČÍK, P. KOROMHÁZ a E. VADAS, eds. *Košické dni súkromného práva II.* 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2018, s. 667-668. ISBN 978-80-8129-088-6.

by sme mali účel tohto štádia (dokazovania) vidieť v línii, ktorá má viesť k preukázaniu sporných tvrdení strán, a nie k zisťovaniu toho, čo v spore vôbec tvrdené nebolo.⁴ Určujúcim faktorom pri stanovení rozsahu dokazovania je teda posúdenie realizované súdom, v akej miere si strany sporu splnili povinnosť tvrdenia právne významných skutočností. Čiastkové skutkové závery získava súd vykonávaním jednotlivých dôkazov, ktorých vzájomná nadväznosť a prepojenosť dáva súdu odpoveď na otázku, aký je skutkový stav posudzovanej spornej veci. Pre spravodlivé rozhodnutie sporového konania nie je nevyhnutné poznať skutočný stav veci,⁵ a ani nie je úlohou súdu pokúšať sa ho získať, aj napriek prípadnej procesnej pasivite strán. Bremená sporu zaťažujú žalobcu a žalovaného, ktorí realizáciou relevantných a včasných procesných úkonov poskytujú objem poznatkov, z ktorých súd kreuje skutkový základ rozhodnutia vo veci. Schopnosť a povinnosť strán tvrdiť a súčasne povinnosť podstatné a rozhodujúce tvrdenia pred súdom podporiť dôkazmi sú základným predpokladom pre úspech v spore. V danom kontexte Petr Lavický uvádza, že každá procesná strana vo svojom vlastnom záujme uvádza do konania skutočnosti zodpovedajúce skutkovým znakom právnych noriem, z ktorých pre seba odvodzuje právne následky, a navrhuje k nim dôkazy a, naopak, koriguje nepravdivé, neúplné či inak skreslené tvrdenia protistrany.⁶ Iná literatúra dopĺňa, že skutkové tvrdenia musí strana uvádzať pravdivo a úplne, pričom to však nestačí na splnenie povinnosti tvrdenia, keďže skutkové tvrdenia sa musia týkať prejednávanej veci v takom rozsahu a intenzite, ako vyplývajú zo skutočností požadovaných hmotnoprávnou úpravou – zákon tak požaduje, aby boli rozhodujúce a podstatné pre spor.⁷ Limitáciu v tomto ohľade predstavuje tiež časové kritérium; Civilný sporový poriadok kladie dôraz na „včasnosť“ predkladania protiedokov procesnej obrany a procesného útoku.

⁴ Bližšie pozri KUŠNÍRIKOVÁ, M. Prejednací princíp v civilnom procese. In: L. SIVÁČKOVÁ, ed. *Vedecká konferencia doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave: 2. ročník* [CD-ROM]. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, s. 228. ISBN 978-80-8054-825-4.

⁵ Pozn.: Hoci ideálom je rozhodovať na základe skutkového stavu, ktorý čo najviac zodpovedá realite.

⁶ Bližšie pozri LAVICKÝ, P., E. DOBROVOLNÁ, R. DÁVID, M. HRDLIČKA, R. CHALUPA a T. PONDIKASOVÁ. *Moderní civilní proces*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2014, s. 52. Acta Universitatis Brunensis: Iuridica, no. 499. ISBN 978-80-210-7601-3.

⁷ Bližšie pozri LUKÁČIKOVÁ, P. a J. ZÁMOŽÍK. *Vývojové tendencie princípov civilného procesu po rekodifikácii civilného práva procesného*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2016, s. 85. ISBN 978-80-224-1568-2.

Dokazovanie považujeme za kľúčovú časť civilného procesu, bez realizácie ktorej nie je súd spôsobilý dospieť ku konečnému rozhodnutiu; samotné dokazovanie teda môžeme označiť za „proces v procese“. Napriek tomu, že sporový proces je ovládaný princípom arbitrárneho poriadku,⁸ ktorý je považovaný za jeden z ťažiskových princípov rekonštruovaného sporového procesu,⁹ dokazovanie je tou (sú)časťou sporového konania, ktorej realizácia a priebeh zásadným spôsobom vplyva na jeho výsledok. Súd musí v konaní s „plnou štruktúrou“ dokazovanie vykonať v každom konaní, samozrejme, v intenzite a rozsahu zodpovedajúcim skutkovej a právnej zložitosti sporu.

Primárne je miera dokazovania obmedzená dôkaznými návrhmi sporových strán, hoci nevyhnutne dodávame, že nie je povinnosťou súdu vykonať všetky navrhnuté dôkazy. Ak teda vychádzame z predpokladu, že miera dokazovania sa primárne odvíja od dôkaznej iniciatívy strán sporu, musíme tiež doplniť, že súd má rozhodujúce slovo v tom, aký bude konečný rozsah dokazovania. Odôvodnenie nevykonania vybraných dôkazov však súd musí dostatočne a presvedčivo obsiahnuť v konečnom rozsudku, so zreteľom na skutočnosť, že ak súd nevykoná navrhnutý dôkaz, ktorý má pre meritórny výsledok sporu význam, porušuje tým právo strany na spravodlivý proces a právo strany na súdnu ochranu podľa článku 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.¹⁰ Dôvody nevyhovenia dôkaznému návrhu zo strany súdu klasifikuje Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom rozhodnutí tak, že *„nevyhovenie dôkaznému návrhu strany sporu možno založiť len tromi dôvodmi. Prvým je argument, podľa ktorého tvrdená skutočnosť, ku ktorej overeniu alebo vyvráteniu je navrhnutý dôkaz bez relevantnej súvislosti s predmetom konania; ďalším je argument, podľa ktorého dôkaz neoverí/nevyvráti tvrdenú skutočnosť, čiže vo väzbe na toto tvrdenie nedisponuje vypovedacou potenciou. Nakoniec, tretím je nadbytočnosť dôkazu, t.j. argument, podľa ktorého určité tvrdenie, ku ktorého overeniu alebo vyvráteniu je dôkaz navrhovaný, bolo už doterajším konaním bez dôvodných pochybností overené alebo vyvrátené. Ak*

⁸ Pozn.: Princíp arbitrárneho poriadku (alebo tiež jednotnosti konania) znamená, že konanie tvorí od začatia až do vydania rozhodnutia jeden celok, v ktorom nie je záväzne stanovený sled či postup procesných úkonov. Tento postup je stanovený iba rámcovo, tak, ako je daný logikou veci; v podstate ho určuje súd (preto tiež arbitrárny alebo ľubovoľný poriadok). Bližšie pozri WINTEROVÁ, A. et al. *Civilní právo procesní*. 6. aktualiz. a dopln. vyd. Praha: Linde Praha, 2011, s. 77. ISBN 978-80-7201-842-0.

⁹ Bližšie pozri *Dôvodovú správu k zákonu č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok*.

¹⁰ Bližšie pozri *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 168/2019*.

tieto dôvody zistené neboli, súd postupuje v rozpore s článkom 46 ods. 1 a článkom 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, ktoré garantujú pre stranu sporu ústavné právo na spravodlivý proces, čiže táto dôkazná vada (tzv. opomenuté dôkazy) takmer vždy založí nielen nepreskúmateľnosť vydaného rozhodnutia pre nedostatok dôvodov, ale súčasne tiež jeho protiústavnosť.¹¹ Vychádzajúc zo záverov Najvyššieho súdu Slovenskej republiky možno konštatovať, že argumenty, či skôr dôvody nevyhovenia dôkazným návrhom uvádzané Najvyšším súdom Slovenskej republiky sú obsahového/materiálneho charakteru a vzťahujú sa výhradne na relevanciu dôkazu k predmetu dokazovania, teda sú definované výhradne s ohľadom na význam dôkazu pre prejednanie a rozhodnutie sporu. Z pohľadu nami diskutovanej problematiky by sa žiadalo doplniť aj ďalšiu skupinu dôvodov nevyhovenia dôkaznému návrhu strany sporu, a to v prípade oneskoreného predloženia návrhu na vykonanie dôkazu. Charakter uvedeného dôvodu možno označiť za procesný a v teoretickej rovine by sme sem zaradili napríklad tiež nevyhovenie dôkaznému návrhu strany sporu z dôvodu nezákonnosti navrhovaného dôkazu,¹² okrem prípadu, ak súd aplikuje článok 16 ods. 2 Civilného sporového poriadku¹³ pripúšťajúci vykonanie nezákonného dôkazu v civilnom procese,¹⁴ ak tento prejde tzv. testom proporcionality.

2 Vplyv sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie

Ako sme načrtli vyššie, určujúce slovo v tom, ktoré z množiny navrhnutých dôkazov budú vykonané, má súd. V rámci tejto úvahy zvažuje a vyhodnocuje niekoľko základných kritérií, pričom relevancia dôkazu nie je jediným, a ani zásadným kritériom pre rozhodnutie v prospech dôkazného návrhu. Aj relevantný a zákonný dôkaz môže byť *de lege lata* súdom odmietnutý a nevykonaný z dôvodu nedôvodného omeškania s návrhom na jeho vykonanie. Ak procesný úkon strany, ktorý podlieha koncentrácii konania, nie je vykonaný včas, nespôsobuje (za zákonom ustanovených

¹¹ Bližšie pozri *Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. 3. 2021, sp. zn. 5Cdo/107/2019*.

¹² Podľa § 187 ods. 1 Civilného sporového poriadku, „Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť k náležitému objasneniu veci a čo sa získalo zákonným spôsobom z dôkazných prostriedkov.“

¹³ Podľa článku 16 ods. 2 Civilného sporového poriadku, „Súd pri prejednávaní a rozhodovaní veci nezohľadňuje skutočnosti a dôkazy, ktoré boli získané v rozpore so zákonom, ibaže vykonanie dôkazu získaného v rozpore so zákonom je odôvodnené uplatnením článku 3 ods. 1.“

¹⁴ K tomu pozri bližšie aj *Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky zo dňa 14. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1267/2018*.

podmienok) procesnoprávne účinky. Absencia procesnoprávnych účinkov sa prejavuje v skutočnosti, že súd na procesný úkon neprihliada.¹⁵ Včasnosť predkladania dôkazných návrhov teda vnímame ako jedno z prvotných kritérií, ktoré súd vyhodnocuje pri rozhodovaní, ktoré z navrhnutých dôkazov vykoná. Na požiadavke včasnosti je vybudovaný procesný inštitút sudcovskej koncentrácie konania podľa § 153 Civilného sporového poriadku.¹⁶ Môžeme povedať, že sudcovská koncentrácia konania, ktorá je doménou rekodifikovaného sporového kódexu, predstavuje sankčný inštitút, podstatou ktorého je časová limitácia sporových strán v realizácii procesných úkonov. Nemusí však ísť o objektívnu časovú hranicu, a to v prípade, ak porušenie povinnosti včasného predloženia posúdi súd tak, že strana mohla konkrétnu skutočnosť uviesť už v skoršom procesnom štádiu a neurobila tak bez relevantného dôvodu, čím neodôvodnene predlžuje konanie v rozpore s princípom procesnej ekonomie a v rozpore s požiadavkou čo najrýchlejšieho skončenia konania. Ide teda o také konanie, kedy strana nevyužila možnosť tvrdenia a možnosť realizácie dôkazného návrhu už pri skoršom procesnom úkone, hoci tak urobiť mohla a pre pomýšľanie na úspech v spore tak urobiť aj mala.¹⁷ Na druhej strane však súdy môžu stranám na realizáciu procesných úkonov ukladať záväzné procesné lehoty, nedodržanie ktorých má rovnako za následok procesnú preklúziu práva. Žiada sa pripomenúť, že využitie sudcovskej koncentrácie konania je ponechané výhradne v decíznej právomoci súdu, ktorý svoj postup odôvodňuje v konečnom rozhodnutí. Uvedenú skutočnosť zdôrazňuje aj Krajský súd v Prešove, podľa ktorého *včasnosť predloženia prostriedkov procesného útoku a prostriedkov procesnej obrany vyhodnocuje v okolnostiach konkrétneho prípadu vždy súd*

¹⁵ Bližšie pozri ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 577. ISBN 978-80-7400-629-6.

¹⁶ Podľa § 153 Civilného sporového poriadku, (ods. 1) „Strany sú povinné uplatniť prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany včas. Prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany nie sú uplatnené včas, ak ich strana mohla predložiť už skôr, ak by konala starostlivo, so zreteľom na rýchlosť a hospodárnosť konania;“ (ods. 2) „Na prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany, ktoré strana nepredložila včas, nemusí súd prihliadať, najmä ak by to vyžadovalo nariadenie ďalšieho pojednávania alebo vykonanie ďalších úkonov súdu;“ (ods. 3) „Ak súd na prostriedky procesného útoku alebo prostriedky procesnej obrany neprihliadne, uvedie to v odôvodnení rozhodnutia vo veci samej.“

¹⁷ K tomu pozri bližšie ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 54 a nasl. ISBN 978-80-7400-629-6.

*a je ponechané na jeho úvahe, či prípadné omeškanie procesného úkonu ospravedlní alebo či prijme procesnú sankciu, ktorá spočíva v tom, že súd na procesný úkon neprihliadne, s tým, že mu neprizná procesné účinky.*¹⁸

Účelom legislatívnej úpravy sudcovskej koncentrácie konania je doclieť, aby sa strany vyhýbali tendenčným a prekvapivým postupom pri predkladaní prostriedkov procesnej obrany a procesného útoku, a to pod hrozbou sankcie, ktorá môže v konečnom dôsledku viesť k prehre v spore. Vysvetlenie poskytuje Krajský súd v Bratislave, podľa ktorého *civilné sporové konanie sa spravuje zásadou koncentrácie konania, ktorá časovo obmedzuje strany sporu v možnosti uplatňovať prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany, a to za účelom zabezpečenia rýchleho a efektívneho vedenia súdneho konania a z dôvodu prevencie obštrukčného správania sa strán.*¹⁹ Zmiený nepriamy tlak na strany sporu sa prejavuje v požiadavke na uplatňovanie procesných úkonov čo najskôr a znamená možnosť súdu nepriznať procesné účinky takým prostriedkom procesnej obrany a procesného útoku, ktoré strana mohla v konaní uplatniť už skôr, ak by konala hospodárne a so zreteľom na rýchlosť konania.

Z gramatického výkladu príslušných ustanovení Civilného sporového poriadku možno odvodzovať striktnu fakultatívnu povahu sudcovskej koncentrácie konania, ktorá je výhradne v diskrečnej právomoci súdu. Vzhľadom na účel tohto inštitútu, ako aj charakter civilného sporového procesu je však potrebné zotrvať na pravidle jej aplikovania súdom, ak sú na to splnené zákonom stanovené predpoklady. Opačný prístup súdu by mal byť skôr výnimočný, dostatočne odôvodnený, a najmä, bez ohľadu na skutočnosť, akou cestou sa súd pri aplikovaní sudcovskej koncentrácie konania uberie, je žiaduce zachovať rovnaký prístup voči obojstranným stranám.

Na záver tejto časti príspevku konštatujeme, že využitie sudcovskej koncentrácie konania je v sporoch spôsobilé výrazne oklieštiť rozsah a obsah dokazovania, a to aj o také dôkazy, ktoré (ak by boli včas uplatnené) mohli privodiť strane úspech v konaní. Karel Svoboda k tomu poznamenáva, že koncentrácia konania veľmi úzko súvisí s dokazovaním. Vymedzuje totiž udalosti, po uplynutí ktorých už nie je možné hmotnoprávne spoznávať skutok, teda skutočnosti dôležité pre rozhodnutie vo

¹⁸ Bližšie pozri *Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 25. 3. 2021, sp. zn. 2CoKR/6/2020.*

¹⁹ Bližšie pozri *Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 29. 4. 2021, sp. zn. 9CoP/1/2020.*

veci samej.²⁰ Žiada sa zdôrazniť, že nevyhovenie dôkaznému návrhu súd odôvodňuje jeho nedôvodne oneskorenou realizáciou, a nie jeho irelevanciou pre konanie, či prípadne nadbytočnosťou. Hrozba uplatnenia sudcovskej koncentrácie konania by preto mala v strane vyvolávať záujem a ochotu poskytnúť do konania, takpovediac, všetko, čo k veci má, aj svoje prípadné „tromfy“, a to ideálne v úvode konania, prípadne, s ohľadom na vývoj sporu, v čo najskoršom procesnom štádiu.

2.1 Oneskorené predloženie listinného dôkazu

Nadväzujúc na predchádzajúce myšlienky venujeme v nasledujúcej časti príspevku priestor úvahe nad postupom strany v sporovom konaní, ktorá svojím písomným podaním navrhne na podporu tvrdenej skutočnosti vykonať listinný dôkaz, ktorý má k dispozícii, avšak k jeho predloženiu pristúpi až na pojednávaní. Nad prípustnosťou a správnosťou takéhoto postupu sa zamýšľame najmä s ohľadom na zákonodarcom proklamovanú procesnú ekonómiu konania, ako i sudcovskú koncentráciu konania, pričom cieľom našej úvahy je priniesť záver o procesnej konformnosti predmetného postupu v aktuálnej koncepcii civilného sporového konania. K úvahe nás doviedla tiež skutočnosť, že zákon na vyššie vymedzenú situáciu explicitne nepamätá a výslovne nedáva možnosť súdu takýto procesne nevhodný postup strany procesne sankcionovať, preto si dovoľujeme predniesť vlastný postoj k riešeniu nastolenej situácie. Vychádzame aj zo základných myšlienok prednesených v prvej a druhej časti nášho príspevku, na ktoré týmto odkazujeme.

Základné smerovanie v našej úvahe prináša Krajský súd v Banskej Bystrici, podľa ktorého *„ak žalobca v odvolaní polemizoval, v akých prípadoch sa má podľa neho opodstatnene aplikovať sudcovská koncentrácia konania, odvolací súd musí konštatovať, že v prejednávanej veci išlo o modelový (ukázkový) prípad toho, kedy je uplatnenie tohto procesného inštitútu namieste, pretože v súlade s koncepciou nového civilného procesu strana evidentne si vedomá popretia určitej skutočnosti protistranou nemôže prísť na pojednávanie a až na ňom navrhovať dôkazy na preukázanie tejto (dlho predtým popretej) skutočnosti.“*²¹ V predmetnom konaní o určenie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam však išlo o odlišnú procesnú situáciu, kedy žalobca až na pojednávaní zrealizoval dôkazný návrh, hoci podľa

²⁰ Bližšie pozri SVOBODA, K. *Dokazování*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2009, s. 156. ISBN 978-80-7357-414-7.

²¹ Bližšie pozri *Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 31. 3. 2021, sp. zn. 12Co/26/2020*.

vyjadrenia súdu tak urobiť mal a mohol už oveľa skôr. Každopádne, pre naše potreby je relevantný záver o nemožnosti otáľania s dôkaznými návrhmi potrebnými na preukázanie pre rozhodnutie relevantnej skutočnosti. Vzhľadom na aktuálnu koncepciu sporového konania rovnako považujeme za neudržateľný postup strany, ktorá mohla a mala označiť dôkaz na preukázanie popretej skutočnosti v procesne skoršom štádiu, avšak tak neurobila.

Naša úvaha však smeruje k zisteniu, či je udržateľným taký postup, kedy (napríklad) žalovaný vo vyjadrení k žalobe navrhne na preukázanie tvrdenej skutočnosti vykonať listinný dôkaz, ktorý má v čase podania vyjadrenia k dispozícii, avšak predloží ho až na pojednávaní, hoci ho mohol predložiť už spolu s vyjadrením k žalobe, či napríklad pri duplike. Nepochybne je dôvodom takéhoto konania strany procesná taktika a nastolenie momentu prekvapenia vo vzťahu k protistrane.

Zdôrazňujeme, že jednou zo základných povinností strán sporu je povinnosť podprieť skutkové tvrdenia dôkazmi (článok 8 Civilného sporového poriadku), pričom Civilný sporový poriadok túto povinnosť konkretizuje na prvý procesný úkon strany, čo znamená, že žalobca má povinnosť k žalobe pripojiť dôkazy, ktorých povaha to pripúšťa, s výnimkou dôkazov, ktoré nemôže pripojiť bez svojej viny.²² Rovnaké povinnosti prislúchajú i žalovanému, pričom zdôrazňujú a opakujú sa pri ustanoveniach upravujúcich repliku a dupliku, ku ktorým sa už viaže povinnosť súdu poučiť o následkoch sudcovskej koncentrácie konania. Zároveň, v súlade s kontradiktórnosťou konania, platí, že s dôkazmi protistrany sa má právo strana sporu oboznámiť, ako aj sa k nim vyjadriť. Pre účely zrýchlenia a zefektívnenia sporu je žiaduce, aby sa strany s listinnými dôkazmi mali možnosť oboznámiť čo najskôr a súčasne podať k nim príslušné stanovisko.

Z ustanovenia § 204 Civilného sporového poriadku²³ upravujúceho vykonanie dôkazu listinou možno usúdiť, že zákon predpokladá situáciu, kedy strana sporu k návrhu na vykonanie dôkazu listinou tento dôkaz nepriloží. Domnievame sa však, že normatívna úprava by mala dopadať na situácie, kedy strana v čase navrhovania dôkazu tento nemala k dispo-

²² Bližšie pozri § 132 ods. 3 Civilného sporového poriadku.

²³ Podľa § 204 Civilného sporového poriadku, „Dôkaz listinou sa vykoná tak, že súd listinu alebo jej časť prečíta alebo oznámi jej obsah; to neplatí, ak ide o listinu, ktorej odpis bol strane sporu v priebehu konania doručený a ak listina alebo jej obsah neboli protistranou spochybnené.“

zícii, a teda ho získala dodatočne, prípadne si edičnú povinnosť splnila protistrana či tretia osoba, ktorá disponovala listinou. Akceptácia (*a to, či už de lege ferendae priamo zákonná alebo sudcovská*) nepriloženia listiny k písomnému podaniu, ktorým strana navrhne jej vykonanie, by mala byť odôvodnená objektívnou nemožnosťou priloženia listiny v čase realizácie procesného úkonu. Nemožno však pripustiť, že predmetné ustanovenie by malo/mohlo slúžiť stranám ako prostriedok na ospravedlnenie neodôvodnene oneskoreného predkladania listinných dôkazov, čo by bolo v priamom rozpore s hospodárnosťou sporového procesu. Zároveň sa žiada doplniť, že aj samotné znenie ustanovenia upravujúceho vykonanie dôkazu listinou kladie dôraz na procesnú ekonómiu, keď od „klasického“ vykonania dôkazu listinou prečítaním alebo konštatovaním upúšťa za kumulatívneho splnenia podmienok, že listina bola protistrane doručená na vyjadrenie v priebehu konania a súčasne nebola protistranou spochybnená. Môžeme teda vyvodiť, že podľa § 204 Civilného sporového poriadku existuje popri klasickom vykonaní dôkazu listinou jej prečítaním alebo oznámením obsahu aj špecifický spôsob, pričom taktiež musí byť vykonanie dôkazu listinou zaznamenané a musí byť zrejmé, aké informácie z nej súd čerpal.²⁴

Ustanovenie § 153 ods. 2 Civilného sporového poriadku upravujúce sudcovskú koncentráciu konania uvádza, že *na prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany, ktoré strana nepredložila včas, nemusí súd prihliadnuť, najmä ak by to vyžadovalo nariadenie ďalšieho pojednávania alebo vykonanie ďalších úkonov súdu*. Prostriedkom procesnej obrany a procesného útoku je návrh na vykonanie dôkazu, nie jeho samotné vykonanie, ktorému v prípade listinného dôkazu nevyhnutne predchádza jeho predloženie. Z príslušných ustanovení Civilného sporového poriadku upravujúcich povinnosť tvrdenia a dôkaznú povinnosť však usudzujeme, že zákon kladie dôraz na predloženie dôkazov, ktorých povaha to umožňuje, spolu s dôkazným návrhom. Podľa komentára k Civilnému sporovému poriadku „ak navrhovateľ nesplní túto povinnosť, súd ho vyzve, aby tieto dôkazy predložil dodatočne.“²⁵ Odborná literatúra súčasne dopĺňa, že „nesplnenie podmienky pripojiť dôkazy, na ktoré sa žalobca odvoláva, podľa súdnej praxe nemôže byť v žiadnom prípade dô-

²⁴ Bližšie pozri ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 753. ISBN 978-80-7400-629-6.

²⁵ Bližšie pozri HORVÁTH, E. a A. ANDRÁŠIOVÁ. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 289. Rekodifikácia. ISBN 978-80-8168-318-3.

vodom na odmietnutie podania alebo zastavenie konania, pretože nejde o nedostatok podmienky konania, ani o vadu návrhu, okrem prípadu, ak by to bolo *expressis verbis* uvedené v zákone“.²⁶ Súčasťou procesného postupu súdu je určiť, ktoré z navrhnutých dôkazov vykoná,²⁷ a teda je vecou a záujmom strany, ktorej má dôkaz svedčiť, aby tento dôkaz predložila najneskôr na pojednávaní, na ktorom sa bude dôkaz vykonávať, okrem uplatnenia postupu podľa § 189 Civilného sporového poriadku upravujúceho situáciu, kedy strana nemá dôkaz v dispozičnej sfére. V opačnom prípade sa vystavuje riziku neunesenia dôkazného bremena. Podstatným pre naše účely sa javí byť záver Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z roku 1999, podľa ktorého „Súd môže účastníka konania vyzvať aj na odstránenie takej vady konania, ktorá pokračovaniu v konaní nebráni, ak je to účelné pre ďalší priebeh konania. [...] Nepripojenie listinných dôkazov nie je v zásade neodstrániteľnou prekážkou konania, ktorá by bránila pokračovať v konaní. Tento nedostatok sa môže prejaviť v neunesení dôkazného bremena žalobcu, a tak na výsledku sporového konania.“²⁸ Domnievame sa, že zákon apeluje na spájanie návrhu na vykonanie dôkazu s jeho predložením, a to osobitne pokiaľ ide o listinné dôkazy. Sme presvedčení, že nemožno podporovať snahy sporových strán taktizovať a obchádzať ustanovenia o udržiavaní procesnej disciplíny v spore akceptáciou popísaného konania strán. Pre udržanie poriadku v spore a zachovanie koncepcie, akú nastolil zákonodarca, je potrebné zotrvať na požiadavke predloženia listiny spolu s dôkazným návrhom, samozrejme, s výnimkou prípadov vyžadujúcich si prihliadnutie na osobitné dôvody.

Vychádzajúc z podstaty sudcovskej koncentrácie konania a účelu aktuálne koncipovaného sporového procesu sa domnievame, že legislatíva kladie dôraz najmä na rýchlosť a efektívnosť konania, pričom nedôvodné a „umelé“ predlžovanie konania má za cieľ odstrániť a takto procesne sa správajúce sporové strany zodpovedajúco sankcionovať. Ak uzavrieme, že následkom nepredloženia listiny (ako zásadného dôkazu) do konania je strata sporu, musíme sa tiež dokázať vysporiadať s otázkou, ako postupovať po oneskorení predložení listiny, keďže je zřejmé, že aktuálne nastavenie sporového procesu kladie dôraz na včasnosť, hospodár-

²⁶ Bližšie pozri ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 487. ISBN 978-80-7400-629-6.

²⁷ Bližšie pozri §§ 171, 181 a 185 Civilného sporového poriadku.

²⁸ Bližšie pozri KEREČMAN, P., Z. FABIANOVÁ a T. FRIŠTIKOVÁ, eds. *Judikatúra vo veciach dokazovania v civilnom konaní*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 125. Rekodifikácia. ISBN 978-80-8168-464-7, ako aj R 47/2000.

nosť a procesnú diligenciu strán. Jediným do úvahy prichádzajúcim procesným inštitútom majúcim charakter „procesného potrestania“ je sudcovská koncentrácia konania. Hoci gramatickým výkladom ustanovenia § 153 ods. 2 Civilného sporového poriadku nemožno dospieť k záveru, že oneskorené predloženie listiny (nie návrhu na vykonanie dôkazu listinou) je sankcionovateľné sudcovskou koncentráciou konania, vychádzajúc z článku 4 Civilného sporového poriadku,²⁹ ktorý umožňuje sudcovi dotvárať procesné právo tam, kde existujú v procesnej úprave medzery, domnievame sa, že využitie tohto inštitútu, aj s ohľadom na už spomínaný účel sporového kódexu, je efektívnym nástrojom na odbúravanie potenciálnych snáh sporových strán o neprimerané taktizovanie, ktoré je v konečnom dôsledku spôsobilé zbytočne predlžovať súdne konanie. *De lege ferendae* navrhujeme zákonom upraviť možnosť súdu neprihliadať na oneskorene predloženú listinu, ktorej vykonanie bolo navrhnuté v písomnom podaní strany, ak ju strana mohla predložiť už skôr, ak by konala hospodárne.

3 Vplyv procesnej aktivity sporových strán na obsah a rozsah dokazovania

Základným východiskom pre stanovenie miery dokazovania v spore je premisa, v zmysle ktorej, ak si strany sporu v plnej miere plnia svoje procesné povinnosti spočívajúce v (obsahovo protichodne zameranej) povinnosti tvrdenia a dôkaznej povinnosti, dokazovanie bude prebiehať v najširšom možnom rozsahu. Obsah a rozsah dokazovania je nepochybne podmienený prioritne mierou procesnej aktivity sporových strán, rovnako však aj následným posúdením relevantnosti, zákonnosti a včasnosti dôkazných návrhov súdom, čo vedie k následnej reštrikcii dokazovania. Základné obmedzenie spočíva na časovom kritériu, čo znamená, že navrhovanie dôkazov stranami sporu je časovo ohraničené sudcovskou koncentráciou konania a zákonnou koncentráciou konania.³⁰ V nasledu-

²⁹ Podľa článku 4 Civilného sporového poriadku,

(ods. 1) „Ak sa právna vec nedá prejednať a rozhodnúť na základe výslovného ustanovenia tohto zákona, právna vec sa posúdi podľa ustanovenia tohto alebo iného zákona, ktoré upravuje právnu vec čo do obsahu a účelu najbližšiu posudzovanej právnej veci;“

(ods. 2) „Ak takého ustanovenia niet, súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom, a to s prihliadnutím na princípy všeobecnej spravodlivosti a princípy, na ktorých spočíva tento zákon, tak, aby výsledkom bolo rozumne usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej vedy a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.“

³⁰ Bližšie pozri *Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 5. 5. 2021, sp. zn. 3Co/2/2021*.

júchich riadkoch sa bližšie venujeme procesným inštitútom naviazaným na aktivitu sporových strán v konaní, a to (nielen, ale aj) s ohľadom na špecifikáciu právnych následkov omeškania s procesnými úkonmi, ktoré majú zásadný význam pre určenie, čo a v akom rozsahu sa v konaní dokazuje.

3.1 Zhodné a nesporné skutkové tvrdenia

Mimoriadny význam pre stanovenie miery dokazovania má § 151 Civilného sporového poriadku,³¹ ktorý je nesporne ustanovením majúcim vplyv práve na rozsah a obsah dokazovania. Podstatou uvedenej právnej úpravy je vyvodenie záveru o nespornosti určitých skutkových tvrdení bez potreby ich dokazovania. Výslovne nepopreté skutkové tvrdenia protistrany sa považujú za nesporné, pričom takéto skutočnosti súd považuje za preukázané a nevykonáva o nich dokazovanie. Naopak, pojme ich do skutkového základu rozhodnutia bez dokazovania. Zároveň, popretie skutkových tvrdení, ktoré sa týkajú konania alebo vnímania strany, vyžaduje, aby strana uviedla vlastné tvrdenia o predmetných skutkových okolnostiach, inak je popretie neúčinné. Následkom procesnej pasivity strany je, ako uvádza komentár k Civilnému sporovému poriadku, procesná sankcia vo forme nespornosti nepopretých skutkových tvrdení protistrany (§ 151 ods. 1 Civilného sporového poriadku) alebo neúčinnosti nekvalifikovaného popretia skutkového tvrdenia protistrany (§ 151 ods. 2 Civilného sporového poriadku).³² Je procesnou povinnosťou súdu objasniť stranám, ktoré skutočnosti považuje za sporné a ktoré za nesporné a aké dôkazy vykoná, čo stranám napovedá, akým smerom sa majú uberať vo svojej ďalšej procesnej aktivite.³³ Najvyšší súd Slovenskej republiky poukazuje na skutočnosť, že *„cieľom tejto úpravy je zamerať procesnú aktivitu strán na skutočnosti, ktoré sú podľa posúdenia súdu sporné, teda viesť strany už počas konania k tomu, aby dokázali predvídať rozhodnutie súdu, [avšak zároveň dodáva, že] je cieľom zrýchliť a zjedno-*

³¹ Podľa § 151 Civilného sporového poriadku,

(ods. 1) „Skutkové tvrdenia strany, ktoré protistrana výslovne nepoprela, sa považujú za nesporné;“

(ods. 2) „Ak strana poprie skutkové tvrdenia, ktoré sa týkajú jej konania alebo vnímania, uvedie vlastné tvrdenia o predmetných skutkových okolnostiach, inak je popretie neúčinné.“

³² Bližšie pozri HORVÁTH, E. a A. ANDRÁŠIOVÁ. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 322. Rekodifikácia. ISBN 978-80-8168-318-3.

³³ Bližšie pozri ustanovenia § 171 ods. 2 Civilného sporového poriadku a § 181 ods. 2 Civilného sporového poriadku.

dušiť konanie tak, aby sa nevykonávali zbytočné dôkazy, ktoré súd nepovažuje za dôležité, a nevenovala sa pozornosť bezdôvodným skutkovým tvrdeniam, ktoré sú, podľa názoru súdu, buď nesporné alebo právne bezvýznamné.³⁴ Domnievame sa, že omeškanie s kvalifikovaným popretím skutkových tvrdení môže mať pre stranu nepriaznivé následky na výsledok konania, ak súd neprijme oneskorené tvrdenia s ohľadom na uplatnenie sudcovskej koncentrácie konania. Raz uplatnená sudcovská koncentrácia konania súd zaväzuje a vyvodený záver o nespornosti tvrdenia podľa § 151 Civilného sporového poriadku nemožno, podľa nášho názoru, zvrátiť.

Rovnako ovplyvniť obsah a rozsah dokazovania je spôsobilá aplikácia ustanovenia § 186 ods. 2 prvá veta Civilného sporového poriadku, podľa ktorého súd vychádza zo *zhodných tvrdení strán, ak neexistuje dôvodná pochybnosť o ich pravdivosti*. Limitom použitia „zhodných tvrdení“ strán je existencia dôvodnej pochybnosti o ich pravdivosti. Môžeme konštatovať, že dôvodná pochybnosť o pravdivosti zhodne uvádzaných skutočností zakladá pre súd povinnosť vykonať dokazovanie i v tomto rozsahu. V súvislosti s koncentračným princípom dopĺňame, že, podľa nášho názoru, neskoršie tvrdenie strany, ktoré obsahovo bude svedčiť v prospech zhodnosti so skôr tvrdenou skutočnosťou protistrany, nebráni súdu prijať záver o zhodnosti tvrdení a upustiť od vykonania dokazovania o takejto skutočnosti. Argumentujeme gramatickým výkladom ustanovenia § 186 ods. 2 Civilného sporového poriadku, podľa ktorého súd na zmeny v tvrdeniach o skutočnostiach, na ktorých sa strany dohodli, neprihliada. *A contrario* teda nemožno súdu uprieť prihliadnutie na oneskorené zhodné tvrdenie či zmenu z pôvodného protitvrdenia na zhodné tvrdenie. Takýto výklad je, podľa nášho názoru, v súlade s hospodárnosťou a rýchlosťou konania a nepopiera ani princíp formálnej pravdy, typický pre sporový proces.

Výsledkom aplikácie oboch vyššie prezentovaných ustanovení Civilného sporového poriadku je zúženie rozsahu dokazovania na základe aktivity (či pasivity v prípade § 151 Civilného sporového poriadku) sporových strán. Hoci odborná literatúra pojmy „nesporné tvrdenia“ a „zhodné tvrdenia“ z hľadiska významu stotožňuje,³⁵ rozdiel badáme v spôsobe,

³⁴ Bližšie pozri *Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 28. 12. 2020, sp. zn. 20bdo/56/2020*.

³⁵ Bližšie pozri ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 573 a 713. ISBN 978-80-7400-629-6.

ako súd dospeje k vyhodnoteniu nespornosti či zhodnosti tvrdení. Zatiaľ čo k „nespornosti“ tvrdenia možno dospieť aj nečinnosťou protistrany,³⁶ prípadne z dôvodu nekvalifikovaného popretia, pri zhodných tvrdeniach je nevyhnutné aktívne, obsahovo totožné vyjadrenie oboch sporových strán, ktoré súd vyhodnotí ako zhodné. Na záver tejto časti nášho príspevku možno uzavrieť, že obsah a rozsah dokazovania sa s ohľadom na vyjadrenia strán sporu obmedzujú len na kvalifikovane popreté skutkové tvrdenia, výnimočne tiež na zhodné skutkové tvrdenia, o pravdivosti ktorých má súd pochybnosť.

3.2 Domnienky

Zásadný vplyv na dokazovanie má v civilnom procese aplikácia domnie-
nok,³⁷ nakoľko skutočnosť, pre ktorú je v zákone upravená domnienka,
nie je potrebné dokazovať, keďže takáto skutočnosť sa považuje za preuká-
zanú. To platí len pokiaľ, pokiaľ protistrana nepreukáže opak. Súd teda
nedokazuje skutočnosti potvrdzujúce či vyvracajúce určitý záver, pre
ktorý zákon ustanovuje domnienku, ale tento záver považuje za preuká-
zaný a pracuje s ním ďalej ako so skutkovým poznatkom. Limitom mož-
nosti použitia vyvrátiteľnej právnej domnienky je uplatnenie dôkazu
opaku, ktorý preukazuje nepravdivosť skutočnosti majúcej sa považovať
za preukázanú.

S ohľadom na zameranie nášho príspevku na sudcovskú koncentrá-
ciu konania sa domnievame, že len včasné preukázanie opaku má za ná-
sledok vyvrátenie skutočnosti, ktorej svedčí domnienka. Oneskorené
skutkové tvrdenia a dôkazné návrhy smerujúce k vyvráteniu domnienky
sú sankcionovateľné procesnou preklúziou práva, ak súd uzná, že tieto
bolo možné predložiť v skoršom procesnom štádiu, a teda nie sú spôsobi-
lým prostriedkom pre vyvrátenie domnienky, ak už súd v konaní aplikov-
val sudcovskú koncentráciu konania.

3.3 Hmotnoprávne námietky

Základná definícia hmotnoprávnej námietky upravená v § 152 Civilného
sporového poriadku³⁸ naznačuje, že ide o taký hmotnoprávny úkon stra-

³⁶ Pozn.: Aplikovaním zákonom predpokladanej domnienky.

³⁷ Bližšie pozri § 192 Civilného sporového poriadku, podľa ktorého „Skutočnosť, pre ktorú je v zákone ustanovená domnienka pripúšťajúca dôkaz opaku, má súd za preukázanú, ak v konaní nevyšiel najavo opak.“

³⁸ Podľa § 152 Civilného sporového poriadku, „Hmotnoprávna námietka je právny úkon strany spôsobujúci zmenu, zánik alebo oslabenie práva protistrany.“

ny sporu, ktorého uplatnenie znamená pre uplatňujúcu stranu výrazné zlepšenie procesnej pozície, ak jej uplatnením dôjde k zmene alebo oslabeniu práva protistrany, či dokonca k jeho zániku. Vysvetlenie poskytujú komentár k Civilnému sporovému poriadku, podľa ktorého ide o taký „právny úkon (prejav vôle), ktorý mení dôvodný nárok protistrany na nedôvodný, prípadne mení dôvodný procesný útok či dôvodnú procesnú obranu na nedôvodnú.“³⁹ Z uvedeného možno logicky usúdiť, že včas uplatnená hmotnoprávna námietka je spôsobilá ovplyvniť a modifikovať mieru dokazovania v rozhodujúcom rozsahu, a to dokonca do takej miery, že vylúči dokazovanie o merite veci a dokazovanie nasmeruje na preukázanie splnenia predpokladov uplatnenia hmotnoprávnej námietky. Pre vyhodnotenie toho, čo je v spore potrebné dokazovať po uplatnení hmotnoprávnej námietky, je dôležitým posúdenie charakteru námietky, a síce, či ne/bola uplatnená *in eventum*.⁴⁰ Takáto forma uplatnenia hmotnoprávnej námietky dokonca rozšíri obsah dokazovania, nakoľko po primárnom dokazovaní dôvodnosti a opodstatnenosti žalobou uplatneného nároku žalobcu nasleduje dokazovanie uplatnenej hmotnoprávnej námietky. Obdobne, ako pri iných prostriedkoch procesnej obrany a procesného útoku, aj uplatnenie hmotnoprávnej námietky je limitované sudcovskou koncentráciou konania, preto na oneskorene uplatnenú hmotnoprávnu námietku by bez relevantného dôvodu súd nemal, podľa nášho názoru, prihliadať.

3.4 Skrátené rozhodnutia

Už samotný názov prvej hlavy tretej časti Civilného sporového poriadku napovedá, že v konaniach, ktorých výsledkom je tzv. skrátené rozhodnutie, sa dokazovanie nerozvinie v plnej miere ako je tomu v štandardnom spore, čo je dané, okrem iného, i mierou procesnej aktivity, disciplinovanosti strán či mierou presvedčivosti v žalobe tvrdených skutočností.

3.4.1 Platobný rozkaz

Platobný rozkaz je formou súdneho rozhodnutia vydávaného v tzv. rozkaznom konaní, ktoré je oproti štandardnému priebehu sporového kona-

³⁹ Bližšie pozri ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 575. ISBN 978-80-7400-629-6.

⁴⁰ K tomu pozri bližšie ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 576. ISBN 978-80-7400-629-6.

nia značne oklieštené čo do procesného postupu súdu. O efektivite využitia uvedenej formy súdneho rozhodnutia svedčí aj frekvencia jej výskytov v praxi. Platobným rozkazom rozhoduje súd len na tom skutkovom základe, ktorý zistí zo skutočností tvrdených žalobcom; štandardné dokazovanie nevykonáva. Dokazovanie sa obmedzuje len na subjektívne posúdenie v žalobe tvrdených skutočností súdom a posúdenie listinných dôkazov tvoriacich prílohu žaloby. O skutočnostiach, ktoré žalobca v žalobe uvádza, nesmú existovať na strane súdu žiadne pochybnosti; prípadná existencia pochybností zakladá pre súd prekážku rozhodnutia platobným rozkazom. Nemožnosť rozhodnúť platobným rozkazom znamená povinnosť pokračovať v konaní nariadením pojednávania, na čo nadväzuje riadne vykonanie dokazovania v rozsahu potrebnom pre skončenie konania meritórnym rozsudkom.

3.4.2 Kontumačný rozsudok

S ohľadom na realizáciu procesných úkonov stranami sporu má na dokazovanie vplyv aj procesná pasivita či nedostatočná aktivita sporových strán.

Rozsudok pre zmeškanie je jednou z foriem sankcie, ktorú uplatňuje, respektíve môže uplatniť súd voči ktorejkoľvek procesne pasívnej strane. Vychádzajúc z účelu Civilného sporového poriadku, ktorým je najmä zrýchlenie, skvalitnenie a zefektívnenie civilného procesu, za súčasného splnenia podmienky hospodárnosti konania, sú tzv. sankčné rozsudky jedným z efektívnych nástrojov uplatňovania tohto zámeru zákonodarcu. Inštitút tzv. sankčných rozsudkov je typický pre sporové konania. Rozsudok pre zmeškanie považujeme za súdne rozhodnutie *sui generis*, pričom rozhodnúť takouto formou rozhodnutia môže súd, s ohľadom na princíp rovnosti účastníkov, vo vzťahu k žalobcovi, ako aj žalovanému, a teda každá zo sporových strán musí rovnako počítať s takouto možnou sankciou v prípade, ak si nesplní svoje procesné povinnosti.

Spravodlivosť rozhodnutia v kontexte rekonštruovaného sporového procesu, a osobitne v prípade kontumačných rozsudkov nemožno chápať izolovane tak, že rozhodnutie vychádza z dôkladne zisteného skutkového stavu. Spravodlivosť rozhodnutia je posudzovaná v intenciách konkrétneho konania a s ohľadom na požiadavku vysokej miery účasti a procesnej aktivity sporových strán. Súd sa pri rozhodovaní v štandardne rozvíjanom spore obmedzuje na posudzovanie dôkazov, ktoré strany do konania predložili, vychádza z toho, čo strany v rámci svojej procesnej aktivity uviedli, a teda nezisťuje skutkový stav a nevykonáva dokazovanie

nad tento rámec. Ako však konštatuje dostupná odborná literatúra, rozsudok pre zmeškanie sa nevydáva po štandardnom vykonaní dokazovania, ani po právnom posúdení veci, preto odôvodnenie tohto rozsudku obsahuje len stručnú identifikáciu procesného nároku a právny dôvod vydania rozsudku pre zmeškanie.⁴¹ Spravodlivým rozhodnutím pri rozhodovaní na základe zmeškania je teda také rozhodnutie, ktoré nevychádza ani zo základných predpokladov zisťovania skutkového stavu v štádiu dokazovania, ale je založené výhradne na tvrdení len jednej zo sporových strán⁴² a vzhľadom na skutočnosť, že jeho základným definičným znakom je sankčný charakter, predpokladom jeho vydania je porušenie (v zákone vymedzených) procesných povinností protistranou.

Dokazovanie pri rozhodovaní kontumačným rozsudkom sa obmedzuje výhradne na splnenie podmienok pre jeho vydanie a možnosť zvrátenia neúspechu v konaní po vydaní rozsudku pre zmeškanie je limitovaná len preukázaním nedostatkov v základných predpokladoch jeho vydania, prípadne existenciou ospravedlniteľných dôvodov zmeškania lehoty na vykonanie procesného úkonu, ktorého zmeškanie je sankcionovateľné kontumačným rozsudkom.⁴³

3.4.3 Rozsudok pre uznanie/vzdanie sa nároku

Obe formy meritórneho skončenia konania (rozhodnutie na základe uznania nároku, rozhodnutie na základe vzdania sa nároku) sú založené na dispozičnom úkone žalobcu či žalovaného. Vydaníu uvedených foriem rozhodnutia nebráni ani aktuálny stav dokazovania, nakoľko pre rozhodnutie rozsudkom pre uznanie či vzdanie sa nároku nie je potrebné, aby vykonaný dispozičný úkon korešpondoval s aktuálnym smerovaním konania (výhra či strata sporu). Jeho vydanie sa neopiera o zistený skutkový stav (ktorý sa ani nezisťuje), ale opiera sa o uznávací prejav žalovaného.⁴⁴ Nevyhnutným predpokladom vydania rozsudku na základe uznania alebo vzdania sa nároku je návrh strany na jeho vydanie. Procesný úkon obsahovo predstavujúci uznanie alebo vzdanie sa nároku bez návr-

⁴¹ Bližšie pozri HORVÁTH, E. a A. ANDRÁŠIOVÁ. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 601. Rekodifikácia. ISBN 978-80-8168-318-3.

⁴² Pozn.: V prípade žalobcu je týmto tvrdením tvrdenie v žalobe uplatneného nároku a v prípade žalovaného popretie žalovaného nároku.

⁴³ K dokazovaniu procesných skutočností, akými sú napríklad predpoklady pre vydanie kontumačného rozsudku, pozri bližšie SVOBODA, K. *Dokazování*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2009, s. 277 a nasl. ISBN 978-80-7357-414-7.

⁴⁴ Bližšie pozri WINTEROVÁ, A., A. MACKOVÁ, et al. *Civilní právo procesní: Část první: řízení nalézací*. 8. vyd. Praha: Leges, 2015, s. 341. ISBN 978-80-7502-076-5.

hu strany na vydanie zodpovedajúceho rozsudku pre vzdanie sa alebo uznanie nároku by pre súd predstavoval iba ďalšie skutkové tvrdenie,⁴⁵ ktoré by súd zohľadnil pri rozhodovaní veci, dokazovanie by však zrealizoval.

Záver

Primárnym cieľom predkladaného príspevku bolo definovať vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sankčného procesného inštitútu v podobe sudcovskej koncentrácie konania na obsah a rozsah dokazovania v sporovom konaní. Po vykonanej analýze sme dospeli k záveru, že sudcovská koncentrácia konania, ktorá pomáha súdu zabezpečiť plynulý a bezprieťahový chod sporového konania, má zásadný vplyv na dokazovanie, pričom obsahovo a rozsahovo zužuje túto fázu súdneho konania do tej miery, do akej sporové strany ignorujú svoju procesnú povinnosť včasného uplatňovania prostriedkov procesného útoku a procesnej obrany. Aplikácia sudcovskej koncentrácie konania má zásadný vplyv aj na procesné inštitúty nevyhnutne napojené na procesnú aktivitu sporových strán, použitie ktorých má v sporoch zásadný význam pri určovaní miery, v akej bude súd vykonávať dokazovanie. V príspevku sme predstavili pohľad osobitne na hmotnoprávne námietky, vyvrátiteľné právne domnienky, *sui generis* formy rozsudkov či zhodné/nepopreté skutkové tvrdenia. Zodpovednosť sporových strán za výsledok sporu, s ohľadom na mieru ich procesnej diligencie, bola v rekodifikovanom sporovom procese povýšená na úroveň rozhodujúceho faktora pre dosiahnutie spravodlivého rozhodnutia sporu súdom, a preto má určujúci vplyv tiež na rozsah, v akom súd vykoná dokazovanie.

Sekundárnym cieľom príspevku bolo potvrdiť alebo vyvrátiť hypotézu o správnosti, zákonnosti a procesnej konformnosti postupu strany, ktorá písomným podaním navrhne vykonať listinný dôkaz, ktorý má k dispozícii, avšak predloží ho až na pojednávaní. Dospeli sme k záveru, že popísaný postup nie je v súlade so základnými piliermi, na ktorých bol vybudovaný Civilný sporový poriadok, ako sú formálna pravda, koncentračný princíp, procesná ekonómia a v neposlednom rade snaha o dosiahnutie rýchlej spravodlivosti. Navyše, kontradiktórnosť konania garantuje protistrane možnosť vždy reagovať na takýto dôkaz, čím v konečnom dôsledku (zavinením procesne nedisciplinovanej strany, ktorá oneskorene predloží dôkaz) dochádza k nežiaducemu a nedôvodnému

⁴⁵ Pozn.: Takýto prejav protistrany by bolo možné považovať za „zhodné tvrdenie“.

predložovaniu súdneho konania, preto, podľa nášho názoru, nemožno v praxi obdobný postup strán akceptovať. Uvedený postup možno aktuálne odbúrať primeranou aplikáciou ustanovení o sudcovskej koncentrácii konania s ohľadom na článok 4 Civilného sporového poriadku, zároveň sa však domnievame, že by bolo vhodné a efektívne legislatívne zakotviť možnosť aplikácie sudcovskej koncentrácie konania pri neodvodnene oneskorenom predložení listiny do konania.

Zoznam bibliografických odkazov

Dôvodová správa k zákonu č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok.

HORVÁTH, E. a A. ANDRÁŠIOVÁ. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 842 s. Rekodifikácia. ISBN 978-80-8168-318-3.

KERECMAN, P., Z. FABIANOVÁ a T. FRIŠTIKOVÁ, eds. *Judikatúra vo veciach dokazovania v civilnom konaní*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 411 s. Rekodifikácia. ISBN 978-80-8168-464-7.

KUŠNÍRIKOVÁ, M. Prejednací princíp v civilnom procese. In: L. SIVÁČKOVÁ, ed. *Vedecká konferencia doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave: 2. ročník* [CD-ROM]. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, s. 222-233. ISBN 978-80-8054-825-4.

LAVICKÝ, P., E. DOBROVOLNÁ, R. DÁVID, M. HRDLIČKA, R. CHALUPA a T. PONDIKASOVÁ. *Moderní civilní proces*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2014. 268 s. Acta Universitatis Brunensis: Iuridica, no. 499. ISBN 978-80-210-7601-3.

LUKÁČIKOVÁ, P. a J. ZÁMOŽÍK. *Vývojové tendencie princípov civilného procesu po rekodifikácii civilného práva procesného*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2016. 133 s. ISBN 978-80-224-1568-2.

MOLNÁR, P. Skutkový základ súdneho rozhodnutia v skrátených konaniach a pri skrátených rozhodnutiach. In: P. VOJČÍK, P. KOROMHÁZ a E. VADAS, eds. *Košické dni súkromného práva II*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2018, s. 667-674. ISBN 978-80-8129-088-6.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 168/2019.

- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1267/2018.
- Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 31. 3. 2021, sp. zn. 12Co/26/2020.
- Rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 29. 4. 2021, sp. zn. 9CoP/1/2020.
- Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 25. 3. 2021, sp. zn. 2CoKR/6/2020.
- Rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 5. 5. 2021, sp. zn. 3Co/2/2021.
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. 3. 2021, sp. zn. 5Cdo/107/2019.
- SVOBODA, K. *Dokazování*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2009. 391 s. ISBN 978-80-7357-414-7.
- ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Civilný sporový poriadok: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016. 1516 s. ISBN 978-80-7400-629-6.
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. *Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov*.
- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 28. 12. 2020, sp. zn. 20bdo/56/2020.
- WINTEROVÁ, A. et al. *Civilní právo procesní*. 6. aktualiz. a dopln. vyd. Praha: Linde Praha, 2011. 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0.
- WINTEROVÁ, A., A. MACKOVÁ, et al. *Civilní právo procesní: Část první: řízení nalézací*. 8. vyd. Praha: Leges, 2015. 621 s. ISBN 978-80-7502-076-5.
- Zákon č. 160/2015 Z.z. *Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov*.

JUDr. Viktória Kol'vecková

Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Kováčska 26
040 75 Košice
Slovenská republika

viktoria kozmova@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-9617-7713>

Náhradné výživné v kontexte novely zákona č. 489/2021 Z.z.

Alimony Benefit in the Context of the Amendment to the Act No. 489/2021 Coll.

Martina Kováčiková

Abstract: *The paper focuses on bringing the issue of alimony benefit in the law of the Slovak Republic in the context of the latest amendment to the legislation in question. In the paper, we deal with the current legal regulation of alimony benefit; subsequently we pay our attention to the amendment to the Act No. 201/2008 Coll. on Substitute Alimony and on Amendments to the Act No. 36/2005 Coll. on the Family and on Amendments to Certain Acts, as amended by the Judgment of the Constitutional Court of the Slovak Republic No. 615/2006 Coll., as amended, effective from January 1, 2022. In the paper, we also discuss the pros and cons of the change in question. We draw information mainly from the effective legal regulation of the given issue and from the approved wording of the above-mentioned amendment to the basic legislation in question.*

Key Words: *Social Security Law; Alimony Benefit; Failure to Fulfil Maintenance Obligations; Execution to Recover Maintenance Claim; the Slovak Republic.*

Abstrakt: *Príspevok sa zameriava na priblíženie otázky náhradného výživného v práve Slovenskej republiky v kontexte poslednej novely predmetnej právnej úpravy. V príspevku sa zaoberáme súčasnou právnou úpravou náhradného výživného, následne sa venujeme novele zákona č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z. v znení neskorších predpisov, účinnnej od 1. januára 2022. Taktiež v príspevku rozoberáme plusy a mínusy predmetnej zmeny. Informácie čerpáme najmä z účinnnej právnej úpravy danej problematiky a zo schváleného znenia uvedenej novely základnej právnej úpravy.*

Kľúčové slová: *Právo sociálneho zabezpečenia; náhradné výživné; neplnenie si vyživovacej povinnosti; exekúcia na vymoženie pohľadávky na výživnom; Slovenská republika.*

Úvod

V úvode si dovoľíme poznamenať, že napriek skutočnosti, že náhradné výživné je vysoko aktuálna téma, širšia odborná verejnosť mu nevenuje náležitú pozornosť a v dôsledku toho nejestvujú relevantné aktuálne publikácie zamerané na túto tému.

Zákon o náhradnom výživnom možno v slovenskom právnom poriadku považovať za jeden z najkomplikovanejších v oblasti štátnej sociálnej podpory. Prechádza dlhým vývojom už od roku 2002, kedy bola v Slovenskej republike zavedená prvá forma náhradného výživného v podobe Fondu náhradného výživného, ktorý bol upravený zákonom č. 245/2002 Z.z. o náhradnom výživnom a Fonde náhradného výživného. Uvedený zákon bol však 30. novembra 2002 zákonom č. 638/2002 Z.z. zrušený z dôvodu nesúladu zákona so systémom riešenia hmotnej núdze, so systémom štátnej sociálnej podpory, ako aj s kompetenciami orgánov štátnej správy, samosprávy a škôl. Nový model inštitútu náhradného výživného bol zavedený v roku 2005 prijatím zákona č. 452/2004 Z.z. o náhradnom výživnom a bol reakciou na prijatý zákon o pomoci v hmotnej núdzi, ktorý riešil nepriaznivú životnú situáciu rodín nachádzajúcich sa pod úrovňou životného minima. Oprávnenie rozhodovať o poskytovaní náhradného výživného zákon zveril úradom práce, sociálnych vecí a rodiny. Na základe tohto zákona mal štát možnosť vymáhať náhradu za poskytnuté výživné a penále priamo od povinných osôb prostredníctvom rozhodnutí vydaných v správnom konaní. V dôsledku problémov pri aplikácii zákona č. 452/2004 Z.z. o náhradnom výživnom v praxi bolo potrebné opäť prijať nový zákon. Zákon o náhradnom výživnom prijatý v roku 2008 celkovo zmenil systém poskytovania náhradného výživného.

„Výživné na deti je dôležitým faktorom finančného zabezpečenia rozvedených matiek, ktoré majú nezaopatrené deti.“¹ Náhradné výživné je veľmi špecifický nástroj štátu na podporu týchto neúplných rodín. Bolo by možné viesť siahodlhé debaty o tom, či tento inštitút možno považovať za sociálnu pomoc alebo štátnu sociálnu podporu a vo svojej podstate by mali pravdu obe strany. Novelou zákona č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine

¹ Bližšie pozri BURGESS SEILING, Sh. a H. HARRIS. Child Support Awards: Links with Alimony and In-kind Support. In: C. A. EVERETT, ed. *The Consequences of Divorce: Economic and Custodial Impact on Children and Adults* [online]. 1st ed. London: Routledge, 2021, s. 121-137 [cit. 2021-12-10]. ISBN 978-1-00-321069-6. Dostupné na: <https://doi.org/10.4324/9781003210696-8>.

a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o náhradnom výživnom“) sa odstráni aj táto zásadná otázka, kam náhradné výživné zaradiť. „Jedným z charakteristických znakov vyživovacej povinnosti rodinného príslušníka je jej dlhodobý charakter.“² V súčasnej dobe náhradné výživné sanuje výpadok príjmu rodín vo forme neplateného výživného len u časti rodín, pretože nárok na túto dávku je limitovaný príjmom rodiny. V mnohých prípadoch nárok na náhradné výživné oprávnenej osobe – dieťaťu nevzniká práve pre prekročenie príjmovej hranice doslova o niekoľko centov. Rodiny sú v dôsledku tejto podmienky rozdelené do dvoch skupín, a to do skupiny rodín, kde sa druhý rodič snaží chýbajúci príjem zabezpečiť vlastným pričinením – má vyšší príjem zo zárobkovej činnosti, a do skupiny rodín, ktorých príjem je pod stanovenou hranicou. V princípe systém navádza k tomu, že čím menej sa bude rodič, ktorý má dieťa zverené a ktorému má byť výživné na dieťa platené, snažiť, tým viac mu štát pomôže. V minulosti sa príjmová hranica zvyšovala práve z dôvodu, že náhradné výživné bolo dostupné len pre sociálne slabšie skupiny obyvateľstva. V súčasnosti sa však ukazuje, že po dvoch rokoch od zvýšenia tejto hranice je, aj vzhľadom na rast miezd, stanovená nízko. Obdobne je to s výškou poskytovaného náhradného výživného. Do roku 2020 sa náhradné výživné poskytovalo maximálne v sume 1,2-násobku sumy životného minima pre nezaopatrované dieťa, čo v čase zmeny predstavovalo sumu 115,15 EUR. Maximálna výška náhradného výživného tak v mnohých prípadoch nekorešpondovala s výškou súdom určeného výživného, a teda ani nerefletovala na potreby dieťaťa. Zmena prišla v roku 2020, kedy bola výška maximálneho výživného stanovená na 3,7-násobok sumy životného minima pre nezaopatrované dieťa, t.j. aktuálne 368,37 EUR. Uvedenou zmenou sa zabezpečilo poskytovanie náhradného výživného v sume súdom určeného výživného u väčšiny detí. Novela zákona o náhradnom výživnom účinná od 1. januára 2020 priniesla množstvo zmien i v oblasti návratnosti náhradného výživného. Nielen zo strany verejnosti, ale aj zo strany súdov a prokurátorov bolo vytýkané, že pôvodný mechanizmus návratnosti náhradného výživného nebol dobrý. Po uplynutí určitej doby sa však ukázalo, že aj nová právna úprava návratnosti náhradného výživného účinná od janu-

² Bližšie pozri BORISOVA, V. I. a L. V. KRASYTSKA. Alimony Obligations of Family Members in the Family Law of Ukraine: Problematic Issues of Theory and Practice. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine* [online]. 2020, vol. 27, no. 3, s. 35 [cit. 2021-12-10]. ISSN 2663-3116. Dostupné na: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.27\(3\).2020.28-47](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(3).2020.28-47).

ára 2020 má svoje nedostatky, a to najmä vo vzťahu k návratnosti náhradného výživného, kde výživné je vymáhané z cudziny. I na tento problém reaguje novela zákona o náhradnom výživnom účinná od januára 2022. V predkladanom príspevku sa zameriame na najzásadnejšie zmeny, ktoré táto novela priniesla, a tiež na právne medzery, ktoré v zákone aj naďalej ostali.

1 Aktuálna právna úprava náhradného výživného

Náhradné výživné sa podľa aktuálne platnej legislatívy poskytuje oprávnenej osobe, teda dieťaťu, po splnení niekoľkých zákonných podmienok. Základnou podmienkou pre poskytovanie náhradného výživného je skutočnosť, že povinná osoba si neplní svoju vyživovaciu povinnosť určenú rozhodnutím súdu a od podania návrhu na vykonanie exekúcie uplynuli minimálne dva mesiace. To znamená, že vznik samotného nároku na náhradné výživné je podmienený existenciou exekúcie na vymoženie pohľadávky na výživnom. Dva mesiace, ktoré musia uplynúť od podania návrhu na vykonanie exekúcie na vymoženie pohľadávky na výživnom, sú približne dobou, pokiaľ príslušný súd vydá poverenie na vykonanie exekúcie, t.j. počas tejto doby sa koná o samotnom návrhu na vykonanie exekúcie, ku ktorému má možnosť vyjadriť sa aj povinná osoba. Z uvedeného je zrejmé, že dobu dvoch mesiacov môžeme považovať za akúsi dobu právnej istoty, že výživné pre dieťa naozaj nie je poskytované.

Ak je vyššie uvedená podmienka splnená, nasleduje skúmanie ďalších podmienok. Najkomplikovanejšou z nich je podmienka skúmania príjmu rodiny. Maximálna hranica príjmu, ktorú môže rodina dosiahnuť, bola do prijatia novely stanovená ako 3,3-násobok sumy životného minima pre danú rodinu (napríklad pre osamelú matku s jedným dieťaťom je to suma 1 048,15 EUR, pre osamelú matku s dvomi deťmi je to suma 1 376,69 EUR). Ak bol príjem rodiny vyšší ako táto suma, nárok na náhradné výživné nevznikol. Za príjem na účely posudzovania nároku na náhradné výživné sa považuje príjem v zmysle zákona č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, a to

- príjmy fyzických osôb, ktoré sú predmetom dane z príjmu;
- príjmy oslobodené od dane z príjmov fyzických osôb okrem prijatých náhrad škôd, náhrad nemajetkovej ujmy, plnenia z poistenia majetku a plnenia z poistenia zodpovednosti za škodu okrem platieb prijatých ako náhrada za stratu zdaniteľného príjmu;

- ✚ sumy vreckového pri zahraničných pracovných cestách do výšky 40 % nároku na stravné;
- ✚ náhrady niektorých výdavkov zamestnancov;
- ✚ ďalšie príjmy fyzických osôb po odpočítaní dane z prevodu a prechodu nehnuteľností.

Príjem sa zisťuje za posledných šesť kalendárnych mesiacov a s maximálnou hranicou príjmu sa porovnáva priemerný mesačný príjem rodiny.

Ak rodina splní príjmovú podmienku, ako ďalšie podmienky nároku sa skúma, či si oprávnená osoba – dieťa plní povinnú školskú dochádzku, ak je povinná si ju plniť, a či má oprávnená osoba – dieťa trvalý pobyt na území Slovenskej republiky.

V prípade splnenia všetkých podmienok sa oprávnenej osobe prizná náhradné výživné, avšak v maximálnej výške 3,7-násobku sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa, t.j. aktuálne 368,37 EUR, to znamená, že ak má dieťa súdom určené výživné v sume vyššej ako je maximálna výška náhradného výživného, náhradné výživné sa bude poskytovať len v tejto maximálnej výške.

Náhradné výživné sa následne prehodnocuje každých šesť kalendárnych mesiacov. Pri tomto prehodnocovaní sa opätovne skúma, či oprávnená osoba stále spĺňa podmienky nároku, a teda najmä, či priemerný mesačný príjem rodiny neprekročil stanovenú hranicu a či si oprávnená osoba aj naďalej plní povinnú školskú dochádzku, ak je povinná si ju plniť. Do januára 2020 sa pri polročnom prehodnocovaní skúmali tiež stav exekúcie, pri ktorom súdni exekútori vystavovali potvrdenia o priebehu exekúcie. Vzhľadom na skutočnosť, že sa mechanizmus návratnosti náhradného výživného od januára 2020 zmenil, tieto potvrdenia sa už teraz nevystavujú. Výsledkom polročného prehodnotenia nároku na náhradné výživné je rozhodnutie o jeho ďalšom poskytovaní, respektíve neposkytovaní. Ak sa však nemení výška náhradného výživného, rozhodnutie o polročnom prehodnotení sa len vyznačí v spise.

Nárok na náhradné výživné však môže zaniknúť aj z iného dôvodu. Ak si povinná osoba začne plniť svoju vyživovaciu povinnosť a plní si ju riadne a včas aspoň dva po sebe nasledujúce kalendárne mesiace, nárok na náhradné výživné po týchto dvoch mesiacoch zanikne.

Samostatnou časťou poskytovania náhradného výživného je jeho návratnosť. Mechanizmus navracania náhradného výživného bol zmenený

od januára 2020. Obsahoval množstvo legislatívnych nedostatkov, na ktoré poukazovali ako súdy, tak aj prokuratúra. Najčastejším problémom bolo započítavanie dodatočne zaplateného alebo vymoženého výživného. Ako prokuratúra, tak i súdy úradom práce, sociálnych vecí a rodiny opakovane vytykali, že nemajú právomoc rozdeľovať a určovať obdobie, za ktoré je dané výživné uhradené. V praxi sa preto stávalo, že rozhodnutia o povinnosti vrátiť dodatočne zaplatené alebo vymožené výživné súdy zrušovali alebo boli napádané protestmi prokurátora. Štát sa tak nemohol domôcť preddavkovo poskytnutého náhradného výživného. Od januára 2020 v tejto oblasti nastala významná zmena. Novelou zákona o náhradnom výživnom č. 420/2019 Z.z. sa celý proces vracania preddavkovo poskytnutého náhradného výživného v prípade vymoženia výživného prostredníctvom súdneho exekútora zmenil. V zákone o náhradnom výživnom, ale i v zákone č. 233/1995 Z.z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov (ďalej len „Exekučný poriadok“) sa stanovili povinnosti ako úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, tak aj súdnym exekútorom. Zaviedla sa medzi nimi povinná vzájomná komunikácia, ktorá začína oznámením úradu práce, sociálnych vecí a rodiny príslušnému súdnemu exekútorovi, že danej oprávnenej osobe sa poskytuje náhradné výživné. Takéto oznámenie je pre súdneho exekútora podnetom k tomu, že v prípade vymoženia pohľadávky na výživnom je povinný túto skutočnosť oznámiť príslušnému úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a súčasne sumu z vymoženej pohľadávky na výživnom presahujúcu sumu bežného výživného zadržať. V oznámení je súdny exekútor povinný určiť z vymoženej sumy pohľadávky na výživnom sumu bežného výživného, ktoré posielajú priamo oprávnenej osobe, a sumu vymoženého dlžného výživného. Ak vymáha pohľadávku na výživnom pre dve alebo viac oprávnených osôb súčasne, je povinný v oznámení vymoženú sumu rozdeliť na každú oprávnenú osobu samostatne. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny je povinný na oznámenie súdneho exekútora, že vymohol pohľadávku na výživnom, oznámiť sumu, ktorú je z tejto vymoženej pohľadávky na výživnom súdny exekútor povinný poslať príslušnému úradu práce, sociálnych vecí a rodiny za preddavkovo poskytnuté náhradné výživné. Ak je vymožená suma pohľadávky na výživnom vyššia ako suma preddavkovo poskytnutého výživného, rozdiel medzi týmito dvomi sumami posielajú súdny exekútor oprávnenej osobe. V prípade, ak sa exekúcia na vymoženie pohľadávky na výživnom vykonáva zrážkami napríklad zo mzdy, súdny exekútor má povinnosť každý mesiac oznamovať úradu práce, sociálnych vecí a rodiny sumu, ktorá bola vymožená formou zrážky, a úrad práce, sociál-

nych vecí a rodiny následne o túto sumu zníži sumu náhradného výživného v danom mesiaci. Celá komunikácia a návratnosť náhradného výživného teda prebieha „na pozadí“, bez účasti oprávnenej osoby. Rozhodnutie o povinnosti vrátiť preddavkovo poskytnuté náhradné výživné sa vydáva len v prípade, ak povinná osoba zaplatí dlžné výživné priamo oprávnenej osobe, teda mimo exekučného konania. Súdny exekútorom bola v Exekučnom poriadku taktiež uložená povinnosť oznamovať úradom práce, sociálnych vecí a rodiny všetky zmeny týkajúce sa exekučného konania. V praxi to znamená, že oprávnená osoba bola odbremenená od oznamovacej povinnosti. Obdobným spôsobom funguje aj vracanie náhradného výživného v prípade, ak sa výživné vymáha z cudziny. Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže bolo od januára 2020 postavené do rovnakej pozície ako súdny exekútor, a teda je povinné vykonávať rovnaké úkony týkajúce sa oznamovacej povinnosti ako súdny exekútor.

Náhradné výživné sa však neposkytuje len oprávneným osobám, voči ktorým si povinný neplní vyživovaciu povinnosť. Náhradné výživné sa poskytuje aj sirotám, ktorým nevznikol nárok na sirotský dôchodok, alebo je tento sirotský dôchodok nižší ako je suma minimálneho výživného. Náhradné výživné sa v takomto prípade poskytuje v sume minimálneho výživného, čo aktuálne predstavuje sumu 29,87 EUR. Ak má oprávnená osoba sirotský dôchodok, ktorý je v sume nižšej ako je suma minimálneho výživného, poskytuje sa jej toto náhradné výživné v sume rozdielu medzi týmto náhradným výživným a sumou sirotského dôchodku. Rovnako tak sa aj pri tomto type náhradného výživného skúma príjem rodiny.

2 Právna úprava náhradného výživného od 1. januára 2022

Dňa 25. novembra 2021 bol v Národnej rade Slovenskej republiky schválený zákon č. 489/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z. v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 310/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 177/2018 Z.z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťaže využívaním informačných systémov verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon proti byrokracii) v znení zákona č. 221/2019 Z.z. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré

zákony (ďalej len „novela zákona o náhradnom výživnom“). Prináša niekoľko významných zmien v poskytovaní náhradného výživného.

2.1 Zmeny v podmienkach nároku na náhradné výživné

Prvou zmenou, ktorú novela zákona o náhradnom výživnom priniesla, je odstránenie dvojmesačnej čakacej doby, ktorá musela uplynúť medzi podaním návrhu na vykonanie exekúcie na vymoženie pohľadávky na výživnom a možnosťou požiadať o poskytnutie náhradného výživného. Podľa novej právnej úpravy bude možné o náhradné výživné požiadať ihneď po podaní návrhu na vykonanie exekúcie. V praxi to znamená, že oprávnená osoba môže ihneď po podaní návrhu na vykonanie exekúcie navštíviť príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny a podať si žiadosť o náhradné výživné.

Najskôr si skúsime priblížiť, prečo v zákone o náhradnom výživnom v súčasnosti uvedená doba vôbec je.³ Po podaní návrhu na vykonanie exekúcie nasleduje konanie na tzv. exekučnom súde – kauzálné príslušným súdom na exekučné konanie je Okresný súd Banská Bystrica. V rámci tohto konania sa odstraňujú vady návrhu na vykonanie exekúcie a následne sa posudzuje samotný návrh na vykonanie exekúcie. Výsledkom konania na tzv. exekučnom súde je vydanie poverenia na vykonanie exekúcie. Doručením uvedeného poverenia príslušnému súdnemu exekútorovi sa začína exekučné konanie. Celý proces trvá približne dva mesiace. Z uvedeného je zrejmé, že čakacia lehota dvoch mesiacov bola stanovená práve za účelom, aby v praxi neprichádzalo k stavom, kedy by sa náhradné výživné priznalo, ale exekučné konanie by následne z nejakého dôvodu nezačalo, teda návrh na vykonanie exekúcie by bol zamietnutý. Odstránením tejto čakacej doby sa, na jednej strane, pomôže oprávneným osobám dostať sa k náhradnému výživnému skôr, a teda zamedzí sa dlhodobému výpadku príjmu, avšak, na druhej strane, môže prichádzať k neoprávneným výplatám, ak súd návrh na vykonanie exekúcie zamietne. V takýchto prípadoch bude nutné pristúpiť k rozhodnutiu o povinnosti vrátiť neprávnym vyplatené náhradné výživné. Na základe uvedeného zastávame názor, že vo vzťahu k občanovi je tento krok správny, avšak vo vzťahu k štátnym financiám je nezodpovedný.

Ďalšou zmenou je skutočnosť, že na podanie žiadosti o náhradné výživné už bude postačovať len vykonateľné rozhodnutie súdu o určení výživovej povinnosti. V súčasnosti musí byť toto rozhodnutie právoplat-

³ Pozn.: Právny stav v čase dokončenia príspevku platil pre rok 2021.

né. Z praxe však vyplýva, že rozhodnutia súdov vo veciach starostlivosti o maloletých môžu byť vykonateľné ihneď, ale právoplatné až oveľa neskôr; ako príklad možno uviesť neodkladné opatrenie. Uvedenú zmenu považujeme za pozitívnu, pretože výkon rozhodnutia sa robí na základe vykonateľného rozhodnutia, bez ohľadu na jeho právoplatnosť.

Zmeny nastávajú aj v ďalších podmienkach nároku na náhradné výživné. Od 1. januára 2022 sa vypúšťa podmienka skúmania príjmu, to znamená, že náhradné výživné sa bude poskytovať bez ohľadu na to, aký príjem má daná rodina.

V súčasnej dobe sa skúma príjem celej rodiny, teda napríklad tiež príjem samotného dieťaťa. V praxi sa stáva, že práve v dôsledku skutočnosti, že priamo oprávnená osoba vykonáva zárobkovú činnosť, napríklad formou brigádnickej práce študentov, nevznikne nárok na náhradné výživné. Práve skúmanie príjmu rodiny pokladalo náhradné výživné na pomedzie sociálnej pomoci a štátnej sociálnej podpory. Zastávame názor, že podpora deťom by mala byť poskytovaná bez ohľadu na príjem rodiny. Súčasné nastavenie skúmania príjmu pri náhradnom výživnom skôr podnecovalo rodiny, aby sa nesnažili zvýšiť si svoj príjem vlastným pričinením, aby im v dôsledku vyššieho príjmu nezanikol nárok na náhradné výživné. Na základe uvedeného predmetnú zmenu považujeme za správnu, pretože stavia všetky nezaopatrené deti, voči ktorým si povinný neplní vyživovaciu povinnosť, do rovnakej pozície. Odstránením podmienky skúmania príjmu sa zároveň definitívne odstránila polemika, či je náhradné výživné sociálna pomoc alebo štátna sociálna dávka.

S vyššie uvedenou zmenou je úzko spojená i ďalšia zmena, keď sa novelou zákona o náhradnom výživnom ruší polročné prehodnocovanie trvania podmienok nároku na náhradné výživné.

V rámci polročného prehodnocovania trvania nároku na náhradné výživné sa v súčasnej dobe prehodnocuje hlavne príjem rodiny za posledných šesť kalendárnych mesiacov.⁴ Vzhľadom na skutočnosť, že tento sa už skúmať nebude a ostatné podmienky nároku (napríklad plnenie si povinnej školskej dochádzky) si vie príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny zistiť priebežne z vlastnej činnosti, polročné prehodnocovanie trvania nároku na náhradné výživné by sa stalo len zbytočnou administratívou.

⁴ Pozn.: Právny stav v čase dokončenia príspevku platil pre rok 2021.

Od januára 2022 sa náhradné výživné bude poskytovať v sume výživného určeného rozhodnutím súdu, ktorým sa rozumie aj schválená dohoda rodičov o výživnom, t.j. ruší sa hranica maximálnej výšky náhradného výživného, ktorá je aktuálne stanovená na 3,7-násobok sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa. Uvedená zmena je vo svojej podstate len formálnou zmenou, ktorá v praxi pomôže len mizivej časti oprávnených osôb, vzhľadom na fakt, že hranica maximálnej sumy náhradného výživného je už v súčasnej dobe nastavená dostatočne vysoko.⁵ Môžeme konštatovať, že v tomto prípade ide len o odstránenie určitej formy diskriminácie voči oprávneným osobám, ktoré majú určené výživné v sume, ktorá je vyššia ako súčasná maximálna suma náhradného výživného. S ohľadom na skutočnosť, že výška výživného určeného súdom sa odvíja najmä od oprávnených potrieb dieťaťa, je možné túto zmenu považovať za pozitívnu vo vzťahu k dotknutým deťom.

Ďalšou zmenou je skutočnosť, že ak súd rozhodnutím spätne výživné zvýši, úrad práce, sociálnych vecí a rodiny spätne doplatí takto zvýšené výživné aj na náhradnom výživnom. Doplácanie náhradného výživného spätne na základe spätného rozhodnutia súdu je, podľa nášho názoru, v rozpore so samotným účelom náhradného výživného, ktorý spočíva v skutočnosti, že štát sanuje aktuálny výpadok príjmu v dôsledku faktu, že si povinná osoba neplní svoju vyživovaciu povinnosť, a považujeme ho za nesprávne riešenie.

2.2 Zmeny v procese vracania náhradného výživného

Novela zákona o náhradnom výživnom nijakým spôsobom nemení proces vracania náhradného výživného, avšak upravuje nanovo postavenie a postup Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže pri vymožení pohľadávky na výživnom z cudziny. Od januára 2022 Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže nebude v pozícii súdneho exekútora, ale zákon o náhradnom výživnom mu samostatne určuje presný postup, ako s vymoženou pohľadávkou na výživnom nakladať. V zákone o náhradnom výživnom sa napríklad zakladá právna fikcia, že pokiaľ nie je možné riadne identifikovať a rozdeliť vymoženú pohľadávkou na výživnom medzi súrodencov, predpokladá sa, že vymožená suma sa rozdelí medzi súrodencov rovným dielom. Taktiež zákon o náhradnom

⁵ Pozn.: K 30. 6. 2021 sa poskytovalo náhradné výživné v maximálnej sume, ktorá je nižšia ako suma určeného výživného, 32 oprávneným osobám z celkového počtu 6 780 oprávnených osôb. Zdroj informácie: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

výživnom exaktne hovorí, že suma vymoženej pohľadávky rovnajúca sa sume výživného určeného súdom sa považuje za vymožené bežné výživné v mesiaci, v ktorom bola platba z cudziny pripísaná na účet Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže. Ďalej sa v zákone o náhradnom výživnom jasne stanovuje postup Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, ako nakladať s vymoženou pohľadávkou na výživnom v prípade, ak sa oprávnenej osobe poskytuje náhradné výživné.

Vyššie zmienenú zmenu považujeme za najkomplikovanejšiu zmenu vyplývajúcu z analyzovanej novely zákona o náhradnom výživnom. V súčasnej dobe je Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže postavené do úlohy súdneho exekútora.⁶ V praxi to spôsobuje množstvo problémov, pretože Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže je len sprostredkovateľským orgánom, a teda nevykonáva priamo vymáhanie výživného v cudzine. Problémy spočívajú najmä v identifikácii platieb, kedy orgán, ktorý uskutočňuje vymáhanie pohľadávky na výživnom v cudzine, platbu riadne neidentifikuje a následne s Centrom pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže nekomunikuje. Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže sa tak dostáva do patovej situácie, kedy má zákonnú povinnosť v určitej lehote oznámiť príslušnému úradu práce, sociálnych vecí a rodiny vymoženú pohľadávkou na výživnom, ktorá má byť riadne identifikovaná (vrátane rozdelenia sumy medzi súrodencov, ak prišla vymožená pohľadávka na výživnom v jednej sume), a orgán v cudzine s nimi nekomunikuje. Keďže nie je možné orgánom, ktoré robia výkon rozhodnutia v cudzine, uložiť povinnosť, aby riadne identifikovali vymožené pohľadávky na výživnom, jediným možným riešením je založenie právnej fikcie. Právna fikcia spočíva v predpoklade, že ak príde na účet Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže platba vymoženej pohľadávky na výživnom pre viac súrodencov v jednej sume bez bližšej identifikácie, predpokladá sa, že táto suma sa rovnomerne rozdelí medzi všetkých súrodencov a suma rovnajúca sa sume súdom určeného výživného sa považuje za bežné výživné v mesiaci, v ktorom bola platba pripísaná na účet Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže.

Pre lepšiu predstavu uvedieme ilustračný príklad: *Na účet Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže príde platba vymoženej pohľadávky na výživnom v sume 300 EUR pre dve deti bez bližšej identifiká-*

⁶ Pozn.: Právny stav v čase dokončenia príspevku platil pre rok 2021.

cie. Obe deti majú určené výživné 100 EUR. Na základe právnej fikcie založenej v novelizovanom zákone o náhradnom výživnom budeme predpokladať, že z vymoženej pohľadávky na výživnom patrí každému súrodencovi 150 EUR, pričom 100 EUR sa pre každého z nich považuje za bežné výživné v mesiaci, v ktorom bola platba prijatá, a 50 EUR sa považuje za dlžné výživné.

Zavedením uvedených právnych fikcií sa zamedzí situáciám, kedy by Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže nevedelo identifikovať platby v súlade so zákonom a súčasne nemohlo nikomu vymoženú pohľadávku na výživnom vyplatiť. Uvedenú zmenu preto považujeme za veľmi pozitívnu. Postavenie Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže na úroveň súdneho exekútora, ktoré funguje v súčasnej dobe, nepovažujeme za správne riešenie, pretože súdny exekútor je, na rozdiel od Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, štátom poverená osoba pre výkon verejnej moci v oblasti núteného výkonu rozhodnutí a tomuto postaveniu má prispôsobené aj právomoci vyplývajúce z Exekučného poriadku.⁷ Dokonca si dovoľíme poznamenať, že túto skutočnosť v rámci medzirezortného pripomienkového konania k novele zákona o náhradnom výživnom, ktorou sa zmienené postavenie zaviedlo, pripomienkovalo i Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré na uvedený problém upozorňovalo. Dostatočnosť nových právnych fikcií bude možné posúdiť až po uplynutí určitej doby od účinnosti novely zákona o náhradnom výživnom. Z nášho pohľadu by však mali vyriešiť problémy, ktoré spôsobuje súčasné znenie zákona o náhradnom výživnom.

2.3 Zmeny v náhradnom výživnom pre siroty

Poslednou významnou zmenou je zvýšenie náhradného výživného, ktoré sa poskytuje oprávneným osobám, ktorým nevznikol nárok na sirotský dôchodok alebo majú sirotský dôchodok nižší ako je suma tohto náhradného výživného. Náhradné výživné pre siroty sa novelou zákona o náhradnom výživnom zvyšuje zo sumy minimálneho výživného, t.j. 30 % sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa – aktuálne 29,87 EUR, na 0,7-násobok sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa, t.j. aktuálne 69,69 EUR. Pri náhradnom výživnom určenom sirotám bola urobená ešte

⁷ Pozn.: Právny stav v čase dokončenia príspevku platil pre rok 2021.

jedna zmena, a síce, že toto náhradné výživné sa bude poskytovať späťne od smrti rodiča, a nie až od podania žiadosti, ako je tomu v súčasnosti.⁸

V rámci vyššie uvedenej zmeny prichádza k zvýšeniu sumy z minimálneho výživného, t.j. 30 % sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa, na 0,7-násobok sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa. Takéto zvýšenie je, podľa nášho názoru, viac než potrebné, pretože suma minimálneho výživného je v našom právnom poriadku nastavená na žalostne nízku hodnotu. V rámci náhradného výživného pre siroty prichádza k ešte jednej zmene. V súčasnosti sa toto náhradné výživné poskytuje až od podania žiadosti o náhradné výživné.⁹ Podaniu žiadosti o náhradné výživné pre siroty však musí predchádzať konanie o sirotskom dôchodku v Sociálnej poisťovni. Konanie v Sociálnej poisťovni trvá v zmysle príslušného zákona 60 dní. Z uvedeného vyplýva, že počas minimálne dvoch mesiacov od smrti rodiča dieťa nedostáva od štátu žiadnu finančnú podporu. Novelou zákona o náhradnom výživnom sa upravuje, že nárok na toto náhradné výživné vzniká späťne od smrti rodiča, tak, ako pri bežnom sirotskom dôchodku. Príslušnú zmenu veľmi vítame, pretože sa tým odstráni časové vákuum, počas ktorého dotknuté deti ostávali bez finančnej podpory, aj v dôsledku dlhých konaní vo veciach sociálneho poistenia.

Záver

Posledná novela zákona o náhradnom výživnom prináša množstvo zmien. Väčšina z týchto zmien je pozitívna a vylepšuje poskytovanie náhradného výživného. Náhradné výživné sa v ich dôsledku stáva dostupným pre všetkých bez akýchkoľvek obmedzení. Z pohľadu oprávnenej osoby sú všetky zmeny, ktoré novela zákona o náhradnom výživnom prináša, maximálne pozitívne. Z pohľadu štátu však môžeme vnímať určité narušenie právnej istoty pri uplatňovaní nároku na náhradné výživné, a to konkrétne zrušením dvojmesačnej čakacej doby. Zastávame názor, že náhradné výživné, tak, ako bude nastavené od januára 2022, bude maximálne dostupné bez akýchkoľvek prekážok.

Nestotožňujeme sa s názormi, ktoré prezentujú niektorí predstavitelia zákonodarného zboru, ale aj občania, že v prípade poskytovania náhradného výživného by vymáhanie výživného mal prevziať štát. Právo na výživné je osobné právo dieťaťa, to znamená, že je neprevoditeľné. Pohľadávka na výživnom je prednostnou pohľadávkou a je nepremlčateľná.

⁸ Pozn.: Právny stav v čase dokončenia príspevku platil pre rok 2021.

⁹ Pozn.: Právny stav v čase dokončenia príspevku platil pre rok 2021.

Z uvedeného vyplýva, že vymáhanie pohľadávky na výživnom z pozície dieťaťa, respektíve zákonného zástupcu je efektívnejšie ako vymáhanie pohľadávky štátu, ktorou by sa v prípade prechodu pohľadávky na štát stala. Súčasný mechanizmus nastavený na vracanie náhradného výživného, t.j. priama komunikácia úradu práce, sociálnych vecí a rodiny so súdnym exekútorom bez účasti oprávnenej osoby, je, podľa nášho názoru, po úpravách týkajúcich sa Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže nastavený veľmi dobre. Predmetnú skutočnosť potvrdzuje aj vyššia návratnosť náhradného výživného štátu, ktorá vyplýva z verejne dostupných štatistík.

Jedinú nedokonalosť v poskytovaní náhradného výživného, ktorú dlhodobo nikto nerieši, vnímame v skutočnosti, že v prípade, ak o náhradné výživné požiada oprávnená osoba, ktorej už pred požiadanim o náhradné výživné vznikol dlh na výživnom, k splateniu dlhu na výživnom spreď obdobia poskytovania náhradného výživného sa dostane len výnimočne. V zmysle Exekučného poriadku sa pohľadávky uspokojujú od najstaršej po najnovšiu, t.j. od najstaršieho dlhu po najnovší dlh. Vzhľadom na fakt, že súdny exekútor má zákonom stanovenú povinnosť uhradiť časť vymoženou pohľadávkou na výživnom podľa oznámenia úradu práce, sociálnych vecí a rodiny priamo úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, pohľadávka na výživnom sa uhrádza od najstaršieho dlhu, ktorý vznikol od priznania náhradného výživného. Z uvedeného je evidentné, že k dlhu na výživnom, ktorý vznikol pred poskytovaním náhradného výživného, sa oprávnená osoba reálne dostane, až keď bude splatený dlh, ktorý vznikol na výživnom v čase poskytovania náhradného výživného. Z jednej strany je uvedený postup pochopiteľný, pretože zabezpečuje, že najskôr sa vrátia financie štátu, ktorý preddavkovo poskytol náhradné výživné, avšak, na druhej strane, je, podľa nášho názoru, takéto konanie v rozpore minimálne s Exekučným poriadkom. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny má povinnosť oznamovať súdnemu exekútorovi len sumu, ktorú má súdny exekútor vyplatiť na účet príslušného úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, nemá však povinnosť oznamovať mu, za aké obdobie vykoná zúčtovanie preddavkovo poskytnutého náhradného výživného s vymoženou pohľadávkou na výživnom. Je preto veľmi pravdepodobné, že hoci úrad práce, sociálnych vecí a rodiny vykoná zúčtovanie preddavkovo poskytnutého náhradného výživného s vymoženou pohľadávkou na výživnom za určité obdobie, súdny exekútor vymožené výživné započíta ako úhradu dlhu za iné obdobie, čo je, z nášho pohľadu, problém, ktorý je potrebné vyriešiť *pro futuro*.

Na záver si pre zaujímavosť dovoľíme konštatovať, že v Českej republike sa snažili zaviesť inštitút náhradného výživného niekoľkokrát počas veľmi dlhej doby. Podarilo sa im to až v roku 2021 a do značnej miery sa inšpirovali práve slovenským zákonom o náhradnom výživnom.

Zoznam bibliografických odkazov

BORISOVA, V. I. a L. V. KRASYTSKA. Alimony Obligations of Family Members in the Family Law of Ukraine: Problematic Issues of Theory and Practice. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine* [online]. 2020, vol. 27, no. 3, s. 28-47 [cit. 2021-12-10]. ISSN 2663-3116. Dostupné na: [https://doi.org/10.37635/jnalsu.27\(3\).2020.28-47](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(3).2020.28-47).

BURGESS SEILING, Sh. a H. HARRIS. Child Support Awards: Links with Alimony and In-kind Support. In: C. A. EVERETT, ed. *The Consequences of Divorce: Economic and Custodial Impact on Children and Adults* [online]. 1st ed. London: Routledge, 2021, s. 121-137 [cit. 2021-12-10]. ISBN 978-1-00-321069-6. Dostupné na: <https://doi.org/10.4324/9781003210696-8>.

Dôvodová správa k zákonu č. 489/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z. v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 310/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 177/2018 Z.z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťažě využívaním informačných systémov verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon proti byrokracii) v znení zákona č. 221/2019 Z.z. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Zákon č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 233/1995 Z.z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 489/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 201/2008 Z.z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z.z.

o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z.z. v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 310/2021 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 177/2018 Z.z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťaže využívaním informačných systémov verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon proti byrokracii) v znení zákona č. 221/2019 Z.z. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

JUDr. Martina Kováčiková

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
klasova.martina@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3295-7942>

Informácie pre autorov

Základné informácie

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** sa tematicky zameriava najmä na spoločensky významné prierezové súvislosti otázok verejného práva a súkromného práva na národnej, nadnárodnej, ako aj medzinárodnej úrovni.

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ponúka priestor pre publikáciu príspevkov v podobe:

- ✚ samostatných vedeckých štúdií, ako aj cyklov vedeckých štúdií *minimálny rozsah tvorí 10 normostrán prislúchajúcich na jednu štúdiu, maximálny rozsah je neobmedzený;*
- ✚ esejí zamýšľajúcich sa nad aktuálnou spoločenskou témou či dňami *minimálny rozsah tvorí 5 normostrán prislúchajúcich na jednu esej, maximálny rozsah je neobmedzený;*
- ✚ recenzií publikácií vzťahujúcich sa na hlavné zameranie časopisu *minimálny rozsah tvoria 3 normostrany prislúchajúce na jednu recenziu, maximálny rozsah je neobmedzený; odporúča sa zároveň dodanie obrázku prednej obálky recenzovanej publikácie v dostatočnej veľkosti;*
- ✚ informácií, ako aj správ súvisiacich so základným poslaním časopisu *minimálny rozsah tvoria 2 normostrany prislúchajúce na jednu informáciu alebo správu, maximálny rozsah je neobmedzený; odporúča sa zároveň dodanie fotodokumentačných alebo iných obrázkových podkladov sprievodného charakteru v dostatočnej veľkosti.*

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** vychádza v elektronickej online podobe pravidelne štyrikrát ročne, a to v termínoch:

- ✚ 31. marec – jarná edícia;
- ✚ 30. jún – letná edícia;
- ✚ 30. september – jesenná edícia;
- ✚ 31. december – zimná edícia.

Časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** prijíma a publikuje výhradne iba pôvodné, doposiaľ nepublikované príspevky, ktoré sú vlastným dielom autorov, ktorí ich na uverejnenie v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** predkladajú.

Zodpovednosť za dodržanie všetkých nevyhnutných predpokladov a požiadaviek kladených na príspevky publikované v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** nesú:

- ✚ odborní garanti zodpovedajúci v rámci redakčnej rady časopisu za konkrétne prierezové sekcie vo vzťahu k vedeckej stránke príspevkov;
- ✚ hlavný redaktor vo vzťahu k formálnej stránke príspevkov;
- ✚ výkonný redaktor vo vzťahu k uplatneniu metodologických, analytických a štatistických otázok v príspevkoch.

Recenzné konanie

Posudzovanie zaradenia príspevkov na publikáciu v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** sa uskutočňuje na základe obojstranne anonymného recenzného konania zaistovaného členmi redakčnej rady časopisu a v odôvodnených prípadoch tiež uznávanými odborníkmi pôsobiacimi v zodpovedajúcich oblastiach.

Zápis o výsledkoch recenzného konania sa vykonáva a archivuje na štandardizovaných formulároch.

Súhrnnú informáciu o výsledku recenzného konania, spolu s usmerením ohľadom ďalšieho postupu, obdržia predkladatelia príspevkov prostredníctvom e-mailovej odpovede bezodkladne po doručení vyhotovených recenzných posudkov redakcii časopisu a záverečnom posúdení výsledkov recenzného konania redakčnou radou.

Publikácia príspevkov

Publikácia príspevkov v časopise **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** sa uskutočňuje výhradne bez akéhokolvek nároku prispievateľov na autorový honorár. Predloženie príspevkov na publikáciu posudzuje redakcia časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** ako prejav vôle autorov, ktorým autori vedome a dobrovoľne súčasne:

- ✚ prejavujú svoj súhlas s uverejnením predloženého príspevku v časopise;
- ✚ potvrdzujú, že príspevok je ich pôvodným, doposiaľ nepublikovaným dielom;
- ✚ potvrdzujú svoj súhlas s uvedením ich pracoviska a kontaktnej e-mailovej adresy v rubrike „Kontakty na autorov“.

Texty príspevkov je možné prijímať len zaslané priamo ich autormi/ spoluautormi a s ich priloženým súhlasom na publikáciu príspevku; texty príspevkov zaslané sprostredkované prostredníctvom osôb, ktoré nie sú autormi, prípadne spoluautormi príspevku doručeného do redakcie časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, nie je možné prijať na následné recenzné konanie z dôvodu absencie súhlasu autora/spoluautorov.

Uprednostňovanie anglického jazyka v príspevkoch je vítané.

Publikovanie textov príspevkov sa uskutočňuje zásadne v dvojazyčnej slovensko-anglickej štandardizovanej hlavičkovej šablóne časopisu **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, a to súčasne v podobe kompletných verzií jednotlivých čísiel, ako aj samostatných autorských separátov uverejnených v zodpovedajúcich rubrikách na oficiálnej internetovej stránke časopisu <http://sei.iuridica.truni.sk>.

Štruktúra príspevku

Názov príspevku v pôvodnom jazyku:

- ✚ prosíme uviesť názov, prípadne podnázov príspevku v pôvodnom jazyku;

Title of Contribution in English:

- ✚ prosíme uviesť názov, prípadne podnázov príspevku v anglickom jazyku
nevyžaduje sa v prípade angličtiny ako pôvodného jazyka;

Autor príspevku:

- ✚ prosíme uviesť meno, priezvisko a všetky tituly a hodnosti autora;

Abstract in English:

- ✚ prosíme uviesť abstrakt v anglickom jazyku, cca 10 riadkov
nevyžaduje sa v prípade angličtiny ako pôvodného jazyka;

Key Words in English:

- ✚ prosíme uviesť kľúčové slová v anglickom jazyku, cca 10 výrazov
nevyžaduje sa v prípade angličtiny ako pôvodného jazyka;

Abstrakt v pôvodnom jazyku:

- ✚ prosíme uviesť abstrakt v pôvodnom jazyku, cca 10 riadkov;

Kľúčové slová v pôvodnom jazyku:

- ✚ prosíme uviesť kľúčové slová v pôvodnom jazyku, cca 10 výrazov;

Text príspevku:

✚ prosíme uviesť v štruktúre úvod, jadro, záver; v členení na kapitoly, prípadne podkapitoly; príspevok môže obsahovať tabuľky, grafy, schémy, obrázky a podobne, je však nevyhnutné uviesť ich prameň so všetkými povinnými bibliografickými údajmi v plnom rozsahu; poznámky a odkazy na literatúru prosíme uvádzať v poznámke pod čiarou podľa platnej bibliografickej normy (ISO 690)

Pozn.: je nutné uvádzať všetky povinné bibliografické údaje v plnom rozsahu – rovnako v odkazoch v poznámkach pod čiarou, ako aj v zozname literatúry na konci príspevku; zároveň je nevyhnutné, aby všetka použitá literatúra, na ktorú odkazuje text príspevku v poznámkach pod čiarou, v plnej miere zodpovedala prameňom uvedeným v zozname použitej literatúry umiestnenom na konci príspevku a opačne;

Literatúra:

✚ prosíme uviesť zoznam použitej literatúry podľa platnej bibliografickej normy (ISO 690)

Pozn.: je nutné uvádzať všetky povinné bibliografické údaje v plnom rozsahu – rovnako v odkazoch v poznámkach pod čiarou, ako aj v zozname literatúry na konci príspevku; zároveň je nevyhnutné, aby použitá literatúra, na ktorú odkazuje text príspevku v poznámkach pod čiarou, v plnej miere zodpovedala prameňom uvedeným v zozname použitej literatúry umiestnenom na konci príspevku a opačne;

Kontakt na autora:

✚ prosíme dodržať nižšie uvedenú vzorovú štruktúru informácie o kontakte na autora príspevku:

Ing. Jana Koprlová, PhD.
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
jana.koprlova@gmail.com

Texty príspevkov je možné prijímať výhradne v elektronickej podobe vo formáte dokumentu textového editora MS Word. V textoch príspevkoch odporúčame použiť štandardizované typy a veľkosti písma, riadkovania, ako aj formátovania textu.

Texty príspevkov zasielajte, prosím, na e-mailovú adresu redakcie časopisu sei.journal@gmail.com.

Vaše otázky v prípade nejasností či potreby poskytnutia dodatočných informácií zasielajte, prosím, na e-mailovú adresu redakcie časopisu sei.journal@gmail.com.

Tešíme sa na Váš príspevok!

S úctou,

redakcia **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

Information for Authors

Basic Information

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** thematically focuses mainly on social relevant interdisciplinary relations on the issues of public law and private law at the national, transnational and international levels.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** offers a platform for publication of contributions in the form of:

- ✚ separate papers and scientific studies as well as scientific studies in cycles
the expected minimum extent related to one study covers 10 standard pages, the maximum extent is not limited;
- ✚ essays on current social topics or events
the expected minimum extent related to one essay covers 5 standard pages, the maximum extent is not limited;
- ✚ reviews on publications related to the main orientation of the journal
the expected minimum extent related to one review covers 3 standard pages, the maximum extent is not limited; it is recommendable to deliver also the front cover picture of the reviewed publication in the sufficient largeness;
- ✚ information as well as reports connected with the inherent mission of the journal
the expected minimum extent related to one information or report covers 2 standard pages, the maximum extent is not limited; it is recommendable to deliver also photo documents or other picture material of accompanying character in the sufficient largeness.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** is issued in an electronic on-line version four times a year, regularly on:

- ✚ March 31st – spring edition;
- ✚ June 30th – summer edition;
- ✚ September 30th – autumn edition;
- ✚ December 31st – winter edition.

The journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** accepts and publishes exclusively only original, hitherto unpublished contributions written as the own work by authors those are submitting the contributions for publication in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**.

Responsibility for compliance with all prerequisites and requirements laid on contributions published in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** have:

- ✚ special supervisors within the journal's editorial board responsible for specific interdisciplinary sections in relation to the scientific aspects of contributions;
- ✚ editor in chief in relation to the formal aspects of contributions;
- ✚ executive editor in relation to the application of methodological, analytical and statistical questions in contributions.

Review Procedure

Reviewing the contributions for publication in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** follows with a mutually anonymous (double-blind) review procedure realized by members of journal's editorial board and in well-founded cases also by recognized experts working in corresponding areas.

Report on results of the review procedure is made and archived on standardized forms.

Comprehensive information on results of the review procedure, together with guidance on how to proceed with submitted contributions, will contribution's submitters receive through an e-mail answer immediately after receiving the reviewers' written opinions by the journal's editorial office and final judging the results of the review procedure by the editorial board.

Publication of Contributions

Publication of contributions in the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** is realized exclusively without any contributor's claim for author's fee (royalty). Submission of contributions for publication understands the editorial office of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** as a manifestation of the will of the authors, through which the authors all at once knowingly and voluntarily:

- ✚ express their own agreement with publication of submitted contribution in the journal;
- ✚ declare that the contribution presents their original, hitherto unpublished work;

✚ declare their own agreement with specifying their workplace and contact e-mail address in the section “Authors’ Contact List”.

Accepted can be only texts submitted for publication sent by their authors/co-authors directly and with their written permission for publication; text submissions sent mediated through non-authors or non-co-authors of a submitted text delivered to the editorial office of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** cannot be accepted for the following review procedure due to the absence of the author’s/co-authors’ consent.

Favouring the English language in contributions is welcome.

Publication of the contribution texts will be provided exclusively in the bilingual Slovak-English standardized letterhead template of the journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**, synchronously in the form of complete versions of individual journal numbers as well as in the form of single authors’ contributions. Publication process follows in corresponding sections on the journal’s official website: <http://sei.iuridica.truni.sk/international-scientific-journal/>.

Structure of Contribution

Title of Contribution in Original Language:

✚ please specify title, eventually subtitle of contribution in original language;

Title of Contribution in English:

✚ please specify title, eventually subtitle of contribution in English
not required in the case of English as the language of the original;

Author of Contribution:

✚ please specify author’s given name, surname and all academic degrees;

Abstract in English:

✚ please specify abstract in English, circa 10 rows
not required in the case of English as the language of the original;

Key Words in English:

✚ please specify key words in English, circa 10 words
not required in the case of English as the language of the original;

Abstract in Original Language:

✚ please specify abstract in original language, circa 10 rows;

Key Words in Original Language:

- ✚ please specify key words in original language, circa 10 words;

Text of Contribution:

- ✚ please specify in following structure: introduction, main text, conclusions; text broken down into chapters, eventually subchapters; the contribution may include sheets, charts, figures, pictures, etc., but it is necessary to indicate their sources with all obligatory bibliographic details in the full extent; notes and references to literature, please, specify in the footnote according to current bibliographic standards (ISO 690)

Note: all obligatory bibliographic data must be included to the full extent – both in references in the footnote as well as in bibliography list at the end of contribution; it is also essential that all of literature referred in the footnotes of the contribution's text fully corresponds to the sources listed in the bibliography list placed at the end of the contribution and vice versa;

Literature:

- ✚ please specify a complete bibliography of all sources according to current bibliographic standards (ISO 690)

Note: all obligatory bibliographic data must be included to the full extent – both in references in the footnote as well as in bibliography list at the end of contribution; it is also essential that all of literature referred in the footnotes of the contribution's text fully corresponds to the sources listed in the bibliography list placed at the end of the contribution and vice versa;

Author's Contact:

- ✚ please follow the below mentioned model structure of contact information on the author of contribution:

Ing. Jana Koprlová, PhD.
Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic
jana.koprlova@gmail.com

Contribution manuscripts can be accepted only in electronic version in the format of the text editor MS Word document. Applying the stand-

ardized types and font sizes, line spacing as well as text formatting in the contribution manuscripts is highly recommended.

Your contribution manuscripts send, please, to the e-mail address of the journal's editorial office sei.journal@gmail.com.

In the case of any uncertainty or necessity of providing additional information send your questions, please, to the e-mail address of the journal's editorial office sei.journal@gmail.com.

We are looking forward to your contribution!

Yours faithfully,

Team **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA**

Etický kódex

Článok I. Všeobecné ustanovenia

Medzinárodný internetový vedecký časopis **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** (ďalej len „časopis“) vydáva Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave a tematicky sa zameriava najmä na spoločensky významné prierezové súvislosti otázok verejného práva a súkromného práva na národnej, nadnárodnej, ako aj medzinárodnej úrovni. Redakcia časopisu sídli v priestoroch Právnickej fakulty na Kollárovej ulici č. 10 v Trnave.

Časopis má charakter vedeckého recenzovaného časopisu, ktorý vychádza v on-line elektronickej podobe pravidelne štyrikrát ročne na oficiálnej webovej stránke časopisu <http://sei.iuridica.truni.sk>. Publikovanie textov príspevkov sa uskutočňuje v dvojazyčnej slovensko-anglickej štandardizovanej hlavičkovej šablóne časopisu, a to súčasne v podobe kompletných verzií jednotlivých čísel, ako i samostatných autorských separátov uverejnených v zodpovedajúcich rubrikách na webovej stránke časopisu.

Časopis ponúka podnetnú a inšpiratívnu platformu pre komunikáciu na úrovni odbornej aj občianskej verejnosti, a rovnako aj pre vedecké a celospoločensky prínosné riešenia aktuálnych otázok z oblastí najmä verejného práva a súkromného práva.

Webová stránka časopisu ponúka čitateľskej verejnosti informácie v bežnom grafickom rozhraní, a súčasne aj v grafickom rozhraní Blind Friendly pre slabozrakých čitateľov paralelne v slovenskom a anglickom jazyku. V uvedených jazykoch zabezpečuje redakcia časopisu aj spätnú komunikáciu.

Článok II. Zodpovednosť a publikácia príspevkov

Časopis prijíma a publikuje výhradne iba pôvodné, doposiaľ nepublikované príspevky, ktoré sú vlastným dielom autorov, ktorí ich na uverejnenie v časopise predkladajú. Autori príspevkov vedecky či pedagogicky pôsobia v zodpovedajúcich oblastiach zamerania časopisu a majú ukončené zodpovedajúce akademické vzdelanie na úrovni minimálne druhého stupňa vysokoškolského štúdia.

V súlade s vyššie uvedeným ustanovením sa automaticky so zodpovedajúcim odôvodnením zamietajú príspevky už preukázateľne publikované, ako aj príspevky, ktoré napĺňajú skutkovú podstatu plagiátu či ne-

oprávneného, respektíve nezákonného zásahu do autorského práva podľa autorského zákona v platnom znení.

Informácie pre autorov zverejnené na webovej stránke časopisu sú záväzné. Uprednostňovanie anglického jazyka v príspevkoch je vítané.

Zodpovednosť za dodržanie všetkých nevyhnutných predpokladov a požiadaviek kladených na príspevky publikované v časopise nesú odborní garanti z radov členov redakčnej rady a redakčného okruhu časopisu zodpovedajúci za konkrétne prierezové sekcie vo vzťahu k vedeckej stránke príspevkov, hlavný redaktor vo vzťahu k formálnej stránke príspevkov a výkonný redaktor vo vzťahu k uplatneniu metodologických, analytických a štatistických otázok v príspevkoch.

Publikácia príspevkov v časopise sa uskutočňuje výhradne bez akéhokoľvek nároku prispievateľov na autorský honorár. Predloženie príspevkov na publikáciu posudzuje redakcia časopisu ako prejav vôle autorov, ktorým autori vedome a dobrovoľne súčasne:

- ✚ prejavujú svoj súhlas s uverejnením predloženého príspevku v časopise;
- ✚ potvrdzujú, že príspevok je ich pôvodným, doposiaľ nepublikovaným dielom;
- ✚ potvrdzujú svoj súhlas s uvedením ich pracoviska a kontaktnej e-mailovej adresy v rubrike „Kontakty na autorov“.

Texty príspevkov je možné prijímať len zaslané priamo ich autormi/ spoluautormi a s ich priloženým súhlasom na publikáciu príspevku; texty príspevkov zaslané sprostredkované prostredníctvom osôb, ktoré nie sú autormi, prípadne spoluautormi príspevku doručeného do redakcie časopisu, nie je možné prijať na následné recenzné konanie z dôvodu absencie súhlasu autora/spoluautorov.

Článok III. Recenzné konanie

Posudzovanie zaradenia príspevkov na publikáciu v časopise sa uskutočňuje nezávisle a nestranne na základe obojstranne anonymného recenzného konania zaist'ovaného členmi redakčnej rady časopisu a v odôvodnených prípadoch tiež uznávanými odborníkmi pôsobiacimi v zodpovedajúcich oblastiach.

Zápis o výsledkoch recenzného konania sa vykonáva a archivuje na štandardizovaných formulároch.

Súhrnnú informáciu o výsledku recenzného konania, spolu s usmernením ohľadom ďalšieho postupu, obdržia predkladatelia príspevkov prostredníctvom e-mailovej odpovede bezodkladne po doručení vyhotovených recenzných posudkov redakcii časopisu a záverečnom posúdení výsledkov recenzného konania redakčnou radou.

Príspevky sa so zodpovedajúcim písomným odôvodnením automaticky zamietajú v prípadoch, pokiaľ:

- ✚ autor príspevku preukázateľne nemá ukončené úplné vysokoškolské vzdelanie, t.j. vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa;
- ✚ príspevok preukázateľne nezodpovedá minimálnym štandardom a štandardným kritériám vedeckej etiky, ktoré sa kladú a sú všeobecne vedeckou verejnosťou a vedeckou obcou uznávané vo vzťahu k príspevkom danej kategórie (štúdie, eseje, recenzie publikácií, informácie alebo správy), či už z hľadiska rozsahu, náplne, metodologických východísk, použitej metodológie, a podobne, ako aj z hľadiska správneho, úplného a vedecky korektného uvádzania všetkých použitých bibliografických odkazov podľa platnej bibliografickej normy (ISO 690).

Článok IV. Vyhlásenie o prístupení ku kódexom a zásadám publikačnej etiky Komisie pre publikačnú etiku

Časopis v plnej miere uplatňuje a dodržiava kódexy a zásady publikačnej etiky Komisie pre publikačnú etiku (Committee on Publication Ethics COPE) zverejnené na webovej stránke Komisie pre publikačnú etiku <https://publicationethics.org/>. Uvedené zásady a pravidlá publikačnej etiky sú záväzné pre autorov príspevkov, redakčnú radu časopisu, redaktorov a redakciu časopisu, recenzentov príspevkov, ako aj vydavateľa časopisu.

Článok V. Nezávislosť a nestrannosť

Časopis je nezávislým a nestranným medzinárodným vedeckým internetovým periodikom.

Článok VI. Rozhodný právny poriadok

Časopis a všetky s ním súvisiace právne skutočnosti a právne úkony sa riadia právnym poriadkom Slovenskej republiky.

Trnava 31. december 2013

Code of Ethics

Article I. General Provisions

International scientific online journal **SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA** (hereinafter only “journal”) is published by the Faculty of Law at Trnava University in Trnava, and it thematically focuses mainly on social relevant interdisciplinary relations on the issues of public law and private law at the national, transnational and international levels. The journal’s editorial office resides in premises of the Faculty of Law in Kollárova Street No. 10 in Trnava, Slovakia.

The journal has the nature of a scientific peer-reviewed journal, which is issued in an electronic on-line version regularly four times a year on the official website of the journal <http://sei.iuridica.truni.sk/international-scientific-journal/>. Publication of the contribution texts will be provided exclusively in the bilingual Slovak-English standardized letterhead template of the journal, synchronously in the form of complete versions of individual journal numbers as well as in the form of single authors’ contributions. Publication process follows in corresponding sections on the journal’s official website.

The journal provides a stimulating and inspirational platform for communication both on the professional level and the level of the civic society, as well as for scientific and society-wide beneficial solutions to current issues mainly in the areas of public law and private law.

The website of the journal offers the reading public contributions in the common graphical user interface as well as in the blind-friendly interface, both parallel in the Slovak and the English languages. In all those languages the journal’s editorial office provides also feedback communication.

Article II. Responsibility and Publication of Contributions

The journal accepts and publishes exclusively only original, hitherto unpublished contributions written as the own work by authors those are submitting the contributions for publication in the journal. Contributors are scientifically or pedagogically engaged in areas corresponding with the main orientation of the journal and they have completed adequate academic qualification, at least the second degree of academic education.

In accordance with the foregoing provision shall be automatically with the adequate justification rejected contributions those have been provably already published as well as contributions those constitute the merits of plagiarism or of unauthorized, respectively illegal interference with the copyright under the protection of the Copyright Act in force.

Information for authors published on the journal's website is binding. Favouring the English language in contributions is welcome.

Responsibility for compliance with all prerequisites and requirements laid on contributions published in the journal have special supervisors within the journal's editorial board responsible for specific interdisciplinary sections in relation to the scientific aspects of contributions, editor in chief in relation to the formal aspects of contributions and executive editor in relation to the application of methodological, analytical and statistical questions in contributions.

Publication of contributions in the journal is realized exclusively without any contributor's claim for author's fee (royalty). Submission of contributions for publication understands the editorial office of the journal as a manifestation of the will of the authors, through which the authors all at once knowingly and voluntarily:

- ✚ express their own agreement with publication of submitted contribution in the journal;
- ✚ declare that the contribution presents their original, hitherto unpublished work;
- ✚ declare their own agreement with specifying their workplace and contact e-mail address in the section "Authors' Contact List".

Accepted can be only texts submitted for publication sent by their authors/co-authors directly and with their written permission for publication; text submissions sent mediated through non-authors or non-co-authors of a submitted text delivered to the editorial office of the journal cannot be accepted for the following review procedure due to the absence of the author's/co-authors' consent.

Article III. Review Procedure

Reviewing the contributions for publication in the journal follows with a mutually anonymous (double-blind) review procedure realized independently and impartially by members of journal's editorial board and in

well-founded cases also by recognized experts working in corresponding areas.

Report on results of the review procedure is made and archived on standardized forms.

Comprehensive information on results of the review procedure, together with guidance on how to proceed with submitted contributions, will contribution's submitters receive through an e-mail answer immediately after receiving the reviewers' written opinions by the journal's editorial office and final judging the results of the review procedure by the editorial board.

Contributions will be with adequate written justification automatically rejected in cases, if:

- ✚ the contributor hasn't provably completed the entire university education, i.e. the academic qualification of the second degree;
- ✚ contribution provably doesn't comply with the minimum standards and standard criteria of scientific ethics, which are imposed and generally respected by the scientific public and scientific community in relation to contributions of the given category (studies, essays, reviews on publications, information or reports), whether in terms of extent, content, methodological assumptions, applied methodology and similarly, or in terms of a proper, complete and scientifically correct indicating all the bibliographic references according to current bibliographic standards (ISO 690).

Article IV. Declaration of Accession to Codes and Principles of Publication Ethics of the Committee on Publication Ethics

The journal fully exercises and observes codes and principles of publication ethics of the Committee on Publication Ethics COPE published on the website of the Committee on Publication Ethics <https://publicationethics.org/>. Listed principles and guidelines of publication ethics are binding for contributors, journal's editorial board, journal's editors and editorial office, contribution reviewers as well as journal's publisher.

Article V. Independence and Impartiality

The journal is an independent and impartial international scientific online journal.

Article VI. Determining Law

The journal and all the related legal facts and legal actions are governed by the law of the Slovak Republic.

Trnava, Slovakia, December 31st, 2013

SOCIETAS ET IVRISPRUDENTIA

SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA

**Medzinárodný
internetový vedecký časopis
zameraný na právne otázky
v interdisciplinárnych súvislostiach**

**International
Scientific Online Journal
for the Study of Legal Issues
in the Interdisciplinary Context**

Vydáva:
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Slovenská republika

Issued by:
Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Slovak Republic

Vychádza štvrťročne
2021, ročník IX.

Issued Quarterly
2021, Volume IX.

URL časopisu:
<http://sei.iuridica.truni.sk>

Journal's URL:
<http://sei.iuridica.truni.sk>

Poštová adresa redakcie:
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika

Editorial Office Postal Address:
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovak Republic

E-mailová adresa redakcie:
sei.journal@gmail.com

Editorial Office E-mail Address:
sei.journal@gmail.com

Hlavný redaktor:
Doc. JUDr. Marianna Novotná,
PhD., mim. prof.

Editor in Chief:
Doc. JUDr. Marianna Novotná,
PhD., mim. prof.

Výkonný redaktor:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

Executive Editor:
Ing. Jana Koprlová, PhD.

© Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Slovenská republika

© Faculty of Law
Trnava University in Trnava
Slovak Republic

ISSN 1339-5467